

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA

MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA
Muzikos pedagogikos specializacija

LIGITOS MATELIENĖS
Magistro baigiamasis darbas

LAI DOTUVIŲ TRADICIJŲ IR GEDULINGOS MUZIKOS
REPERTUARO KAITA LIETUVOJE XIX – XXI AMŽIUJE

Darbo vadovė – lekt. Angelė Kavaliauskienė

Darbo konsultantė – dr. Aušra Kardašienė

Šiauliai, 2024

Matelienė L. Laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaita Lietuvoje XIX – XXI amžiuje: magistro darbas / darbo vadovė lekt. Angelė Kavaliauskienė, darbo konsultantė dr. Aušra Kardašienė; Vilniaus universiteto Šiaulių akademija, Edukologijos institutas – Šiauliai, 2024. – 68 p.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjama laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaita Lietuvoje. Problemai atskleisti buvo siekiama iširti šiuolaikinių gedulingos muzikos atlikėjų patirtį gedulingose apeigose. **Tyrimo objektas** - laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaita. **Darbo tikslas** - išanalizuoti laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaitą XIX – XXI amžiuje. **Darbo uždaviniai** - atskleisti mirties sampratą lietuvių laidotuvių tradicijų ir papročių kontekste; pateikti laidotuvių tradicijų kaitą istoriniame kontekste; išanalizuoti gedulingos muzikos repertuaro kaitos tendencijas; iširti laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaitą XIX – XXI amžiuje. **Tyrimo metodai** - mokslinės literatūros analizė; pusiau struktūruotas interviu; gautų kokybinių duomenų analizė panaudojant aprašomąjį metodą.

Atlikus mokslinės literatūros ir tyrimo duomenų analizę galima teigti, kad XIX – XXI amžiuje keitėsi mirties, kaip vieno etapo pabaigos ir kažko naujo pradžios, suvokimas. Ikirikščioniškoje, senovės apeigų, kultūroje, nesuprasdami mirties fakto, žmonės tikėjo, kad miręs žmogus gyvena ir toliau, tik pakeičia pavidalą – tampa vėle, kuri gali kerštauti, todėl siekiant apsisaugoti buvo kuriami papročiai, maginiai veiksmai ir kt. Atėjus krikščionybei į mirtį imta žiūrėti kaip į galimybę pratęsti gyvenimą pomirtinėje erdvėje – Dangaus karalystėje, todėl pasiekti šį tikslą galima laikantis krikščioniškų papročių, meldžiantis ir giedant giesmes. Šiuolaikinė mirties interpretacija yra daugiau nukreipta į ritualinių paslaugų išpildymą, nei į mirties fakto filosofinį suvokimą. XXI amžiuje mirusieji į paskutinę kelionę dažniausiai palydimi laikantis krikščioniškųjų tradicijų pagal finansines galimybes, išsilavinimą bei estetinį suvokimą. Laidotuvių muzikos repertuaras kito, pereidamas nuo regioninių tradicijų ir kantičkinių giesmių prie platesnio stilistinio spektro, apimančio tiek senąsias giesmes, tiek modernias melodijas, tiek populiariosios kultūros įtaką. Tyrimas atskleidė, kad didžiausią įtaką laidotuvių tradicijų kaitai turėjo šarvojimo vietos pasikeitimas. Tai sąlygojo, kad labai sutrumpėjo laikas, skirtas atsisveikinti su mirusiuoju, sumažėjo arba visai neliko budinčiųjų per naktį prie velionio, nebeliko magiškais laikytų simbolių uždengimo, sutrumpėjo giedojimo trukmė šermenų metu. Tradicijų pasikeitimas turėjo įtakos ir gedulingos muzikos pasikeitimui – kelias valandas trukusių *Kalną* giedojimo ar kitų liaudies pamaldumo praktikų atlikimo iki šiuolaikinės klasikinės ar populiarios muzikos atlikimo.

Matelienė L. Changes in Funeral Traditions and Mourning Music Repertoire in Lithuania in the 19th - 21st Century: master's thesis / thesis supervisor lect. Angelė Kavaliauskienė, thesis advisor dr. Aušra Kardašienė; Vilnius University Šiauliai Academy, Institute of Educology - Šiauliai, 2024. - 68 p.

SUMMARY

The Master's thesis examines the changes in funeral traditions and the repertoire of funeral music in Lithuania. To reveal the problem, the aim was to investigate the experience of contemporary performers of mourning music in funeral rites. The object of the research is the change of funeral traditions and the repertoire of funeral music. The aim of the work is to analyse the changes in funeral traditions and the repertoire of mourning music in the 19th and 21st centuries. The objectives of the thesis are to reveal the concept of death in the context of Lithuanian funeral traditions and customs; to present the change of funeral traditions in the historical context; to analyse the tendencies of the change of the repertoire of mourning music; to investigate the change of the funeral traditions and the repertoire of mourning music in the 19th - 21st centuries. Research methods: analysis of scientific literature; semi-structured interviews; analysis of qualitative data obtained using descriptive method.

An analysis of the literature and research data suggests that the 19th and 21st centuries have seen a change in the perception of death as the end of a phase and the beginning of something new. In pre-Christian, ancient ritualistic culture, without understanding the fact of death, people believed that the deceased lives on, but changes form - becomes a ghost that can take revenge, and therefore customs, magical practices, etc. were created to protect themselves. With the advent of Christianity, death has come to be seen as an opportunity to prolong life in the afterlife - in the Kingdom of Heaven - and this can be achieved by following Christian customs, praying and singing hymns. The modern interpretation of death is more focused on the performance of ritual services than on a philosophical understanding of the fact of death. In the 21st century, the deceased are usually escorted to their final journey in accordance with Christian traditions, according to financial means, education and aesthetic perception. The repertoire of funeral music has evolved from regional traditions and canticles to a broader stylistic spectrum, encompassing ancient hymns, modern melodies and the influence of popular culture. The study found that the biggest influence on the change in funeral traditions was the change in the place of burial. This has led to a significant reduction in the time taken to say goodbye to the deceased, fewer or no overnight vigils at the deceased's bedside, no more covering of symbols considered to be magical, and a reduction in the length of the chanting at the funeral. The change in tradition has also influenced the change in mourning music, from several hours of Mountain Chanting or other folk devotional practices to contemporary classical or popular music.

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Ligita Matelienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Muzikos pedagogika <i>Music Pedagogy</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaita Lietuvoje XIX – XXI amžiuje <i>Transformation of Funeral Traditions of Mournful Music in Lithuania from the XIX – XXI Century</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Ligita Matelienė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Ligita Matelienė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis

Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. LAIDOJIMO TRADICIJŲ ISTORINĖ APŽVALGA.....	9
1.1. Mirties samprata ir laidotuvių papročiai senovės lietuvių pasaulėjautoje.....	9
1.2. Krikščioniškųjų laidojimo papročių ypatumai.....	14
1.3. Šiuolaikinių laidotuvių papročių pokyčiai.....	16
2. GEDULINGOS MUZIKOS TRADICIJŲ PUOSELĖJIMAS LIETUVOJE XIX – XXI AMŽIUJE.....	19
2.1. Ikikrikščioniškųjų laidotuvių gedulingos muzikos repertuaro apžvalga.....	19
2.1.1. Vokalinė muzika.....	19
2.1.2. Instrumentinė muzika.....	24
2.2. Krikščioniškųjų laidotuvių muzika ir liaudiško pamaldumo praktika.....	25
2.2.1. Vokalinė muzika.....	26
2.2.2. Instrumentinė muzika.....	29
2.3. Šiuolaikinių laidotuvių gedulingos muzikos kaitos tendencijos.....	33
3. LAIDOJIMO TRADICIJŲ IR GEDULINGOS MUZIKOS REPERTUARO KAITOS TYRIMAS.....	38
3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas, organizavimas ir eiga.....	38
3.2. Tyrimo rezultatų duomenų analizė.....	40
IŠVADOS.....	63
LITERATŪRA.....	65

IVADAS

Aktualumas ir mokslinis iširtumas. Mirties kultas lietuvių kultūroje yra galias tradicijas turinti tema, kuri susijusi su lietuvių tautine istorija, mitologija ir religija. Mirtis nebuvo laikoma gyvenimo pabaiga, bet tik perėjimu į kitą būties lygmenį. Tikėta, kad siela po mirties keliauja į pomirtinį pasaulį, vadinamą Dausos arba Vėlių pasaulį. Šiame pasaulyje sielos galėjo tęsti savo egzistenciją, dažnai kaip vėlės, kurios kartais galėjo grįžti į gyvųjų pasaulį.

Įvairių lietuvių kultūros sričių tyrinėtojai daugybę dešimtmečių analizuoja mirties sampratą tradicinėje lietuvių bendruomenėje, archajiškus ir naujesnių laikų laidotuvių apeigų elementus ir bendrą su šiais svarbiais reiškiniais susijusių papročių bei tikėjimų visumą, tvirtai laikydamiesi pozicijos, kad tik nuo įvairiapusio įsigilinimo į žmogaus santykį su mirtimi, mirusiais protėviais ir pomirtiniu gyvenimu priklauso pamatinių kultūros tradicijų, etikos ir bendro etninio pasaulėvaizdžio pažinimas. (Vyšniauskaitė, 2006). Įvairūs žmogaus išgyvenami mirties nuojautos ženklai, su marinimu, šarvojimu, laidojimu, kapų priežiūra susiję tikėjimai bei papročiai fiksuoti ir analizuoti kaip organiška ir neatsiejama viso valstietiškojo pasaulėvaizdžio dalis. Žmogus gyveno galvodamas, kad mirs ir kaip jis numirs. Tai buvo apmąstytas ir suvoktas paskutinis žemiškojo gyvenimo aktas, jam buvo deramai pasiruošta. Žmogaus laikinumas buvo apmąstomas gamtos ir jį supančio pasaulio amžinybėje. Žmonės tikėjo, kad kiekvienam žmogui mirtis iš anksto paskirta ir kiek žmogus besisaugotų, būtinai mirs tokia mirtimi, kokia jam buvo žadėta. Esą kiekvienas žmogus turįs jam skirtą dalią. Mirtis – tai tos dalios išėikvojimas. Užtat vėlės vaišinimas, šermenų puota yra tarsi gyvųjų pastangos atlyginti mirusiajam jo „dalios“ netektį. (Vyšniauskaitė, Kalnius, Paukštytė, 1995, p. 442 - 443). Žmonės retai kada mirdavo ne savo namuose. Mirtis svetimoje vietoje buvo tarytum „bloga“, nes teisingu laikė išėjimą iš žemiškojo gyvenimo šeimos ir artimųjų apsuptyje. (Rastauskas, 1999, p. 18)

Laidotuvių tradicijos Lietuvoje turėjo galias tradicijas ir buvo perduodamos iš kartos į kartą. Laidotuvių laikas - laikotarpis nuo mirties iki palaidojimo. Tai budėjimas prie mirusiojo (šermenys, apsėdai, pagrabas) ir laidotuvės, kurias kaimo ir mažų miestelių sąlygomis sudaro: išlydėjimas iš šarvojimo salių, palydėjimas į bažnyčią, atlydėjimas į kapines, laidojimas, gedulingi (želabni, želauni) pietūs, o miestuose: išlydėjimas iš šarvojimo salių, lydėjimas į kapines, laidojimas ir gedulingi pietūs (ne visada). Mokslininkai pastebi, kad lietuvių laidotuvės tebėra mažiausiai paveiktos naujos kultūros sluoksnio. Vis dėlto XX - XXI a. sandūroje yra įvykę reikšmingų pasikeitimų: laidotuvių erdvė iš mirusiojo gyvenamosios vietos yra persikėlusį į bendrai visų gyventojų naudojamas patalpas: šarvojimo sales, maitinimo įstaigas, kur yra valgomi gedulingi pietūs, o laidotuvių paslaugų teikimas yra tapęs verslu. Kitas svarbus

pasikeitimas - atnaujintų „Laidotuvių apeigynų“ naudojimas katalikų bažnyčiose. (Garnevičiūtė, 2010, p. 20).

Neatsiejama laidotuvių tradicijų dalis buvo gedulinga muzika. Tai muzika, kuri sukuria gilų ir jausmingą įspūdį, dažnai skatina mąstymą arba sukelia emocijas. Senieji baltų šaltiniai liudija, kad jau IX a. laidotuvėse buvo muzikuojama. Mokslininkai (Žičkienė, 2004) išskiria tris muzikinės kultūros sluoksnius - ikikrikščioniškojo, krikščioniškojo ir šiuolaikinio – kurie laipsniškai asimiliuojasi lietuvių mirusiųjų pagerbimo apeigose, kurių koegzistenciją šiais laikais dar palaiko gyvųjų noras deramai išlydėti mirusįjį. Be to, giesmės (net ir pačios naujausios), kaip ir kadaise raudos, pritaikomos kiekvienai laidotuvių vyksmo situacijai (uždengiant karstą, išnešant mirusįjį iš namų, leidžiant į duobę ir t.t.). <...> Tai reiškia, kad apeigų kulminacija, kaip ir nuo pačių seniausių laikų, pabrėžiama būtent muzika. (Garnevičiūtė, 2010, p. 28).

Laidotuvių apeigose skambėjo ir vokalinė, ir instrumentinė muzika. Pati seniausia laidotuvių vokalinė muzika buvo raudos. Jose perteikiami artimųjų skausmas ir lūkesčiai, netekus mylimo žmogaus. Krikščionybė sukūrė laidotuvių apeigų ritualą, kuriame buvo pateikiamos pamaldumą skatinančios giesmės.

Katalikų laidotuvių apeigas, papročius, giesmių melodijas, giedojimo praktiką ir instrumentinę gedulingą muziką nagrinėjo Žičkienė (2004, 2014), Žarskienė (2019), Garnevičiūtė (2009, 2010, 2014), Rastauskas (2009). Apeigų, papročių kaitą XX - XXI a. sandūroje savo moksliniuose darbuose aprašė Garnevičiūtė (2010), Židonytė (2023), Kašinskas (1997). Didelis lietuvių tyrinėtojų Saukos (1982), Juškos (1954), Norinkevičiūtės (1999) nuopelnas analizuojant raudų tradicijas, prasmę, improvizacijas, poetiškumą. Katalikiškas pamaldumo praktikas tyrė ir aprašė Motuzas (2004, 2005, 2007) Blažauskaitė (2009), Kajackas (1998), Ramonas, Moltmannas, Balthasaras (2008), Vītėnas (2005). Apie mirties sampratą ir laidotuvių papročius senovės lietuvių pasaulėjautoje rašė A. Vyšniauskaitė, Kalnius, Paukštytė (1995), Dundulienė (2005, 2002), Urbanavičienė (2000), Trinkūnas (2000), Klimka (2013), Usačiovaitė (1999) Ivanauskaitė (2006), Arles (1993) Tradicijos ir modernumo sąlyčius ir katalikiškų laidotuvių papročių kaitą nagrinėjo Vėlius (1983), Balys (1981).

Šiuolaikiniuose laidotuvių papročiuose stebima laisvėjanti tradicijos kaita, vertinant senai susiformavusius ir mažai kintančius laidotuvių papročius. Atsiradus pakankamai gausiai laidotuvių ritualinių paslaugų pasiūlai laidotuvių ceremonija tampa tam tikrų velionio ar artimųjų asmeninių norų pildymo vieta.

Tyrimo problema. Nepaisant minėtų autorių įdirbio, darbų kaip kito laidotuvių tradicijos ir gedulingos muzikos repertuaras XIX – XXI amžių sandūroje iki pat šių dienų nepakanka. Mokslininkai nagrinėjo savo darbuose atskirai mirties sampratą, tradicijas, papročius, raudų reikšmę, katalikiškas pamaldumo praktikas, tačiau niekas netyrinėjo laidotuvių tradicijų ir

repertuaro kaitos XIX – XXI amžiuje aspekto, ypač trūksta šiuolaikinių laidotuvių repertuaro analizės ir kaitos. Ši informacijos trūkumą galima traktuoti kaip aktualią tyrimo problemą.

Tyrimo objektas – laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaita.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaitą XIX – XXI amžiuje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti mirties sampratą lietuvių laidotuvių tradicijų ir papročių kontekste;
2. Pateikti laidotuvių tradicijų kaitą istoriniame kontekste;
3. Išanalizuoti gedulingos muzikos repertuaro kaitos tendencijas;
4. Ištirti laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaitą XIX – XXI amžiuje.

Tyrimo metodologija. Empiriniam magistro darbo tyrimui pasirinkta kokybinė tyrimo strategija, kuri buvo grindžiama Gaižauskaitės (2016, p. 23) teigimu, kad „kokybinio tyrimo procesas yra lankstus, skirtingi jo etapai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir aktyviai (vyksmo metu) veikiantys vieni kitus.

Metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Pusiau struktūruotas interviu;
3. Gautų kokybinių duomenų analizė panaudojant aprašomąjį metodą.

Darbo aprobacija. Darbo pagrindinės tezės yra aprobuotos Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos organizuotoje jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Jaunasis tyrėjas išmaniajai visuomenei“ (2024-05-09), kurioje skaitytas pranešimas tema „Laidotuvių tradicijų kaita XIX – XXI amžiuje. Pažymėjimo nr. MVG-VUŠA-2024-965.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys darbo dalys, pateikiamos darbo išvados, literatūros sąrašas. Pirmoje magistro baigiamojo darbo dalyje teoriniu aspektu aptariama mirties samprata, senovės, krikščioniškųjų, šiuolaikinių laidotuvių papročiai ypatumai ir pokyčiai. Antroje darbo dalyje pateikiama ikikrikščioniškųjų laidotuvių gedulingos muzikos repertuaro apžvalga, krikščioniškųjų laidotuvių muzikos ir liaudiško pamaldumo praktika ir šiuolaikinių laidotuvių gedulingos muzikos kaitos tendencijos. Trečioje darbo dalyje pateikti empirinio šiuolaikinių laidotuvių giedotojų patirties gedulingose apeigose tyrimo rezultatai, išryškinant laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuaro kaitą. Darbe pateikiama 12 lentelių. Darbo apimtis – 68 puslapiai.

1. LAIDOJIMO TRADICIJŲ ISTORINĖ APŽVALGA

Žmogaus gyvenimą žemėje sudaro trys etapai: gimimas, santuoka naujai gyvybei užmegzti ir mirtis. Visi šie etapiniai įvykiai turi savo ritualų, atitinkančių žmonių pasaulio sampratą ir savo uždavinius jame suvokimą. Apie Lietuvių laidotuvių apeigas ir papročius žinių randame jau IX a. rašytiniuose šaltiniuose. Mūsų protėviai labai realiai žvelgė į mirtį, laikydami tai būtina sąlyga persikelti į laimingą pomirtinį pasaulį, kurį vaizdavosi esant kažkur toli už vandens, ant aukšto kalno, kaip gražiausią sodą „su visokiomis linksmybėmis, idealia laisve bei visokiais smagumais“. (Basanavičius, 1970, p. 324) Tai esąs dangiškasis rojus arba dausos. (Vyšniauskaitė ir kt. 1995, p. 442)

Seniausias ir pagrindinis laidotuvių apeigų tikslas buvo nubaidyti mirusiojo vėlę triukšmu ir gąsdinimu, palenkti ją vaišėmis, dovanomis, tikint, kad vėlė mirusiųjų šalyje gyvenanti taip, kaip ir gyvas žmogus. Tai galima paaiškinti, kodėl prie mirusiojo buvo keliamas triukšmas – šauksmu, giesmėmis, raudomis. (Blažauskaitė, 2009, p. 24).

1.1. Mirties samprata ir laidotuvių papročiai senovės lietuvių pasaulėjautoje

Dundulienė knygoje „*Senieji lietuvių šeimos papročiai*“ (1999) nagrinėjo senovės lietuvių laidotuvių papročius, tradicijas ir lietuvių pasaulėjautą. Remiantis minėtu šaltiniu šiame poskyryje bus apžvelgiama mirties samprata ir laidotuvių papročiai senovės lietuvių pasaulėjautoje.

Mirtis – paslaptiniausias įvykis žmogaus gyvenime, todėl jos bijodami žmonės sukūrė pomirtinio gyvenimo šalį ir daugelį animistinių tikėjimų, kurie amžiais išsilaikė kaip senojo mūsų protėvių kulto liekana.

Jau senais laikais sukurta daug burtų, tariamai galinčių išpranašauti žmogaus mirtį. Apie būsimas laidotuves žmonės daugiausia burdavo iš naminių gyvulių: šunų, kačių, vištų ir kitų elgsenos. Antai jeigu šuo nuolat staugia, nuleidęs galvą žemyn, kas nors namuose mirsiąs. Žmonės tikėjo, kad šuo užuodžia mirtį. Todėl šuns staugimas žmones gąsdino. Šeimos narius apimdavo liūdna nuotaika, vienas į kitą žvalgydavosi galvodami, bet nepasakydami, kieno mirties reikėtų laukti. Jei būdavo senelių, manydavo, kad apie juos sukinėjasi mirtis. Todėl visi pradėdavo jų gailėtis, rodyti daugiau meilės, o patys seneliai, tai jausdami, pradėdavo vis daugiau galvoti apie mirtį ir darydavosi liūdniesni. Šis prietaras atnešdavo žalos visai šeimai – krisdavo nuotaika ir darbingumas.

Mirtį pranašaudavo ir giedanti višta. Norėdami išvengti nelaimės, giedančias vištas žmonės stengdavosi papjauti arba tokią vištą sugaudavo ir iš sugavimo vietos versdavo per galvą iki

slenksčio. Jei ant slenksčio patekdavo galva, nukirsdavo galvą, o jei uodega, nukirsdavo uodegą — višta likdavo gyva, o nelaimė išnykdavusi.

Apie besiantinančią mirtį burdavo iš laukinių paukščių, ypač iš kraupaus kėkšto balso ir pelėdos riksmo naktį. Graudžiu balsu mirtį iškukuodavo gegutė, kukuojanti sode, ant trobų stogų ir kitur arti namų. Prieš kurio nors šeimos nario mirtį savotišku balsu kranksėdavusios varnos ir šarkos. Būsimą mirtį jaučia ir net matą šunys, katės, arkliai, bitės ir tai išreiškia savo elgesiu bei balsu.

Namuose prieš kurio nors šeimos nario mirtį pasigirstąs kur nors braškėjimas, nuo sienos nukrentąs paveikslas, krosnyje kaukianti ugnis.

Mirtį senovės žmogus suprato materialiai. Buvo tikima, kad mirusį galima atgaivinti. Susirinkusi gimininė bendruomenė jį šildydavo prie židinio, valgydindavo, girdydavo. Akmens amžiuje mirusieji būdavo laidojami prie židinio. Be to, mirusį stengdavosi pažadinti — apipildavo šaltu vandeniu, garsiai šaukdavo. Ilgainiui žmonių pažiūros keitėsi. Imta tikėti, kad žmogus turi vėlę, kuri jam mirus atsiskirianti nuo kūno, kad mirusysis esąs pavojingas gyviesiems, imta jo bijoti. Židinys, anksčiau turėjęs sušildyti ir atgaivinti mirusį, dabar pasidarė gyvųjų apsauga nuo jo keršto. Ugnis tapo apeigine, ji buvo siejama su daugeliu papročių, magiškų veiksmy, kurie turėjo numalšinti mirusiojo pyktį ir garantuoti, kad jis neatsikels ir nevaikščios.

Visos labai įvairios laidotuvių apeigos bei formos buvo glaudžiai susijusios su įsivaizdavimu, jog vėlės persikeliančios gyventi į dausas ar po žeme, jų rūstybės baime. Lietuviai iš žilos senovės tikėjo vėlės nemirtingumu. Tikėta, kad mirus žmogui jo vėlė ilgai būnanti namuose, žiūrinti, kaip jai ruošiamos įkapės, kasama duobė; lydinti į kapus ji sėdinti ant karsto, užkasant žiūrinti duobėn. Per laidotuves būnančios pilnos kapinės vėlių, kurios atsisveikinančios su mirusiuoju. Palaidojus vėlė grįžtanti su visais, dalyvaujanti šermenyse. Po to ji išeinanti į kapines. Gerų dvasių pavidalai esą balti, blogų - juodi. Vėlės pasirodančios šešėlio, šviesos ir kitais pavidalais.

Tikėta, kad miręs žmogus aname pasaulyje išlieka toks, koks buvo gyvas: vaikas vaiku, senas senu. Vėlės atpažįstamos iš veido, drabužių, su kuriais buvo žmonės palaidoti. Jei žmogus buvo šlubas, toks jis ir po mirties.

Etnografiniai duomenys rodo, kad Lietuvos žmonės į mirtį žiūrėjo realiai. Sulaukę senatvės ir ruošdamiesi mirti susitaisydavo įkapes. Susirgę mokydavo savo vaikus kaip gyventi, ūkininkauti, pasidalyti turta, kokias laidotuves ir atminus kelti. Ta valanda būdavo atmintina ir šventa šeimai. Mirštančiojo priesakai turėjo būti įvykdomi. Laužyti mirštančiojo, ypač tėvo, žodį šeimai buvo didelė negarbė, nes prieš tėvo valią eiti buvo laikoma nepadorumu. Mirdamas tėvas paskirstydavo pareigas: mokėti skolas, duoti motinai išimtinę, dukterims - pasogas. Mirštantieji

palaimindavo prie jo lovos suklypusią šeimą, prisakydavo gražiai taikoje gyventi, nieko neskriausti. Vaikai bučiuodavo tėvams rankas. Tai būdavo pati tragiškiausia minutė. Atsitikdavo, kad nepaklusnų ar tėvą užgavusį vaiką mirštantysis atsisakydavo palaiminti. Tai būdavo didžiausia bausmė. Žmonės buvo įsitikinę, kad negavusįjį tėvo palaiminimo visą gyvenimą lydės nesėkmės.

Mirštančiojo patarnavimui beveik kiekviename kaime, apylinkėje ar miestelyje buvo žmonių, kurie buvo prašomi marinti, prausti ir aprengti mirusįjį. Savieji mirusiojo bijojo. Mirtinai susirgusiajam pirmiausia atveždavo kunigą, jo laukti kai kur kviesdavo kaimynus. Moterys sutvarkydavo ir papuošdavo pirkią, ant sienų pakabindavo raštuotus rankšluosčius, lovas užklodavo kilimais (čia greičiausiai minimi *dirvonai* - raštuoti vilnomis atausti dvipaliai audeklai ir vienpaliai *kilimai*. Vieni ir kiti buvo universalios paskirties (aut. past.), ligonio lovą paklodavo gražiausio audinio paklodėmis, antklodėmis. Pirkios gale balta staltiese užtiesdavo stalą, ant jo pastatydavo šventą paveikslą, iš šonų dvi žvakes, o stiklinėse pamerkdavo rūtų. Seniau padėdavo ir lėkštę su duona ir druska. Prie stalo paklodavo kilimą. Ligonį nuprausdavo, numazgodavo kojas, apvilkdavo pačiais gražiausiais baltiniais. Pamatę atvažiuojant kunigą, uždegdavo ant stalo žvakes, žmonės išeidavo į priemenę. Vienas vyras (jei vyro nėra — moteris) pasitikdavo kunigą su uždegta žvake. Kunigas išklausydavo išpažintį, o jei ligonis silpnas, tuomet duodavo tik paskutinį patepimą. Paskui pabelsdavo į duris, įeidavo žmonės ir duodavo ligoniui Švenčiausiąjį.

Prie mirštančiojo rinkdavosi visa šeima, žadindavo miegančius, kad neužmigėtų giliu miegu, kartais kviesdavo ir artimus kaimynus. Susirinkę uždegdavo graudulinę žvakę („šventąją Gabiją“) ir meldavosi, dažniausiai kalbėdavo Visų Šventųjų litaniją. Žmonių manymu, tai vėlės atsiskyrimo nuo kūno metas.

Mirus žmogui namuose įsiviešpataudavo nepaprastai rimta nuotaika: buvo laikomasi tylos, metami dirbti visi darbai, nors tai būtų ir karščiausia rugiapjūtė. Ant stalo buvo padedama duonos. Šitie papročiai yra labai seni, kai žmonės tikėjo, jog mirusiojo vėlė ne iš karto apleidžia gimtuosius namus, bet kurį laiką pasilieka šildytis prie namų židinio, valganti duoną. Mirus šeimnininkui būdavo pranešama apie tai gyvuliams, kad jie nebelaikytų jo savo šeimnininku. Po to eidavo į bažnyčią duoti „ant zvanų“. Už skambinimą varpais varpininkui užmokėdavo.

Mirusiajam būdavo užspaudžiamos akys, kad gulėdamas namuose jis „nenužiūrėtų“, t. y. įsižiūrėjęs nepaimtų kito šeimos nario. Po to buvo prausiamas. Tam darbui kviesdavo pagyvenusį ir drąsų kaimyną, ne kiekvienas tai galėjo daryti. Dažniausiai tokį darbą atlikdavo neturtingi kaimynai, kurie už tai gaudavo ką nors iš mirusiojo drabužių. Mirusiojo prausimas buvo būtinas, tai siejosi su magišku jo nuvalymu per vandenį, laikomą švarumo simboliu. Mirusysis būdavo nuprausiamas, kartais išperiamas pirtyje, aprengiamas geriausiaisiais išeginiais

drabužiais.

Mirusiojo palaikai būdavo šarvojami ant lentos, padėtos ant dviejų suoloelių arba malkoms pjauti ožiukų; kartais šarvodavo ant plataus suolo. Prie pašarvotojo uždegamos vaškinės žvakės. Užgesinti prie mirusiojo žvakės buvo draudžiama, nes apniksiančios piktosios dvasios.

Šermenyse svarbią vietą užėmė vaišės. Sunkiai susirgus šeimos nariui, ypač pačiam šeimnininkui, darydavo alų, kepdavo duoną, o mirus pjaudavo gyvulius. Jei neparuoši šermenų, mirusysis kerštausiąs, išgaišią gyvuliai, mirsią šeimos nariai, nederėsią javai.

Šermenyse būdavo apraudami mirusieji. Raudose išsakoma visos žmogaus dorybės, geri darbai, meilūs žodžiai. Vyrai raudodavo retai, dažniausiai moterys. Jei šeimoje prie mirusiojo nebūdavo kam raudoti, tuomet raudodavo kas nors iš tolimesnių giminaičių, o kartais kaime būdavo moterų raudotojų, kurias kviesdavo raudoti už atlyginimą, jos raudodavo be ašarų.

Žiloje senovėje žmonija buvo įsitikinusi, kad mirusiųjų akys gali kenkti visam gyvajam pasauliui. Tikint, kad iš mirusio žmogaus akių išeina aplinkai kenksmingi spinduliai, mirus žmogui buvo uždengiamas vanduo, vėliau veidrodis. Taip buvo daroma dėl kelių nuomonių: viena, kad mirusiojo vėlė žiūrėdama į vandenį, vėliau į veidrodį, pati savęs nenužiūrėtų, antra – mirusiojo namuose, kur jis pašarvotas, sukinėjasi mirties deivė Giltinė ir, žiūrėdama į vandenį ar veidrodį, galinti pamatyti ir numarinti kitus šeimos ar giminės narius, trečia, - kad mirusiojo vėlė, žiūrėdama į vandenį ar veidrodį nenužiūrėtų laidotuvėse dalyvaujančių žmonių, kurie dėl to turėtų netrukus mirti. Minėti vaizdiniai, be abejo, susidarė todėl, kad žmonės nesuprato, jog kai kurie žmonės, ypač silpnesnieji, užsikrėsdavo mirusiojo liga ir netrukus po laidotuvių mirdavo.

Senieji tikėjimai sako, kad mirusio žmogaus daiktai yra apkrėsti pačiu mirusiuoju. Todėl jie buvo naikinami, ypač drabužiai, patalas ir pan. Mirusiojo baldai, ypač ant kurių jis gulėjo pašarvotas, būdavo išardomi, išmėtomi, kartais gerai numazgojami arba sudeginami, nes vanduo ir ugnis esą turį magišką visų antgamtinių blogybių nuvalymo galią. Kartais būdavo iškertami mirusiojo pasodinti vaismedžiai, šermenims paskerdžiami gyvuliai. Dalis mirusiojo turto buvo dalijami palikuonims bei giminėms.

Mirusįjį namuose laikydavo dažniausiai tris ir net keturias paras. Greitai laidoti buvo draudžiama, nes mirusysis gali atsigauti. Buvo atsitikimų, kad greitai palaidoti žmonės atgydavo ir, atkasę karstą, rasdavo juos apsvirtusius.

XIX a. – XX a. pradžioje lydėdavo dažniausiai pėsti. Tačiau žiemą, jei būdavo blogas oras ir toliau kapinės, lydėdavo važiuodami. Lydėdami visu keliu giedodavo religines giesmes. Artinantis prie bažnyčios, buvo skambinama varpais. Lietuviai ypač žemaičiai, laikėsi papročio, vežimo kampuose statyti keturias eglutes žiemą ir keturis berželius vasarą. Laidojant jaunos nevedusius, kai kur tie medeliai būdavo puošiami gėlėmis. Žemaičiai prie medelių pririšdavo drobės skiauteles arba vėliavėles: juodos žymėdavo vedusius, baltos – nevedusiuosius. Kartais

ant vėliavėlių nupiešdavo kryželius.“ (Blažauskaitė, 2009, p. 28 – 29)

Kapinėse kiekviena šeima turėdavo savo šeimos kapą ir dažniausiai visus šeimos narius ten laidodavo. Duobę kasdavo kaimynai ar šiaip žmonės iš kaimo, juos dažniausiai vaišindavo degtine. (Dundulienė, 1999, p. 260)

Grįžus iš kapinių buvo keliamos šermenys, į jas kviesdavo visus laidotuvėse dalyvavusius žmones. Pagal seną paprotį visi pakviestieji turėdavo atsinešti duonos, pyragų, sviesto, sūrio, mėsos ir kt. Žmonės tikėjo, jog tose vaišėse dalyvauja mirusiojo vėlė ir anksčiau mirusiųjų tų namų vėlės. (Dundulienė, 1999, p. 260)

Priklausomai nuo giminystės artumo su mirusiuoju iki šių dienų žmonės tiek savo santūriu elgesiu, tiek kai kuriais išoriniais ženklais reiškia liūdesį gedėdami mirusiojo. Seniau gedėdami nerengdavo krikštynų, vestuvių, linksmų puotų, tokiose šventėse patys nedalyvaudavo, taip pat neidavo į pasilinksminimus, nedainuodavo, nešokdavo. Tokioms tradicijoms nusižengus, nesvarbu, kokio amžiaus jis būtų, griežtai smerkė visuomenės nuomonė. Vaikai, mirus tėvams, žmona - vyrui, o vyras - žmonai, pagal paprotį gedėdavo vienus metus. Tiesa, našlys, ypač likus mažiems vaikams našlaičiais, po pusmečio ieškodavo kitos pačios, nepaisydamas žmonių apkalbų. (Vyšniauskaitė ir kt. 1995, p. 459)

Lietuvių tikėjimuose „blogos akys” priskiriamos visiems savižudžiams: pakaruokliams, paskenduoliams ir kitiems, kurie po mirties esą virsdavo plevėsomis ir lankydami savo gimines, draugus, pažyستamus bei kitus žmones, stengdavosi koku nors būdu jiems pakenkti. (Janulaitis, 1923, p. 344) Galbūt todėl savižudžiai, pakaruokliai, skenduoliai, nekrikštyti kūdikiai ir kiti buvo laidojami ne kapinėse, bet už jų tvoros paskirtose vietose. (Gimbutienė, 2002, p. 32).

Pagal seną tradiciją kapines lietuviai dažniausiai įrengdavo ant kalnelių. Tautosakoje, susietoje su mirtimi, aukštasis kalnelis yra kapinių ir dausių sinonimas. Pasitaiko kapinių ir lygiose vietose. Ant mirusiojo kapo buvo statomi koplytstulpiai, koplytėlės, stogastulpiai, vėliau - ir mediniai kryžiai. (Dundulienė, 1999, p. 276)

Apibendrinant galima teigti, kad mirtis, kaip paslaptiniausias įvykis žmogaus gyvenime, senovės kultūroje buvo suprantamas materialiai. Buvo tikima, kad mirusįjį galima atgaivinti, todėl palikdavo jam maisto ir kitų būtinų reikmenų. Ilgainiui, žmonių pažiūroms keičiantis, imta tikėti, kad žmogus turi vėlę, kuri jam mirus atsiskirianti nuo kūno. Šis reiškinys buvo apgaubtas paslaptingumo, manyta, kad mirusysis esąs pavojingas gyviesiems. Bijodami žmonės sukūrė pomirtinio gyvenimo šalį ir daugelį laidojimo papročių, skirtų apsisaugoti nuo mirties.

1.2. Krikščioniškųjų laidojimo papročių ypatumai

Krikščioniško laidojimo tradicijos Lietuvoje siekia XV amžių ir yra atėjusios iš Vakarų Europos, kur nuo seno prie vienuolynų buvo steigiamos įvairios brolijos, kurios rūpindavosi ir mirusiųjų palaidojimu. Jau 1430 metais, prieš pat Vytauto Didžiojo mirtį, prie Vilniaus Šv. Jono bažnyčios buvo įkurta brolija, kuri greta kitų religinių praktikų buvo įsipareigojusi padėti laidoti brolijos nari. Taip Lietuvoje atsirado artimo meilės ir labdaros Šv. Juozapo Arimatiečio ir Šv. Nikodemo brolija, kurios tikslas – su krikščioniškomis apeigomis, maldomis ir giesmėmis palaidoti neturtingus žmones.“ (Kajackas, 1998, p. 133)

Senajame Testamente žodis mirtis vartojamas kaip jėga (Žalčio gundymas, nuodėmė), prieštaraujanti Dievo Kūriniui. Šios jėgos įtakojamas žmogus vedamas tolyn nuo Dievo. Praradęs santykį su Dievu, žmogus išgyvena mirties baimę, šaukiasi Dievo išgelbėjimo. Puoselėjamos mintys apie kūno iš numirusių prikėlimą. (Gudaitytė, 2007).

Naujojo Testamento mokyme apie mirtį išryškunami keturi esminiai aspektai: mirtis yra nuodėmės padarinys, mirtis – laikinas kūno nuo sielos atsiskyrimas, mirtis nuodėmei yra gimimas amžinajam gyvenimui ir mirusieji bus prikelti bei teisiami per antrąjį Kristaus atėjimą (Ramonas ir kt., 2008, p. 8.)

Žmogus turi taip elgtis ir mąstyti, tarytum dar šiandien turėtų mirti. Mirties bijoti nereikia, verčiau visomis išgalėmis vengti nuodėmės. Tokiu būdu Bažnyčia ragina pasirengti mirčiai, nes, jai atėjus, bus per vėlu. Visų Šventųjų litanijoje randame maldavimą, kad Dievas gelbėtų nuo amžinosios mirties (Liturginis maldynas, 1997, p. 282). Užtarimo mirties valandą prašome ir maldoje “Sveika, Marija”. Žemiškosios Bažnyčios narių vienybė su broliais, kurie yra užmigę Kristaus ramybėje, jokių būdu nėra pasibaigusi, bet, pagal amžinąjį Bažnyčios tikėjimą, yra sustiprinama dalijantis dvasinėmis gėrybėmis. Dėl tos priežasties, jog esantieji danguje intymiau vienijasi su Kristumi, jie stiprina visą Bažnyčią šventumu. Nuo pirmųjų krikščionybės gyvavimo amžių Bažnyčia ugde pamaldumą gedint mirusiųjų ir jų atminimą ir, kadangi yra šventa ir išganinga mintis melstis už mirusius, kad būtų išlaisvinti iš nuodėmių, ji aukoja už juos permaldavimo auką.

Kiekvienoje kultūroje mirties suvokimas kinta. Ne išimtis yra ir krikščioniškoji kultūra. Senovinis elgesys, kai mirtis buvo sykiu ir įprasta, ir artima, neskaudi, nesvarbi, pernelyg skiriasi nuo dabartinio, kai mirtis taip baugina, jog nebedrįstama ištarti jos vardo (Arles, 1993). Ankščiau mirtį sutikdavo ir palydėdavo, bijota tik mirti nesuvokus, kad miršti. Krikščioniškoji kultūra kviečia mirčiai visada būti pasiruošus, nes nežinia, kada ateis tas laikas, nes „mirtis – tik pradžia, susitikimo su Dievu vieta“ (Ratzinger, 1996, p. 70).

Dievas, kaip kūrėjas, kviečia žmogų susijungti su juo visa savo prigimtimi, „tapus jo nenykstamo dieviško gyvenimo dalininku“ (Vatikano II Susirinkimas, 2001, p. 136). Savo mirtimi išvadavęs žmogų iš mirties, Kristus šią pergalę pasiekė savo prisikėlimu. Tad, kiekvienam mąstančiam žmogui, tvirtais argumentais grįstas tikėjimas, duoda atsakymą į nerimastingą klausimą, koks likimas jo laukia. Šis tikėjimas įgalina būti su Kristumi ir broliais bei sesėmis, kurie jau išėjo amžinybėn ir tikėti, kad jie Dieve įgijo tikrąjį gyvenimą.

Romos liturgijos Laidotuvių apeigyne (Laidotuvių apeigynas, 2004) pateikiami trys laidotuvių šventimo būdai atsižvelgiant į tai, kur tai vyksta (namuose, bažnyčioje, kapinėse) ir paisant svarbos, kuri tenka šeimai, vietos papročiams, kultūrai ir liaudiškajam pamaldumui. Laidotuvių eiga yra bendra visoms liturginėms tradicijoms. Joje svarbiausi keturi momentai: mirusiojo palaikų priėmimas bendruomenėje paguodos ir vilties žodžiais, Žodžio liturgija, Eucharistinė auka ir atsisveikinimas, per kurį mirusiojo siela patikima Dievui, amžinojo gyvenimo šaltiniui, o kūnas, laukiant prisikėlimo, palaidojamas. (Katalikų bažnyčios katekizmas (2015), prieiga per internetą: <https://katekizmas.lt/kbks/dalis2/skyrius2/poskyris4/laidotuves>)

Kituose šaltiniuose (Blažauskaitė, 2009, p. 30-31) krikščioniškųjų laidotuvių apeigos dalinamos į tris dalis: maldos budėjimo velionio namuose arba gedulo namuose, Eucharistijos šventimo ir Atsisveikinimo apeigų. *Pirmojo etapo* metu šeimos nariai, artimieji, draugai, kaimynai ir tikinčiųjų bendruomenės nariai susirenka melstis už mirusįjį. Išreiškiamas krikščioniškas solidarumas. Maldos, budėjimo metu guodžiami velionio artimieji. *Antrasis etapas* – Eucharistijos šventimas. Švenčiant Eucharistiją krikščioniškoji bendruomenė klausosi „Dievo žodžio, skelbiančio Velykų slėpinį, laiduojančio viltį vėl susitikti Dievo karalystėje, gaivinančio mūsų maldingumą už mirusius ir raginančio mus liudyti tikrą krikščioniškąjį gyvenimą. Eucharistinės aukos dėka, yra mes įsijungiamo į dangaus Bažnyčios kultą. *Trečiasis etapas* – atsisveikinimo apeigos, laidotuvių procesija ir palaidojimas; atsisveikinimo apeigomis mirusiojo siela pavedama Dievui: „taip krikščionių bendruomenė galutinai atsisveikina su savo nariu prieš palaidodama jo kūną“ (Bažnyčios žinios, 2003)

Laidotuvių procesijoje motina Bažnyčia, sakramentiniu būdu nešiojusi krikščionį savo iščiose jo žemiškosios kelionės metu, dabar palydi mirusiojo kūną į poilsio vietą, kur jis laukia prisikėlimo. Bažnyčia, patarnaudama laidojimo atveju, nori pabrėžti vienybę su mirusiuoju, į tą vienybę įtraukti visą bendruomenę, kuri susirinko pagerbti ir palaidoti savo Bažnyčios narį (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 1996)

Šių apeigų metu gausu maldų už mirusius, kurių žodžiai išreiškia ir gailestį, ir viltį, ir nuoširdų prašymą, kad Viešpats pasigailėtų mirusiojo, atleisėtų jam kaltes ir nuodėmes ir suteiktų palaimingą amžinybę. Bažnyčia tikinčiuoju rūpinaisi nuo jo gimimo momento, stiprina sakramentais ir viltingu skelbimu apie amžinąjį gyvenimą. Aišku, krikščionis priverstas ir

įpareigotas tarp daugelio sielvartų kovoti prieš blogį ir iškentėti mirtį. Tačiau, susijungęs su Velykų slėpiniu ir mirtimi supanašėjęs su Kristumi, vilties stiprinamas jis žengia į prisikėlimą (Vatikano II Susirinkimas, 2001) Lietuvoje XX a. 7 - 9 dešimtmetyje labai suaktyvėjo civilinių laidotuvių diegimas. Tam įtakos turėjo politinis kontekstas, valdžios organų veikla, civilinių laidotuvių paslaugų struktūra bei rekonstruota ceremonialo eiga. (Židonytė, 2023). To meto civilinių laidotuvių papročiai skyrėsi nuo religinių, nes įtakos turėjo valdžios institucijų draudimai. Naujos civilinių laidotuvių apeigos buvo orientuotos į estetinius ir emociškai pakilius sprendimus – draugo, kolegos, tarybinio žmogaus pagerbimą. Buvo sakomos atsisveikinimo kalbos, kuriose paminimi velionio laimėjimai. Toks požiūris į laidotuvių ceremoniją iš esmės keitė ir požiūrį į mirtį ir laidotuves. Būtent šiuo laikotarpiu pradėjo kurtis tarnybos, atsakingos už laidotuvių ceremonijas, atsirado ir funkcionalūs laidojimo rūmai. Nors kai kurios senosios tradicijos ir buvo paliktos, bet visumoje per laidotuves buvo orientuojamasi į velionio nuveiktus darbus ir gyvenimo laikotarpį žemėje.

Apibendrinant galima teigti, jog krikščioniškasis tikėjimas kalba apie gyvenimą kaip apie Dievo dovaną, kuri nesibaigia fizine mirtimi. Gyvenimo esmė glūdi patyrimė, jog Dievo bendrystė yra gyvenimas, nugalintis mirtį. Apeigose svarbiausia paskatinti, kad laidotuvių apeigos aiškiau išreikštų krikščioni mirties Velykinį (prisikėlimo) pobūdį.

1.3. Šiuolaikinių laidotuvių papročių pokyčiai

Lietuvių tauta yra pakankamai konservatyvi, kai kalbame apie laidotuvių tradicijų kaitą. Kelių dienų šarvojimas, naktinis budėjimas prie mirusiojo kūno, raudos ir kitos gedulingų laidotuvių tradicijos po truputį keliauja užmarštin. Galima pastebėti tendenciją, kad žmonės linkę vadovautis nuostata, jog daugiau bendrauti ir atsisveikinti reikia dar žmogui gyvam esant, o jam mirus – pagerbti jį prisiminimais, užfiksuotomis gyvenimo akimirkomis ar velionio mėgstamais dalykais.

Labiausiai priimtinas atsisveikinimo būdas su mirusiuoju ir iki šių dienų yra išlikęs šarvojimo salėje ar ritualinių paslaugų teikėjų specialiai įrengtose patalpose. Retai, tačiau vis dar atokesnėse kaimo vietovėse pasitaiko šarvojimų namuose. Atsisakoma ir gausaus vainikų ar gedulingų puokščių – prašoma atnešti po gėlės žiedą ar velionį pagerbti uždegant žvakutę. (Keičiasi laidotuvių tradicijos – artimieji nori kitų dalykų (2018), prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2018/01/12/news/keiciasi-laidotuviu-tradicijos-artimieji-nori-kitu-dalyku-4209034>)

Kai kurie šeimos nariai atsisako ir gedulingų pietų, į kuriuos būdavo tradicija kviesti visus laidotuvių dalyvius. Dabar mieliau renkama su artimiausiais šeimos nariais. Vedini bendruomeniškumo jausmo, laidotuvių dalyviai dažnai aukoja velionio šeimai pinigus, kurie skirti laidotuvių išlaidoms padengti ar kitiems laidotuvių poreikiams (pvz. mišioms) tenkinti.

Prieš šešiolika metų pradėta Lietuvoje tiekti palaikų kremavimo paslauga. Bendrovė „BERENT Research Baltic“ 2017 m. atliko tyrimą, kuris, remiantis apklausos duomenimis, rodo ženkliai išaugusią kremavimo paslaugą ir kremavimą palankiai vertinančių žmonių skaičių (Lietuvos gyventojų požiūris į kremavimą keičiasi. <https://www.alfa.lt/zyma/tyrimas/>). 2014 m. palankiai už kremavimą pasisakė 46 proc., o 2017 m. jau 73 proc. Ši pritarimo tendencija ir toliau nuolat didėja. „Prieš 30 metų atgavę laisvę, daugelyje ekonominių ir socialinių sričių greitai pradėjome lygiuotis į kitas Europos šalis, tačiau laidojimo tradicijos kito bene lėčiausiai. Tad nenuostabu, kad ir krematoriumą pastatėme paskutiniai Senajame žemyne, ir kad po to prireikė dešimtmečio, jog laidojimas kremuojant mūsų šalies žmonėms nebebūtų egzotika“ (Lietuvos gyventojų požiūris į kremavimą keičiasi (2020), prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50419217/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-kremavima-keiciasi/>)

Kremavimas laikomas paprastesnis, patogesnis ir estetiškesnis laidojimo būdas, lyginant su karsto laidojimu į žemę. Be to, keičiasi žmonių požiūris į laidojimo tradicijas, didelę įtaką turi užsienio praktika ir mados diktuojamos tendencijos. Taip pat aktualia problema tampa ir vietų trūkumas kapinėse, o kremuotiems pelenams laidoti reikia mažiau vietos. Kremavimui tampant įprastu laidojimo būdu rodo ir tokie tyrimo duomenys: palydėti mirusį artimąjį iki pat kremavimo įrenginio prieš ketverius metus pageidautų beveik perpus mažiau nei prieš septynerius metus – 29 proc. (2017 m. – 52 proc.) (Lietuvos gyventojų požiūris į kremavimą keičiasi (2020), prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50419217/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-kremavima-keiciasi/>)

Formuojasi ir kita tradicija - su velioniu atsisveikinti jau po kremavimo (su palaikais urnoje, be šarvojimo). Toks ritualas gali būti net gamtoje, parke, sodyboje ir kitoje vaizdingoje vietoje. Tai rodo, kad visuomenė tampa atviresnė laidojimo papročių kaitai, išsilaisvina nuo visuomenėje sklandžiusių mitų apie kremavimo baimę, kaip pomirtinio gyvenimo pažeidžiamumą.

Kita tendencija - pageidavimas, kad visos ritualinės paslaugos nuo kremavimo ir atsisveikinimo iki gedulingų pietų būtų teikiamos vienoje vietoje. Apklausa parodė, kad kremavimą palankiau vertina jaunesni ir vidutinio amžiaus žmonės. (Lietuvos gyventojų požiūris į kremavimą keičiasi (2020), prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50419217/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-kremavima-keiciasi/>) Tai gali būti susiję ne tik su konservatyvesnėmis pažiūromis, bet ir su ekonominiu faktoriumi -

kremuoti mirusįjį kainuoja pigiau, nei laidoti į žemę.

Atsiradus paslaugų įvairovei formuojasi poreikis laidotuvių planuotojų ar kitų ceremonijos organizavimo paslaugų teikėjų. Žmonės, išgyvenantys netektį, paprastai yra apimti liūdesio, pasimetimo ir negali pasirūpinti visais kylančiais rūpesčiais, susijusiais su laidotuvių ceremonija. Jei senovėje nelaimės ištiktiems žmonėms padėdavo kaimynai, giminės, tai dabar artimieji linkę atvykti į parengtą su velioniu atsisveikinti skirtą vietą. Be to, šiandien aktualus ceremonijos organizavimo kokybės aspektas – norima sklandžių, „gražių“ laidotuvių. Laidotuvių planuotojai paprastai būna paslaugūs, atjaučiantys ir viskuo pasirūpinantys, todėl artimieji linkę geriau sumokėti už paslaugą, nei rūpintis laidotuvių organizavimu. Ši paslauga tampa vis aktualesnė emigravusiems lietuviams, nes grįžę iš užsienio jie neturi nei patirties, nei laiko patys organizuoti laidotuves. Paprastai derinimai vyksta iš anksto, o atvykus į Lietuvą ceremonija trunka labai trumpai. Keičiantis tradicijoms keičiasi ir atsisveikinimo metu vykstantys procesai - atsisveikinimo metu leidžiama velionio mėgstama muzika, spalvinis apšvietimas, floristika, rodomos skaidrės su nuotraukomis iš velionio gyvenimo ar netgi pagamintas nedidelės trukmės vaizdo įrašas. (Keičiasi laidotuvių tradicijos – artimieji nori kitų dalykų (2018), prieiga per internetą:<https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2018/01/12/news/keiciasi-laidotuviu-tradicijos-artimieji-nori-kitu-dalyku-4209034>)

Apibendrinant galima teigti, kad laidotuvių papročiai keičiasi, nežiūrint pakankamai konservatyvaus požiūrio į laidotuvių tradicijų kaitą. Pagrindinės kaitos tendencijos – ritualinių paslaugų atsiradimas, šarvojimo vietos persikėlimas iš namų į šarvojimo sales, palaikų kremavimas, trumpesnis atsisveikinimo su velioniu laikas ir laisvesnis požiūris į susiformavusių tradicijų reliktus.

2. GEDULINGOS MUZIKOS TRADICIJŲ PUOSELĖJIMAS LIETUVOJE XIX – XXI AMŽIUJE

Lietuvių laidojimo papročiai ir tradicijos visada buvo palydimos muzikos. „Muzikinė kultūra labai aiškiai susisluokaniavusi į tris sluoksnius: ikikrikščioniškąjį, krikščioniškąjį ir šiuolaikinį“. (Žičkienė, 2004, p. 75). Apeiginė muzika skambėjo visų laidotuvių metu – ir gedint namuose, ir lydint į kapines, ir laidojant, ir prisimenant velionį per gedulingus pietus. Gedulinga muzika skambėdavo ir po laidotuvių organizuojamuose velionio pagerbimuose, minint tam tikrą dienų ar metų skaičių po mirties.

2.1. Ikikrikščioniškųjų laidotuvių gedulingos muzikos repertuaro apžvalga

2.1.1. Vokalinė muzika

Laidotuvių muzikinės tradicijos reiškesi per vokalinę ir instrumentinę muziką. Didžiąją dalį vokalinės muzikos sudaro raudos. Jos ypač paplitusios Dzūkijoje. Palydėdamos mirusiųosius anapus, dzūkės moterys verkia žodžiais ir šiandien. (Norinkevičiūtė, 1999, p. 29)

Laidotuvių raudos, kilusios iš seniausių laikų, buvo ne tik poezija, liaudies lyrika, išreiškianti gailestį, netekus artimo žmogaus, bet ir tam tikra apeiginė priemonė, turėjusi padaryti vienokios ar kitokios įtakos mirusiojo likimui. Laidotuvių apeigų ir raudų turiniui esminę reikšmę turėjo tikėjimas pomirtiniu žmogaus gyvenimu, tikėjimas, jog ir miręs žmogus palaikąs ryšius su gyvaisiais. Laidotuvių apeigos bei su jomis susijusios raudos ir buvo gyvųjų santykių palaikymas su mirusiaisiais priemonė. (Lietuvių tautosakos apybraiža, 1963, p. 254).

Raudojimas — tai savotiškas kūrybos procesas, kurio kulminacija prilygsta tam tikram nušvitimui. Psichologai tokią būseną įvardina kaip vidinių žmogaus galių įtampą ir koncentraciją. Jų nuomone, žmogus, pagautas įkvėpimo, tarsi išnyksta, susilieja su visata, atsiranda viršjutiminis pažinimas. Daugelis raudotojų prisipažįsta, jog dažniausiai jos taip įsijaučia į kūrybą, kad, rodos, savaime gimsta ištisos raudų tekstų eilutės. (Norinkevičiūtė, 1999, p. 36).

Dzūkija, pietryčių Lietuvos etnografinis regionas, yra žinomas dėl savo unikalios kultūros ir tradicijų. Viena iš šių tradicijų yra raudos, kurios šiame regione turi specifinių ypatybių ir svarbų vaidmenį vietos bendruomenės gyvenime.

Laidotuvių raudų klasifikacija. Laidotuvių *raudos* - vienas iš seniausiųjų lietuvių liaudies poetinės kūrybos žanrų. Užuominų apie raudas randama pačiuose pirmuosiuose istoriniuose šaltiniuose, kuriuose minimos prūsų bei lietuvių genčių laidotuvių apeigos ir

papročiai. (Lietuvių tautosakos apybraiža, 1963, p. 254)

Verkimas „su žodžiais“, kaip sakoma apie raudas, negali būti panašus į įprastinį dainavimą. Dainai iš esmės mažai turi reikšmės dingstis, dėl kurios dainuojama; ji vienodai laisvai perdirba tikrovės medžiagą, išlaikydama jos atžvilgiu tam tikrą atstumą. Atvirkščiai rauda - ja tiesiog ir impulsyviai atsiliepiama į emocinį smūgį. Raudojimas susijęs su įvykio svarba: tai mirtis, nuotakos atsisveikinimas per vestuves, ėmimas į rekrutus ar tiesiog didelė nelaimė. (Sauka, 1982, p. 117)

Rauda — neužsimezgantis dialogas, neatliepiamas velionio kalbinimas. Visą laiką akiratyje velionis, jo vakardiena, jo laukianti kelionė. Epitetų serija raudos pradžioje („Sūneli mano siratėli! Sūneli mano rūtų vainikėli! Sūneli mano aukso žiedeli! Sūneli mano jaunos dienele!“) atitolina velionį, užglosto jo realiuosius bruožus. Dialogas vyksta jau su įsivaizduojama, suidealinta būtybe. Tai ir pateisina klausimų ir šūksnių periodus. Velionio kalbinimas turi nuo ritualinių aplinkybių, laidotuvių apeigų sekos priklausomą tvarką. (Sauka, 1982, p. 120)

Pirmiausia tai - *raudos-pranešimai*. Mirus vyrui, našlė atvykstantiems giminaičiams arba kaimynams pasakoja apie ištikusią nelaimę ir įsakmiai ragina velionį keltis, nes atvyko „mieli susiedėliai“, „dukrelė su vaikeliais“; stebisi, kodėl nesikelia, nesodina už stalo, neprakalba žodelio. Našlė pasakojasi, kaip sužinojo nelaimės žinią, kas ją pranešė (paprastai paukščiai). Kitu atveju po būtino kreipinio į velionį, jo žadinimo, paabejojus savo žodžių meilumu, raudotoja kreipiasi į kitus susirinkusius, kad jie kalbintų, gal jų meilesni žodeliai. (Sauka, 1982, p. 120)

Šermenų - budynių raudose vyrauja dvi temos: „namelių statymas“ (tai yra karsto rengimas) ir platus našlaičio dalios nupasakojimas, prašant velionį pamokyti žemiškus darbus dirbti, skundžiantis, kad nėra kam pasėti baltų rugelių, nėra kam nušienauti lankoj šienelio. Našlaitės vienišumas nusakomas simboliniais šalto akmens ar baltos eglelės vaizdais. (Sauka, 1982, p. 120)

Glaustai apžvelgiant visą kitą repertuarą, paminėtini tokie raudų skyriai ir svarbesni motyvai: atsisveikinimo raudose laidotuvių dieną skamba rūpestis dėl būsimos kelionės: „Tai kur tu pasrangei,/Mylima motula,/Per ūkanų kiemelį/Šaltan rudenėly“; padėka tėvams (jei katrą iš jų laidoja) už išauginimą. (Sauka, 1982, p. 120). Lydėjimo raudose apraudamas aukštasis kalnelis, į kurį suka palyda. Neviltingosios raudos prie kapo pratrūksta atsiskyrimo sielvartu. (Sauka, 1952, p. 121)

Atskira grupė — *atminų raudos*. Jų turime daug, nes, be ko kito, ir užrašinėti raudas patogiau ne per laidotuves, o jau joms praėjus, kada velionis pagerbiamas derama proga devintą (kitur septintą), keturiasdešimtą (kitur trisdešimtą) dieną po laidotuvių, per vėlines (seniau per „ilges“). Atminų raudų tematika panaši į laidotuvių dienos raudas. (Sauka, 1982, p. 121)

Pasak A. Juškos užrašytais duomenimis „Niekad neraudodavo savižudžių, paskenduolių, žaibo nutrenktų, vaikų, muzikantų ar dainininkų laidotuvėse. Tačiau vaikai privalėjo raudoti tėvų.“ (Juška, 1954, p. 89)

Raudų tradicija ir improvizacija. Rauda išreiškia apeigos mintį, įtvirtina apeiginę tradiciją. Sujungta su ritualiniu veiksniu, ji stipriai laikėsi atmintyje. Aukštąjį jausmų registrą, niekur kitur nesikartojantį, atitinka pastovus poetinių vaizdų arsenalas. Tai apeigų religijos, gamta: nameliai, aukštas kalnelis, trys gegužėlės, budinančio tėvelį, raibas sakalėlis, atnešantis mirties žinią, lietus, vėjas, akmuo ant kelio — kaip našlaičio dalios ženklai. Aukštasis tonas raudose palaikomas ir visa pakartojamų, laipsniavimų, lyrinė hiperbolizacija („visi“, „niekas“, „niekada“) poetika. Gailavimo patosas raudų tradicijoje nustelbia pačią raudotojos asmenybę. Tai neatitinka psichologinės situacijos, ypač kai rauda labai artimi velioniui asmenys, kai jaudina kurios nors nepaprastos mirties aplinkybės ir pan. Emocinės reakcijos arba dėl kitų priežasčių atsirandantys nukrypimai trikdo nusistovėjusią kalbinimo - gailavimo tvarką. Tai pastebėta jau pačių raudotojų: „Jeigu raudojama ir kartu kam nors skundžiamasi, arba kam nors verkiama su žodžiais, tą verksmą vadiname „priverkimu““. (Sauka, 1982, p. 121)

Užrašinėtojai priverkimų neskyrė nuo pagrindinio teksto, ir vargu ar tai apskritai būtų įmanoma ir reikalinga, nes negriežti kompoziciniai teksto apmatai (aiški tik tema, pagrindiniai vaizdai) savaime duoda nemažą laisvę, dešimteriopai didesnę nei dainose. Tai įprasta vadinti improvizacijos laisve. Priverkimų turinys - paskutinių dienų įvykių prisiminimas, biografiniai nukrypimai, užuominos į realius asmeninius santykius. Šermenų raudose tokie pasipasakojimai užima ypač daug vietos. Jų vaizdų buitinis konkretumas kontrastiškas tradiciniam poetiškumui. (Sauka, 1982, p. 121)

Raudų poetinio teksto prasmė. D. Sauka knygoje „*Lietuvių tautosaka*“ (1982) yra išanalizavęs raudų turinio prasmę. Remiantis minėtu šaltiniu, šiame paragrafe bus apžvelgiamas raudų poetiškumas.

Bendra raudos žanro būklė, raudos meninis lygis nuo vietos tradicijos lygio priklauso ne mažiau nei nuo individualių atlikėjų meistriškumo. O vietos tradicija yra įsukta į lyrinės poezijos verpetą. Ypatinga raudos funkcija ir specifinis turinys neišskiria jos iš visos poezijos sistemos. Šitoks įsiliejimas į bendrą sistemą neabejotinai paspartėjo pastaraisiais šimtmečiais, kai rauda nebeskambėjo kaip šiurpus „staugimas“.

Keliasdešimt užrašų veliuoniečių raudų, be vienos kitos nereikšmingos išimties, visos priskirtos gerai poezijai. Lietuvių liaudies poetinę kūrybą jos taip pat gražiai reprezentuoja, kaip ir veliuoniečių vestuvinės dainos. Beveik visos raudos čia užrašytos iš kelių žymesnių vietos dainininkų. Šitokia išstobulinta rauda, lietuvių poezijoje užimanti ryškią vietą, - lyrinis kūrinys, be siužetiškumo žymių, nepereinantis į rupią prozą. Bet ir santūresnio, ramesnio tono nei,

pavyzdžiui, dzūkų raudos.

Raudos yra ne tik melodijos, bet ir giliai prasmingi poetiniai tekstai, kurių svarba yra daugialypė. Poetinis tekstas raudose atlieka keletą svarbių funkcijų, nuo emocinės išraiškos iki kultūrinio identiteto išsaugojimo. Formaliosios priemonės, kuriomis pasižymi visų tautų raudos, - kreipinių, klausimų, sušukimų, pakartojimų figūros, besaikė deminutyvų gausa, - čia neturi daryti grynai retorinio įspūdžio – privesti prie minties. Poetinės figūros - atodūsių, skundų, garbstymo natūrali išraiška. Pastoviuose tradicijos rėmuose veliuonietė raudotoja išlaiko individualų santykį su apraudamuoju. Dainų patirtimi pasiremddama, ji moko, nepereidama į asmeniškumus, raudų tiradomis išsakyti savo pačios jausmus, susikaupusius ne per vienerius metus ir išbarstomus ne per vieną dieną. Šitų jausmų turinį ji stengiasi sudėti į vieną žodį. Į kreipinio epiteta, kuriuo pradeda iškalbą. Raudotoja, parinkdama iš kalbinės atminties, ne iš retorinių išteklių, vieną po kito krauna talpios prasmės, individualizuotus epitetus, primenančius gal senovinių epopėjų sodrų vaizdingumą. Epitetų žerimas čia panašus į paveikslo tapymą. Štai iš vieno neilgo raudos teksto išrinkti pavyzdžiai: *O tėveli mano trumpamžėli! O mano tėveli rūpintojėli! O mano tėveli prociauninkėli!* Tai pirmasis ištisinis epitetų pliūpsnis, čia pat pratesiamas, apmestam vaizdui duodant emocinį gylį: *Tėviškėlę užsiprociavojai baltų lentelių, sieros žemelės tėviškėlę; kaip sunkią tėviškėlę užsipelnei, o ar paneši sierą žemelę?* Ir vėl eina epitetų karoliai: *o tėveli rūpintojėli, o tėveli užtarytojėli... Tėveli, mano tėvuti, puikorėli mano, tėveli mano, keliauninkėli mano... O mano tėveli augintojėli, o mano tėveli mokintojėli.*

Daiktavardiniai epitetai apima daug neišplėtotų, koncentruotų raudų motyvų. Jie tiesia į apraudamą velionį įvairių, ne tik prasminių, bet ir emocinių gijų: nuo nugailėjimo („trumpamžėli“) iki pasididžiavimo („puikuorėli mano“). Epitetais tapomas paveikslas yra margaspalvis, nevienatonis. Tekstai tarp epitetų vėrinių aidi ne tik atodūšiai, bet ir skleidžia ramų susitikimą su lemtimi: *O mano tėvelis nuliūdo, o mano tėvelis nedūsauja, o mano tėvelis nešaukia, nieko neprašo, - o mano tėvelis gavo ramią vietelę.*

Sujudintame jausmą verpete keičiasi raudos leitmotyvas velionio kalbinimas. „Tu“ — čia jau nebe pagarbos vertas, bet amžinai nebylus, tad ir nerealus pašnekovas. Kalbinant prisimenami tikri pašnekesiai su mirusiuoju, kurių neatnaujinsi, nepratęsi. Mąslus graudumas, galvojant apie pašnekų malonias valandas praeityje, teikia raudai nuoširdų ir įtikinamą toną: *O mano vyrelė, visa pakalbėlė, visa pašnekėlė! O su kuomi aš pasišnekėsiu? Dieną su vėjeliu, naktį su sienele; ... o aš nerasiu tokių užvėjelių, tokios pašnekėlės, kaip mano motinėle!*

Raudos pašnekesyje tirpsta uždarumo, vienatvės kiautas. Slogūs monotoniški raudos monologai sušildo užuomenų į bendro gyvenimo džiaugsmus, vargus, į vieno kitam paramą. Šis konkretus patyrimas, siejantis gyvuosius ir mirusius, nutiesiantis tiltus iš vakardienos į artimą rytojų, gražina raudai realybės skonį. Vakardiena ir rytdiena atrodo jau tikresnė, svarbesnė nei

nebūties tamsa:

O mano vyreli, įtraukei mane į didį vargelį, į dideles ašareles.

O kad aš tave turėjau, didelį turtelį turėjau kaip didžiausią palocėlį: visi mane pamatė, visi mane pažino; o nū kur einu, niekur draugo negaunu; o aš tik viena, o aš tik biedna.

Kitur dar aiškiau pasakoma apie būsimus vargus - baudžiatvės jungą: *O mano vyreli, kad aš tavę turėjau, o aš dvaro vartelių neatkėliau. O mane vyreli, dar į kapelius kojelių nenukėlei, o aš dvaro vartelius prakėliau.*

Net ir atsiskyrimo neviltingas jausimas nebūna katastrofiška. Su pasitraukiančiu iš gyvenimo kalbama nebe aimanos, bet rezignuotos meilės posmais - periodais. Paneigiant širdį gildančią užmarštį, norima prisiliesti, prisiglausti, akimis prisiminti. Žaliuoja, žiedais garbiniuoja takas, kuriuo nulydėtas artimas žmogus: *Užžels gružučiais laukeliai, erškėčiais keleliai, o jau daugiau nepareisi tu, mano baltasis gulbinėli!*

Intymi pašnekesio intonacija leidžia veliuonietėms raudotojoms lyg ir nepastebimai pratęsti būtį ir po mirties — piešti vėlių šalį. Ji vaizduojama su konkrečiomis detalėmis kaip fiziškai realus vaizdas: su vėlių varteliais, vėlių durelėmis, vėlių suoločiu, vėlių pulkeliu.

Sūnaus pamąstymas

O atkelkit vėlių vartelius, o atdarykite vėlių dureles, o pasodinkit į vėlių suoločią!

O tėveli! O atleidžiame tau slūgėlę, o priimk už baltų rankelių, o priimk į savo pulkėlį, o pamokink jį - jis dar nieko nežino.

Pateiktos citatos ne sensacinio pobūdžio, o visai organiškai susijusios su žemiškos buities vaizdais. Nei raudotojoms, nei iš šalies klausantiems neatrodė netikėtumas, kad labai dažna rauda apeliuojama į aną tariamą protėvių gyvenamą šalį, taip iš arti nevaizduojamą jokiam kitame tautosakos žanre. Tad ar tai laikytina senosios pagonybės atlaūža? Ne. tai ne pirmą kartą mitologijos reminiscencija, o jau pagal XIX a. sakmių - tikėjimų pasaulėvaizdį poetiškai piešiama vizija. Ji liudija anaipol ne gyvą religinį jausmą, nevirsta maginio užkeikimo ištarne — ji yra daugiau plastinės vaizduotės padarinys. Pačia plastikos viršūne reikia laikyti pavirtimo - žydėjimo metaforą, vieną gražiausių visos Lietuvos liaudies poezijos puošmenų:

Mano vėlių maršale, mano ledų lytele! Aukšto kalnelio palydėtojele! Kokiais žiedeliais pražysi, kokiais lapeliais laposi? Kad aš pamatyčiau pro šalį praeidama, kokius žiedelius išleisi. Ant ko aš pažinsiu? O ar ant lapelių? O ar ant žiedelių?

Kupiškio, Salamiesčio bei Antašavos (Kupiškio raj.) apylinkėse papročio apraudoti mirusiųjų atgyvenos išsilaikė kone iki 1914 - 1920 m.. Seneliai, remdamiesi savo tėvų pasakojimais, nurodo, kad XIX a. pirmoje pusėje prie mirusiųjų nebuvo giedama šventųjų giesmių, nes jų nemokėję. Pritaikant raudojimo ir lietuvių liaudies dainų intonacijas imta pereiti prie giedojimo, tad šventosios giesmės paplitusios iš „kantičkų“. Pasakojamieji šaltiniai

nurodo, kad, pvz., 1870 - 1880 m. laikotarpiu jau gyvenęs paprotys „daug giedoti“. E. Petrulienė pasakodavusi, kad jos vaikystėje mirusiuosius apgiedodavo ne iš „kantičkos“, bet „apraudodavo žodžiais iš dūšios ir galvos“. (Kraštotyra, 1966, p. 134)

Apibendrinant galima teigti, kad liaudies raudojimo tradicija, pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai nykstanti net Dzūkijoje, veda į pagonišką praeitį. Ikirikščioniškas velionio pagerbimas ir išlydėjimas į mirties karalystę rėmėsi mintimi apie apčiuopiamai realią fizinę vėlių egzistenciją po mirties. Raudos, kaip ir visas laidotuvių ritualas, reiškė žemišką velionio pagerbimą, lygiai kaip ir pastangas paveikti nematomą vėlių pasaulį sutvirtinti su juo ypatingus, magija reguliuojamus ryšius.

2.1.2. Instrumentinė muzika

Senovės laidotuvių instrumentinė muzika buvo aprašoma straipsnyje „Smuikavimas lietuvių laidotuvėse ir mirusiųjų minėjimo papročiuose“ (Šiaurės Atėnai, 1999, p. 5). Šio literatūros šaltinio medžiaga bus pateikta šiame poskyryje.

Muzikos instrumentais nuo seno grota daugelio pasaulio tautų, taip pat ir baltų, laidotuvėse ir mirusiųjų minėjimo papročiuose. Senuosiuose baltų rašytiniuose šaltiniuose dažnai minimos per mirusiųjų apeigas žmogaus balsu atliekamos raudos. Rečiau, bet minima, kad grota ir garso ar muzikos įrankiais.

Lietuvoje laidotuvių, kuriuose smuiku griežta šokiams, papročiai išsilaikė iki XX a. pradžios. Paminėtina, kad grieždavo tie patys ansambliai su smuiku, kaip ir per vestuves bei laikantis kitų papročių. A. Vitausko teigimu, XIX a. II pusėje. Raseinių apskrities Padubysio valsčiuje ne tik vestuvėse, vakarėliuose, bet ir laidotuvėse, pritardami, tiesa, ne šokiams, bet atitinkamoms giesmėms „būrelis griežikų“ grieždavo *muzika* (smuiku), *klarnetu*, *rageliu*, *dūdele*, *šeivele* ir *basu*. Kai kada šokiais namuose laidotuvės užbaigdavo Biržų parapijoje. Pasak A. Zweko, per lietuvių laidotuves po iškilmių kapuose muzikantai užgroja linksmas melodijas. XIX a. II pusėje - XX a. pradžioje Raseinių apskrities Kalnujų valsčiuje kviesdavo smuiko, klarneto, būgno ansamblį, jei mirdavo jaunas laisvamanis. Skuodo rajone mirus nesenam žmogui, keldavo pokylį, sukviisdavo muzikantus, šokdavo, dainuodavo, linksmindavosi. Taip elgdavosi todėl, kad „labai jau linksma, kad žmogus užbaigė visus vargus ir jam galima bus ramiai ilsėtis“.

Nors tikslių duomenų nėra, galima manyti, kad smuikas buvo vienas iš tų muzikos instrumentų, kuriais, kaip mini šaltiniai, grota mirusiųjų papročiuose ir iki XIX a. Šią prielaidą patvirtintų itin dažnai minimas smuikavimas tautosakoje apie mirusiųjų pasaulį bei lietuvių liaudies smuikavimo sąsajas su magija ir chtoniškuoju mitiniu pasauliu.

Nagrinėjant tautosaką ir rašytinius šaltinius, svarbus faktas, kad lietuviai ir kitos

indoeuropiečių tautos ikirikščioniškuoju laikotarpiu mirtį įsivaizdavo kaip vestuves su vėlėmis arba mirties dievybe velniu. Pasak N. Vėliaus, ikirikščioniškuoju laikotarpiu indoeuropiečių religijoje laidotuvės tolygios tokių vestuvių mergvakariui (Vėlius, 1983).

Galbūt itin akivaizdžios laidotuvių sąsajos su virolokalinių vestuvių moteriškąja schema (kurią lėmė moters padėtis visuomenėje) buvo viena iš priežasčių, dėl kurių lietuvių tautosakos kūrinuose apie mirusiųjų pasaulio vestuves arba iš žmogaus kūno dirbamą smuiką centrinis personažas yra būtent mergina. Pažymėtina, kad paskutiniaisiais šimtmečiais laidotuvės su muzika ir šokiais dažnai vykdavo tų žmonių, kurie nesilaikė krikščioniško tikėjimo tiesų (laisvamaniai, savizudžiai) arba jų mirtis pernelyg ankstyva (maži vaikai, jauni žmonės, sužieduotiniai).

Kanklės — svarbiausias palydintis instrumentas. Buvo paprotys gimusiam vaikui sodinti medį, kuris nukertamas po žmogaus mirties ir iš jo daromos kanklės. Tikima, kad tų kanklių skambesys — to žmogaus dūšios balsas. Tad kanklių pagalba įsijungia gyvųjų ir mirusiųjų bendravimas, susisiekiama su protėvių pasauliu ir prašoma naują velionį priimti į protėvių ratą. (Laidotuvės (n. d.), prieiga per internetą: <https://svirnas.wordpress.com/skroblio-romuva/seimos-sventes/laidotuves/>)

Apibendrinant šiame poskyryje pateiktas mintis galime daryti išvadą, kad instrumentinis pritarimas lietuvių laidotuvių papročiuose atsirado kartu su vokalinius. Pagrindinis instrumentas, kuriuo grodavo laidotuvių apeigose buvo smuikas, vėliau kanklėmis.

2.2. Krikščioniškųjų laidotuvių muzika ir liaudiško pamaldumo praktika

Krikščioniškųjų laidotuvių tradicijų muzikos ištakos siekia XVI – XVII a., kai Lietuvoje ėmė plisti giesmynai lietuvių kalba. Nuo tada išsiskyrė „dvi giedojimo tradicijos – katalikiškoji, įsigalėjusi didžiojoje šalies dalyje, ir protestantiškoji, paplitusi mažojoje Lietuvoje, pasienyje su ja ir Biržų krašte“ (Žičkienė, 2004, p. 76). Giesmės buvo diegiamos norint išgyvendinti iki tol gyvavusius papročius atsisveikinti su mirusiuoju raudojant. Kaip liudija rašytiniai šaltiniai XV, XVII a. „už raudojimą buvo baudžiama pinigėmis baudomis“ (Vyšniauskaitė ir kt., 1995, p. 89), tačiau kaimo žmonės, pamažu įpratinti pagoniškus ritualus keisti krikščionybei priimtinas apeigas, dažnai giesmėms pritaikydavo liaudies melodijas ar melodines intonacijas. Tokiu būdu krikščioniškose giesmėse dažnai persipina šių dviejų muzikinių kultūrų bruožai.

2.2.1. Vokalinė muzika

Atsisveikindama su mirusiuoju, Bažnyčia jį „paveda Dievui“. Tai paskutinis sudie (su Dievu), kuriuo krikščioniškoji bendruomenė atsisveikina su vienu iš savo narių, prieš išnešdama jo kūną laidoti. Atsisveikinant giedama ne tik dėl to, kad jis iškeliavo iš šio pasaulio ir išsiskyrė su mumis, bet ir dėl to, kad išlieka bendrystė ir vienybė. Mirtis anaipol mūsų neišskiria, nes visi einame tuo pačiu keliu ir susitiksime toje pačioje vietoje.

Tiek giedojimas prie numirėlio, tiek skambinimas varpais yra atsiradęs krikščionybės įtakoje. Lietuviai dar XVII a. viduryje labai nenoromis leisdavo dvasininkams kištis į savo mirusiųjų laidojimo tvarkymą. Dėl to šie, siekdami savo interesų, bažnytinį mirusiųjų apgiedojimą ir skambinimą įvedė kaip priešpriešą naminiam mirusiojo apraudojimo būdai, drauge nustatydami atlyginimo už šį patarnavimą tvarką. (Lietuvių etnografijos bruožai, 1964, p. 523)

Kovodami prieš tradicinius lietuvių laidojimo papročius, dvasininkai, perimdami kai kurias jų apeigas, siekė greičiau įpratinti naujatikius į bažnytines laidojimo apeigas. Giedojimas ir skambinimas varpais, be abejonės, yra tiesiogiai susijęs su senovės lietuvių triukšmavimo, lydint numirėlį, papročiu - tokiu būdu krikščionybė naujai įprasmino senąjį lietuvių paprotį raudomis ir šūkavimais nuvaikyti tariamai mirtį nešančias piktas jėgas. (Lietuvių etnografijos bruožai, 1964, p. 523)

Pradedant maždaug XVI a., ilgainiui susiklostė stiprios regioninės laidotuvių giedojimo ciklo tradicijos. Sudėtingas istoriškai susiklostęs kompleksas nelabai seniai įgavo apibendrintą kantičkinių giesmių pavadinimą, taikomą ne vien laidotuvių, bet ir visam liaudiškojo pamaldumo giedojimui. Šis pavadinimas įsigalėjo dėl akivaizdžiai atsiradusios tam tikros priešpriešos tarp XIX a. nusistovėjusio giesmių repertuaro, kurio formavimąsi daugiausia lėmė populiariausių giesmynų (kantičků) naudojimas, ir pamažu atsirandančio naujesnio repertuaro – senųjų tekstų redakcijų, naujai profesionalų, mėgėjų ir kolektyviai kuriamų, taip pat įvairiais savaiminiais būdais atsirandančių giesmių. Šiandien akivaizdu, kad kantičkinės giesmės labai sparčiai nyksta iš laidotuvių liaudiškojo pamaldumo praktikos, iš esmės jau matome tik jų likučius (antra vertus, jas siekiama sąmoningai gaivinti, palaikyti, bet tokie veiksmai priskirtini jau kitoms – folklorizmo, antrinio folkloro, net sceninio folkloro – sritims). Populiariosios kultūros veiksniai į giesmių kaitos procesą vis aktyviau įsitraukė jau nuo XIX a., o paskutiniai keli XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios dešimtmečiai dar suteikė ir ryškų šiuolaikinės masinės kultūros antspaudą. (Žičkienė, 2014, p. 153)

XX - XXI a. sandūroje laidotuvių papročiuose įvyko svarbus pasikeitimas: laidotuvių erdvė iš mirusiojo gyvenamosios vietos persikėlė į nuomojamas patalpas – šarvojimo sales,

gedulo namus, laidojimo rūmus. Remiantis etnografiniais duomenimis galima teigti, kad didžiuosiuose Lietuvos miestuose šis procesas prasidėjo XX a. 7-ajame dešimtmetyje ir jau yra pasibaigęs, rajonų centruose papročiai keitėsi amžių sandūroje, o mažuosiuose miesteliuose – XXI a. pradžioje. (Garnevičiūtė, 2014, p. 58). Šie pokyčiai paskatino ir gedulingos muzikos kaitą.

XIX - XX amžiaus katalikišką etninę muziką bei religines liaudies giesmes tyrinėjo Alfonsas Motuzas: aptarė jų giedojimo laiką, vietą, būdus, daugiau dėmesio skyrė melodikai, o šermenines giesmes nagrinėjo kartu su kitais katalikų liaudies pamaldumo ypatumais Lietuvoje. Šiuolaikinės laidotuvių giesmės, jų tekstai neturi nieko bendra su Bažnyčios ar Švento Rašto istorija bei dogmatika, jų melodijos artimos nūdienos užstalės dainų melodijoms, nesilaikoma 2004 m. išleisto katalikų laidotuvėse privalomo Laidotuvių apeigyno reikalavimo, kad maldų tekstai būtų imami iš Bažnyčios aprobuotų leidinių. (Garnevičiūtė, 2010, p. 28 *Liaudies kultūra*, 3)

Bendrą lietuvių katalikų laidotuvių giesmių situaciją Lietuvos kultūros kontekste glaustai yra aptarusi Vilija Balčytytė - Dačinskienė, kurios pastebėjimu, atskiri etnografiniai regionai turi savitas to paties teksto kantičkinių giesmių melodijas, specifinius jų atlikimo būdus, tad kunigams, vargonininkams derėtų puoselėti kantičkinės melodijas, jas rinkti, publikuoti, kol jų galutinai nėra išstūmę vis populiarejančios romantiškų melodijų ir sentimentalių tekstų laidotuvių giesmės. (Garnevičiūtė, 2010, p. 28 *Liaudies kultūra*, 3)

Visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose žmogus atėjęs į šermenis, pagal seną praktiką atsiklaupia, sukalba poterius ir “Viešpaties Angelo” maldą, po to atsistojus pasisveikinama su susirinkusiais žodžiais “Garbė Jėzui Kristui” (Liturginis maldynas, 1997, p. 458)

Atneštos gėlės, krepšelis ar vainikas perduodami artimiesiems, taip jiems išreiškiant užuojautą, arba pastatomi šalia karsto. Į laidotuves nešamos dažniausiai baltos gėlės. Kaip ir daugelyje žmogaus gyvenimo sričių, taip ir laidotuvių struktūroje, yra sureikšminama skaičių ir augmenijos simbolika. Gėlių skaičius turįs būti porinis, o laidotuvių gėlių rūšys – kalijos, lelijos, chrizantemos, gvazdikai. Susirinkę daugiau žmonių, drauge pasimeldžia už mirusįjį, sukalba Švč. M. Marijos rožinį, ar Švč. Jėzaus Vardo rožinį, ar pagieda šermenines giesmes. Esant giedotojams, vakare, kai į šermenis susirenka daugiau žmonių, tradiciškai giedamos šermeninės giesmės, ypatingai giesmė “Vainikėlis” (“Karunka”). Vėliau skirtingose Lietuvos regionuose giedama: Žemaitijoje – Žemaičių Kalvarijos Kalnai, “Viešpaties Angelas”, “Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie”; Aukštaitijoje – Švč. Jėzaus Vardo rožinis arba Kryžiaus kelias; regionuose, kurie ribojasi su protestantų ir stačiatikių religijomis, – Gedulinės valandos ir šermenų giesmės. Baigiamoji šermenų giesmė – “Viešpaties Angelas” ir trys kartai

“Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie” (Motuzas, 2005, p. 149). Tradiciškai artimieji prie mirusiojo budi ištisą naktį pakaitomis. Meldžiasi už vėlę, prižiūri, kad neužgestų žvakės, pakeičia jei jau yra sudegusių.

Žemaičių Kalvarijos Kalnai yra gyvas pamaldumo ir nematerialiaus paveldo lobis, kurie jau beveik 400 metų giedami Žemaitijoje. Tradicinės laidotuvės Žemaitijoje ar net žemaitiškos laidotuvės Vilniuje, Kaune ar Marijampolėje dar ir šiandien beveik neišsivaizduojamos be Žemaičių Kalvarijos Kalnų giedojimo. Žemaičių Kalvarijos Kalnus galima pavadinti pagrindiniu žemaitiškų katalikiškų laidotuvių kūrinium, tiksliau – tradicine apeiga. Žemaičių Kalvarijos Kalnai arba sutrumpintai tiesiog Kalnai – vientisas maldų ir giesmių vėrinys, skirtas Žemaičių Kalvarijai – Kryžiaus keliui (vietinių gyventojų ir kitų žemaičių taip pat vadinamam Žemaičių Kalvarijos Kalnais) apvaikščioti ir Kristaus Kančiai apmąstyti. Kryžiaus kelias buvo įsteigtas XVII a. pirmoje pusėje šiaurės Žemaitijos Gardų miestelyje, įsikūrusiame prie Varduvos upės. Jį sudaro 19 koplyčių, kuriose yra 20 stočių, arba stacijų (lot. statio – buveinė). Galbūt todėl, kad koplyčios buvo pastatytos ant kalvų, žemaitiškai vadinamų kálnais, stotys taip pat imtos vadinti Kalnais. Pasak menotyrininko Augustino Vitėno, kad Kančios kelio stotys vadinamos tiesiog Kalnais, yra žemaitiškas savitumas, šis pavadinimas atitikmenų neturi jokiaje kitoje šalyje (Vitėnas, 2005, p. 237)

Raseinių krašte „pagrindinis“ laidotuvių kūrinys – ne Žemaičių Kalvarijos Kalnai, o Švenčiausiojo Jėzaus Vardo rožinis, kuris giedamas taip pat ir vidurio bei pietų Lietuvoje. Pasak Motuzo, Švč. Jėzaus Vardo rožinis giedamas dažniausiai per šermenis ir mirusiųjų minėjimus Aukštaitijoje, ypač pietvakarių. Suvalkijoje ir pietinėje Dzūkijos dalyje šis rožinis giedamas du vakarus iš eilės, rytų Aukštaitijoje – tik paskutinį vakarą prieš laidotuves (Motuzas, 2005, p. 161. Žarskienė, 2019, p. 180)

Laidotuvių dieną (kuri prasideda anksti ryte) giedama giesmė “Sveika, Aušrine žvaigždele”. Žemaitijoje giedama giesmė “Marija Magdalena”. Prieš išlydint mirusįjį iš namų, kunigas ar vadovas meldžiasi su visais susirinkusiais laidotuvių dalyviais - skaitomi Švento Rašto skaitiniai, skelbiantys amžinojo gyvenimo viltį, giedamos psalmės. Giesmininkas ir dalyviams atsistojus, giedama malda – giesmė “Viešpaties angelas”. Po maldų ir giesmių artimieji, padedami susirinkusiųjų, išneša gėles, vainikus iš patalpos, kur pašarvotas mirusysis. Išnešant velionį iš namų giedama 129 psalmė “Iš širdies gelmių”. Lydint iš namų, į Bažnyčią arba kapines, giedama “Visų Šventųjų litanija“, žodis mūsų, mus keičiamas į mirusiojo (-sios) (Motuzas, 2004, p. 156)

Jei lydima į bažnyčią, tai, pasibaigus gedulingosioms Šv. Mišioms, ruošiamasi karstą lydėti į kapines. Kunigas gieda priegiesmį „Aš esu Prisikėlimas ir gyvenimas“ ir 129 psalmės pirmąjį posmą „Iš širdies gelmių“, kurį pradėjus iš Bažnyčios išnešamas karstas (Kašinskas,

1997, p. 18)

Karstui užkasant giedama “Viešpaties Angelas”, Sveika Karaliene”, „Marija Marija“. Lietuvoje yra tradicija po laidotuvių ir mirusiųjų atminimų rengti gedulingus pietus, per kuriuos taip pat giedamos giesmės - “Sveika, Karaliene” ar “Viešpaties Angelas” ir tris kartus “Amžinąjį atilsį duok mirusiems, Viešpatie”. Katalikų bendrija turi labai daug oficialių maldų už mirusius: egzekvines ir Šv. Mišių maldas, kryžiaus kelią, rožinį, novenas, įvairias viešas ir privačias maldas ir kt. (Burkus, 1993, p. 133)

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje ypač išplito religinės muzikos reiškiny – lengvojo stiliaus giesmės, arba pop giesmės, kone užkariavusios ir katalikų, ir protestantų konfesijų erdvę šalia liturgijos (ypač miestuose) ir pačioje liturgijoje, besismelkiančios į senos sanklodos liaudiškojo pamaldumo formas (plg. Motuzas, 2007). Šis reiškiny skatina diskutuoti bažnytinės muzikos specialistus. Dažnai pripažįstama, kad jis veikia tarsi negatyvus, tradicijas griaunantis ar net „šluojantis“ veiksnys, gožia vertingą šimtmečiais gludintą religinės liaudies muzikos palikimą. (Žičkienė, A. 2014. P. 152)

XVII a. dvasininkai, kovodami prieš tradicinius lietuvių laidojimo papročius, siekė kuo greičiau įpratinti lietuvius prie bažnytinių laidojimo apeigų. Tokiu būdu buvo nuo raudojimo pereita prie giedojimo. Ilgainiui susiklostė stiprios regioninės laidotuvių giedojimo ciklo tradicijos, kurios buvo taikomos ne vien laidotuvių, bet ir visam liaudiškojo pamaldumo giedojimui.

2.2.2. Instrumentinė muzika

Remiantis Garnevičiūtės (2014) straipsnyje „Muzikantai katalikų laidotuvėse Vakarų Lietuvoje: tradicijos kaita XX – XXI a. sandūroje ir kitų autorių analizuota ir pateikta medžiaga, šiame poskyryje bus apžvelgiama krikščioniškųjų laidotuvių instrumentinė muzika.

Laidotuvių ir mirusiųjų paminėjimo apeigose pučiamieji muzikos instrumentai, o kartu ir jų atlikėjai buvo reikšmingi apeigų atlikėjai. Žemaitijos kaime ar nedideliame miestelyje dūdų orkestro grojimas laidotuvėse XIX – XX a. sandūroje liudijo aukštą velionio statusą. Aleksandras Pakalniškis rašė, kad lydėti pasamdydavo keturių penkių asmenų dūdų orkestrą <...>. XX a. viduryje dūdų orkestras katalikų laidotuvėse buvo retas reiškiny. Muzikantų, grojančių pučiamaisiais instrumentais, katalikų laidotuvėse padaugėjo XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigoje. (R. Garnevičiūtė, 2014, P. 56)

Nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio liaudies muzikavimo laidotuvėse tradicijai būdinga nuolatinė kaita. Šioje raidoje išryškėjo tam tikri dėsniumai. Pagal būdingus muzikavimo kaitos požymius katalikų laidotuvėse grojančius muzikantus skirstome į keturias kartas, tradiciniais vadinami pirmosios kartos muzikantai. (R. Garnevičiūtė, P. 57) Muzikantų kartų skirstymas

pagal R. Garnevičiūtę:

Pirmosios kartos muzikantai buvo groję prieškarinio organizacijų, kaimų ar net kariniuose orkestruose, kai kurie iš jų buvo savamoksliai. Groti iš natų mokėjo ne visi. Kai kas buvo sukūręs savišką muzikinį raštą, užrašytą skaičiais: 1, 12, 13, 23 vėl 13, 2 ir pan., kas reiškė: 12 – pirmas ir antras pirštas, 13 – pirmas ir trečias, jais nuspausti triūbos klavišus ir pūsti. Iš tokio „rašto“ grodavo gedulingose laidotuvių Mišiose. Vargonininkai leisdavo dūdoms groti per aukojimą ir Komuniją. Bažnyčios akustika dūdų garsams suteikdavo ypatingo skambesio, keliančio susižavėjimą laidotuvininkams ir prestižą mirusiojo šeimos nariams. Laidotuvėse apeiginius papročius muzikantai atlikdavo kartu su giedotojais. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 57)

Dūdoriai buvo kviečiami į paskutinio vakaro budynę. Būtina jų sudėtis – ne mažesnė kaip penkiese. Atvykę į budynę muzikantai po langais kambario, kuriame pašarvotas mirusysis, pirmiausia pagrodavo dvi tris giesmes: tris kartus ilgąjį Amžiną atilsį, kitas pagal pasirinkimą. Šis paprotys kaime išliko, kai mirusysis pašarvotas nuosavuose namuose, budynė prasideda dūdų garsais kieme. Jo paskirtis – apeiginė ir signalinė. Muzikantai grodami maldą pasimelsdavo už mirusįjį, kartu pranešdavo kaimynams, kad prasidės vakarinis maldos budėjimas, be to, atlikdami šiuos visiems įprastus kūrinus, rečiau kartu grojantys muzikantai „susigrodavo“. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 57)

Budynės prasidedavo giesmių giedojimu. Apeiginiams papročiams vadovavo giedotojas (pirmininkas, pravadninkas, pravadnykas). Muzikantų užduotis – trūbais atkartoti giesmininkų nugiedotą posmą virtuosiškai pakartojant melodiją. Grojimas buvo ypatingas tuo, kad kiekvienas muzikantas, o ypač grupės vadovas turėjo profesionaliai groti iš klausos. Apeiginiai papročiai atliekami dialogo būdu. Vieną posmą ar jo dalį giedodavo, kitą – ta pačia tonacija ir melodija grodavo dūdos. Kai būdavo vyrų ir moterų grupės, vieną posmą giedodavo vyrai, kitą dūdos, trečią moterys, ketvirtą dūdos. Amėbėjinis dainavimas atsirado labai senais laikais (Motuzas A. P. 260).

Giesmininkų prie stalų susėsdavo apie 10–20 ar net 30. Giedotojas vesdavo giedodamas žodžius, visi kiti pritardavo melodijai, jie taip ir vadinti: tarėjai, šaukėjai. Svarbiausias budynės elementas – garsumas. „Kitaip nėra maldos, turi garsiai šaukt. Dūdos dar garsiau nei žmogus“ (Etnografinės ekspedicijos „Katalikiškų laidotuvių apeigos ir papročiai Lietuvoje: XX– XXI a. sandūra“ medžiaga. t. 10, P. 86).

Antrosios kartos muzikantai užrašė laidotuvių repertuaro natas. Pirmieji laidotuvių repertuaro muzikiniu užrašymu pradėjo rūpintis Naujosios Akmenės muzikantai, buvę pučiamųjų instrumentų orkestrantai. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 59)

Sovietiniais laikais du kartus (1968 ir 1984 m.) buvo pakeistos Kalvarijos kalnų giesmės bei maldos. Pateikėjai šias tris redakcijas vadina senaisiais, viduriniaisiais ir naujaisiais Kalnais.

Muzikantų iniciatyva užrašytos ir išsaugotos visų redakcijų tradicijos: mažeikiškiai išlaikė senųjų Kalnų giesmes, Naujoje Akmenėje ir Akmenėje giedami viduriniai, visur kitur – naujieji. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 59)

Trečiosios kartos muzikantai turi muzikinį išsilavinimą, yra išmokusių groti ir iš savo tėvų. Visi jie iš patirties žino vietines apeiginių papročių bei jų giesmių melodikos tradicijas. Kai kas iš jų galėjo groti katalikų laidotuvėse sovietiniais metais, kai kas groti pradėjo tikrai Atgimimo laikais. Kai giedotojai pradėjo išeiti į amžinybę, muzikantai ėmė ne tik groti, bet ir patys giedoti laidotuvėse. Perėmę giedotojų funkcijas muzikantai netapo giesmininkais, jie iki šiol vakarų Lietuvoje vadinasi muzikantais. Tai rodytų, kad muzikanto statusas atliekant laidotuvių apeiginius papročius buvo aukštesnis negu giesmininkų. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 59)

XX a. paskutinio dešimtmečio pabaigoje sumažėjo muzikantų skaičius grupėje, taip pat ir muzikos instrumentų kiekis. (...) Tačiau mažinant muzikantų skaičių grupėje spręstas ekonominis klausimas. Muzikantai mielai grotų penkiese, tačiau užsakovui tektų gerokai brangiau mokėti. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 60)

Ketvirtosios kartos muzikantai muzikavimo laidotuvėse mokėsi ne iš gyvosios, o iš leidiniuose (22) užrašytos tradicijos. Šios kartos profesionalūs muzikantai sukūrė ansamblius, įvedė įvairesnį muzikavimą, taip pat ir etniniais instrumentais. Muzikavimo etniniais instrumentais gaivinimo pradžia siejasi su pirmaisiais Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursais (1987 m.) bei 1991 m. Kretingoje įkurta šv. Antano kolegija, kurios studentai pradėjo laidotuvėse groti kanklėmis, birbynėmis. Naujovė greitai prigijo Klaipėdoje, todėl neretai Klaipėda įvardijama kaip muzikavimo kanklėmis kilmės vieta. Atgimimo metais Pagėgiuose kunigas Petras Šiurys keletą merginų išmokė giedoti Kalnus pritariant kanklėmis. Trylika metų Šiauliuose ir Kretingoje laidotuvėse gieda profesionalių muzikantų ansambliai, pradžioje jie giedojimui pritardavo kanklėmis, vėliau ėmė naudoti ir kitus instrumentus. Šiauliuose šv. Cecilijos ansamblio vadovė giesmei pritaria kanklėmis, kiti grupės nariai antrą posmą groja smuiku ir lumzdeliu; Kretingoje – kanklėmis arba vargonėliais, saksofonu ir klarnetu. Sedos muzikantai groja kanklėmis, birbyne ir klarnetu. Būdinga, kad laikomasi dūdorių tradicijos: vieną posmą gieda, kitą posmą pragroja. Klaipėdoje budynėse moterų ansambliai giesmei pritaria vien tik kanklėmis. Ne vienas pateikėjas teigė, kad kanklių banga jau yra praėjusi. Kanklės tebėra populiarios Klaipėdoje. Pagėgiuose dviejų muzikantų ekumeninė grupė laidojimo dieną gieda pritardama kanklėmis ir vargonais (sintezatoriumi), Kalnus gieda pritardama vargonais ir tenoru, lydėdama groja tenoru ir baritonu. Naujojoje Akmenėje budynėse dažnai giedama pritariant vargonėliais, smuiku ir klarnetu. Vyresnio amžiaus žmonėms smuikas katalikų laidotuvėse yra neįprastas, stebinantis reiškinys. Plungėje profesionalių muzikantų vyrų grupė giedojimui pritaria vargonais, birbyne ir kornetu arba vargonais, lumzdeliu ir birbyne.

Puoselėjamas darnus ansamblinis giedojimas, muzikantai įvairina apeiginių papročių giesmių atlikimą, gieda trimis balsais. Prie profesionalaus atlikimo ansamblių žmonės budynėse prisidėti nedrįsta, dėl to pateikėjai iš šių ansamblių nurodė, kad apeiginis muzikavimas įgijo koncertinį pobūdį; užsakovai labai vertina muzikinio atlikimo estetiką, o maldos už mirusįjį reikšmės ir prasmės nesupranta, kai kas pageidauja, kad budynėse nebūtų giedama, vien tik grojama, arba giedamos vien tik giesmės, arba *trumpi Kalnai* (*Liturginiame maldyne* yra pastaba, leidžianti trumpinti Kalvarijos kalnus: „Atsižvelgiant į turimą laiką, giesmes galima trumpinti – giedoti tik 1–2 posmus“ Liturginis maldynas. Lietuva, 1992. P. 411) Apeiginių papročių laikymasis sklandesnis vakarų Lietuvos centre. Sekuliarios nuostatos ryškesnės didžiuosiuose miestuose, vietovės paribiuose bei jaunimo bendrijoje. (...) Išryškėjusi komercinė muzikavimo laidotuvėse pusė. Konkurencija lėmė muzikantų blaivumą, aprangos reikalavimus. Savąją korekciją į laidojimo papročius įnešė šarvojimo salės. Sumažėjo vaišingumo tradicija, arba patys muzikantai taupydami laiką atsisako pasilikti naktipiečiams. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 61-62)

Pakito giesmių repertuaras. Ansambliai bando į laidotuvių repertuarą įtraukti liaudies dainas, gieda giesmes iš pridedamųjų pamaldų. Ketvirtosios kartos ansamblių būdingas bruožas – profesionalus muzikos atlikimas bei pasirinkimo akcentavimas. (R. Garnevičiūtė, 2014 P. 62)

XIX a. antroje pusėje – XX a. pirmoje pusėje nedideli pučiamųjų instrumentų orkestrai buvo itin populiarūs vėl atgimstančios ir jau atsikūrusios Lietuvos sodžiuose ir miesteliuose, jais grota vestuvėse, laidotuvėse, per bažnytines ir valstybines šventes, kaimo ir miesto šokiuose ir pan. Tačiau vis dėlto kaip tik Žemaitijoje pučiamųjų ansambliai ar nedideli orkestrai, kuriuos paprastai sudarydavo 4 – 7 ir daugiau muzikantų, tapo neatsiejama tradicinės gyvenamosios dalimi ir išliko iki pat XXI a. Etnologų nuomone, Žemaičių Kalvarijos Kalnų giedojimas, ypač kartu su dūdėmis, ir suteikia šio regiono laidotuvėms išskirtinį žemaitiškumą (Žarskienė, 2019)

Šermenyse giesmininkai ir muzikantai Kalnus atlieka susėdę aplink stalą gretimame kambaryje (XX a. šarvojant namuose, muzikantai dažnai stovėdavo lauke, už lango). XX a. pabaigoje keičiantis tradicijoms abi funkcijas – giedojimo ir grojimo – perėmė variniais pučiamaisiais grojantys samdyti muzikantai. Vėliau Kalnų giesmėms imta pritarti elektriniais vargonėliais, sintezatoriumi, kanklėmis, smuiku ir kitais instrumentais. (Žarskienė, 2019, p. 180)

Apibendrinant galima teigti, kad krikščioniškųjų laidotuvių instrumentinė muzika, prasidėjusi nuo pučiamųjų instrumentų vėliau kito ir turėjo gan įvairius atlikėjų sąstusus. Laidotuvių muzikantus, pagal būdingus muzikavimo kaitos požymius, galima skirstyti į keturias kartas. Su kartų pokyčiu susijusios ir repertuaro kaitos tendencijos.

2.3. Šiuolaikinių laidotuvių gedulingos muzikos kaitos tendencijos

Kartu su laidotuvių tradicijomis atsiranda ir naujos gairės laidotuvių muzikos srityje. Anksčiau buvo įprasta, kad tokiomis aplinkybėmis gali skambėti tik klasikinė instrumentinė muzika arba bažnytinės vokalinės giesmės. Šiandien laidotuvių giedojimo muzikinį klodą galima drąsiai apibūdinti kaip itin plataus spektro stilistinį mišinį. Paanalizavus įrašytų laidotuvių ciklo repertuarą atsiveria įspūdinga muzikinės stilstikos panorama – savotiška istorinė atodanga. Vienose ir tose pačiose laidotuvėse galima išgirsti ir grigališkojo choralo pagrindu susiformavusių, ir Renesanso, Baroko epochas menančių giesmių melodijų ir jų fragmentų, įvairių modifikacijų, XIX a. Lietuvos ir Lenkijos sukilimų, tautinio atgimimo laikotarpio muzikinių aidų, to meto profesionalų kurtų giesmių, bet taip pat ir daugybę populiariosios muzikos adaptacijų – net sovietinės estrados, amerikietišku religinių ir pasaulietinių kūrinų, XX a. pradžioje išplitusių meilės dainų – romansų – melodijų. (Žičkienė, 2014, p. 154)

Pastaruoju metu vyrauja nuostata, jog raudojimas yra netinkamas, o mirusiajam reikalingas susikaupimas, tylus jo pagerbimas. Dauguma jaunesnės kartos atstovų mirusiojo apraudojimą supranta kaip nenatūralų reiškinį. Dažniausiai sakoma, jog raudotojos tėra artistės, siekiančios pasirodyti. Manoma, jog pasirodydamos jos demonstruoja savo gailestį, stengiasi kitus pravirkdyti. (Norinkevičiūtė, 1999, p. 11)

Yra laidotuvių, kuriose vietoje gedulingos muzikos galima išgirsti velionio mėgtą kūrinį, vis rečiau muzika skirstoma į tinkamą ar netinkamą, ji suvokiama kaip paskutinis pagarbos artimajam atidavimas. (Keičiasi laidotuvių tradicijos – artimieji nori kitų dalykų (2018). prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2018/01/12/news/keiciasi-laidotuviu-tradicijos-artimieji-nori-kitu-dalyku-4209034>)

Įvairėjant atsisveikinimo ceremonijos eigai, modernėja ir gedulingos muzikos pasirinkimas. Pastaruoju metu laidotuvėse rami meditacinė muzika skamba kaip fonas, jos yra klausoma, tačiau ji nėra kuriama kaip apeigos atlikimo, išsiskakymo, skausmo išliejimo priemonė, nors didžiausiose miestuose už atlygį giedančių giedotojų grupių populiarumas rodo, jog tebėra poreikis išlydėti mirusįjį skambant gyvai tradicinei muzikai (...). (Žičkienė, 2004, p. 75)

Ieškant muzikinio fono vis dažniau renkamas muzikiniai takeliai, kurie atspindi mirusiojo asmenybę ir yra tiesiogiai susiję su jo bei artimųjų žmonių išgyventais prisiminimais. Internetinėje erdvėje teikiami patarimai, kaip pasirinkti gedulingos muzikos foną. Kviečiama į muziką pažvelgti kaip į atsisveikinimo dovaną, kuri sukurtų renginyje nebūtinai liūdnas emocijas.

Siūloma perskaityti vokaliųjų kūrinų tekstus, kad jie atitiktų kuriamos emocijos lūkesčius. Taip pat siūloma pasinaudoti asmenine velionio muzikine biblioteka ir klausytis tų įrašų, kurie

jam patiko. Ir tai nebūtinai turi būti laidotuvių muzikiniai kūriniai, nuteikiantys gedulingai ar sakraliai. Tai gali būti kūriniai, kurie tiesiogiai atspindi mirusiojo dvasią, aplinką bei santykį su jį supančiu pasauliu. (Laidotuvių muzika (n. d.), Amžiaus vartai, prieiga per internetą: <https://www.amziausvartai.lt/lt/straipsniai/12-straipsniai/69-laidotuviau-muzika>. Siūloma ir gyvai instrumentais (pianinu, arfa, smuiku, gitara ir kt.) ar vokaliai atliekamų kūrinių muzikinius fonus, kurie galėtų skambėti pertraukose tarp skaitomų prasmingų žodžių, eilių, pamokslų ar prisiminimų.

Parenkant gedulingą muziką yra stengiamasi susieti su laidotuvių ceremonijos kuriama emocija. Psichologijoje yra toks terminas kaip „klausos kelias“ („Karališkasis kelias“). Tai kelias nuo garso pradžios iki rezultato, kuris pasiekiamas vieno ar kelių smegenų nervinių centrų dirginimu. Kiekvienas žodis, muzikos kūrinys ar paprasčiausias garsas turi savo klausos kelią. Jeigu mes girdime dūdų orkestro garsus, kuris groja maršą, tai mums norisi žygiuoti, judėti ar bent judinti koją ar ranką į taktą tokiai muzikai. Tų garsų klausos kelias iš anksto žinomas. Jis praeina klausos kanalu į rankų ir kojų judėjimo centrus, į širdies – kraujagyslių veiklos centrus, iššaukia dvasinį pakylėjimą, žmogus šypsosi (lūpų, akių judėjimo centrai). Gedulingas maršas turi kitokį klausos kelią. Pateikdamas į smegenis, garsas sudirgina širdies veiklos centrą, sužadina anksčiau išgyventų dienų prisiminimus, veikia smegenų ląsteles, atsakingas už ašarojimą, žmogus gali apsivergti, nuliūsti, pajauti širdies skausmą ir t.t.

Klasikinė muzika turi savus klausos kelius. Iš esmės ji parašyta širdies darbo ritmu (60-70 dūžių per minutę), todėl palankiai veikia pagrindines viso organizmo funkcijas. Kai kurie kūriniai, muzikinės frazės, patekusios į smegenis ramina įjautrintus nervų centrus (pvz.: pykčio arba nepasitenkinimo), nutraukia streso būseną, skausmą, skatina augalų augimą, pagerina apykaitos procesus. Visa tai vyksta įtakojant dvasinei krikščioniškai klasikinei muzikai tokių kompozitorių kaip Bachas, Bethovenas, Mocartas ir kt. Muzika krikščionybėje buvo kuriama, kad tarnautų šventam tikslui, nukreiptų mintis į tai, kas tyra, kilnu, išaukštinta, kad sužadintų žmogaus sieloje ištikimybę ir dėkingumą Dievui. Šiuolaikinė gedulinga muzika atliepia daug daugiau tikslų – ji daugiau orientuota į poreikių tenkinimą. (Lidija Neikurs (n. d.), Sabatos biblijos mokykla, Šiuolaikinės muzikos poveikis žmogaus psichikai, prieiga per internetą: <https://dievozodis.lt/neklasifikuota/siuolaikines-muzikos-poveikis-zmogaus-psichikai/>.) Kitaip sakant, išėjusiųjų atminimui skamba nemarioji tauri klasika, teigianti vertybių pastovumą, atgaivinti sielą bei apgaubianti ramybe ir palaima. Dar daugiau – amžinai gyva klasikinė muzika pripildo šviesaus pakylėjimo ir vilties. Šie, laikui nepavaldūs klasikos šedevrai, tinka įvairiausių socialinių sluoksnių ir amžiaus grupių klausytojams.

Iš išleistų gedulingos muzikos įrašų paminėtina Gedulingos muzikos vinilinė plokštelė (Rygos fabrikas, apie 1968.). Joje įrašyti tokie kūriniai: J. Naujalio Svajonė, M. K.Čiurlionio

Dainelė op. 11 nr. 2; ir Preliudai op. 3 nr. 1, op. 17 nr.1, op. 12 nr. 1. Taip pat 1975 m. išleista vinilinė plokštelė Gedulinga muzika, kurioje groja LTSR Valstybinis pučiamųjų instrumentų orkestras „Trimitas“ (dirigentas R. Balčiūnas). Šie įrašai saugomi kaip Lietuvos kultūros paveldo objektai. Taip pat pateikiamas Felikso Bajoro leidinys Gedulinga muzika (1972 m.), su parengta pučiamųjų orkestro instrumentuote.

Gyvai atliekamos gedulingos muzikos pasirinkimas gausus. Šiuolaikiškos giesmės, muziką gedulingiems minėjimams, laidotuvėms siūlo atlikti grupė Sakuros, kurio sudėtį sudaro vokalas (merginos) ir gitara, dainų atlikėja ir kūrėja Ingrida Ru, kuri atlieka savo kūrybos kūrinius, pritariant klavišiniams, smuikui, gitarai ir kt.

Analizuojant teikiamų laidotuvių paslaugų reklamas išryškėja paslaugų daugiufunktionalumo, universalumas ir profesionalumo tendencijos. Iš gyvai atliekamų grupių viena ryškiausių yra - „*DE PROFUNDIS*“. Grupės repertuarą sudaro įvairūs teminiai muzikinės programos ciklai, skirti solistui, giedojimui ansambliu bei įvairiems instrumentams. Siūlo daugiau nei 200 kūrinių nuo viduramžių iki modernios muzikos, tinkamų atlikti tiek religinės, tiek ir pasaulietinės atsisveikinimo ceremonijos metu. Laidotuvių eisenoje (kapuose) giedamos bažnytinės psalmės. Apeigų kapinėse metu atsakoma į kunigo maldavimus, kol puošiamas kapas – giedamos giesmės. Artimųjų pageidavimu parengia atsisveikinimo žodžius, perskaito nekrologą ar atsisveikinimo laiškus. Cikluose muzika labai įvairi. Mišių aukoje giedamos mišių dalys, šiuolaikinėje bažnytinėje vokalinėje muzikoje skamba lietuvių ir kitų tautų kompozitorių muzika, vakarų klasikinėje, sakralinėje vokalinėje muzikoje girdime tikrus meno šedevrus. Alternatyvi, transcendentinė pop, baladės ir kt. populiarioji pasaulietinė ir sakralinė vokalinė muzika – alsuojanti skambesio subtilumu, elegancija ir meistriškumu, dažnai skambanti radijo eteryje ir televizijos ekranuose. Ši parengta programa subtiliai integruoja pasaulietiškas ir sakralines dainas, praturtindama atsisveikinimo salę šiuolaikišku stiliumi. Dainuojami bei giedami tekstai apima įvairius gyvenimo aspektus – nuo tėvynės ilgesio iki gamtos grožio, nuo žmogaus žemiškų troškimų iki dvasinių siekių. Grigališkojo choralo muzika skirta ieškantiems dvasinės užuovėjos, nusiramavimo bei transcendentinio sielos pakylėjimo. Choralas yra bažnytinės muzikos siela. Jis ypač atsiskleidžia akustinėje erdvėje, gražia lotynų kalba, jo melodijos yra paprastos ir prakilnios. Liaudies pamaldumo praktikos repertuaras (rožinio, litanių, šermenių giesmių) suderintas su yra vyskupų konferencijos patvirtinti ir išspausdinti „Liturginiame maldyne“ (2016). Smuiko ir violončelės garsų atliekama programa skamba žemiškai, bet geba atlikti dangišką muziką. Ši programa klasikinės muzikos mylėtojams atsisveikinimo salę nušviečia jautrių menininkų atliekama, sodriomis emocijomis nuspalvinta muzika. (De Profundis (n. d.), prieiga per internetą: <https://laidotuviumuzikantai.lt/>)

1 lentelė. Grupės DE PROFUNDIS gedulingos muzikos programa

Žanras/paskirtis	Instrumentai	Programa	Kita
Dalyvavimas mišių aukoje	Vokalas, vargonai	Už mirusiųjų aukojamose mišiose atlieka Mišių dalis: „Requiem“ („Amšįnį atilsį“); „Kyrie Eleison“ („Viešpatie pasigailėk“); „Sanctus“ („Šventas“); „Agnus Dei“ („Dievo avinėli“) bei 4-5 atskirus gedulingoms Mišioms tinkamus liturginius kūrinius	Mišios atliekamos lotynų arba lietuvių kalba
Šiuolaikinė bažnytinė vokalinė muzika: Giesmių ciklas „LIETUVOS IR PASAULIO GIESMIŲ GIJOS“.	Vokalas, vargonai	G. Šukys P. Tamulevičius F. Strolia K. Studzinskis S.Moniūška L. Mason A. Monk O. Excell J. Sibelius ir kt.	Sudėtingumo lygis: II kategorija. Atlikėjų skaičius: 2-3
Vakarų klasikinė, sakralinė vokalinė muzika „KLASIKINĖS VOKALINĖS MUZIKOS PERLAI“	Vokalas, vargonai	G. Pergolesi J. S. Bach G. F. Händel W. A. Mozart C. Franck J. Brahms E. Grieg G. Puccini G. Fauré E. Elgar ir kt.	Sudėtingumo lygis: II kategorija. Atlikėjų skaičius: 2-3
Alternatyvi, transcendentinė pop, baladės ir kt. populiarioji pasaulietinė ir sakralinė vokalinė muzika „SKAMBA PASKUTINĖS DAINOS ŽEMEI IR DANGUI“	Gyvas vokalas, su fonogramos akomponimentu (pianinas, gitara, smuikas ir kt.).	V. Kernagis K. Smoriginas O. Vyšniauskas R. Girskytė-Berloviene P. Sequeri D. Foster E. O. Excel C. François J. Sibelius R. Rodgers L. Cohen ir kt.	Atlikėjų skaičius: 1
Viduramžių bažnytinė vokalinė muzika GRIGALIŠKASIS CHORALAS „CANTICUM NOVUM“	Vokalas	Mišios, mišparai, litanijos, giesmės	Kalba: lotynų. Sudėtingumo lygis: II kategorija. Atlikėjų skaičius: 1
Bažnytinė, liaudies vokalinė muzika LITURGINIO MALDYNO MALDOS „IŠ ŠIRDIES GELMIŲ“	Vokalas, vargonai	Liaudies muzika, „Jėzaus Vardo litanija“, „Jėzaus Vardo rožinis“ ir kt.	Sudėtingumo lygis: III kategorija. Atlikėjų skaičius: 2
Sakralinė, pasaulietinė instrumentinė muzika „SPARNUOTA SMUIKO GIESMĖ“	Smuikas, klavišiniai	Nenurodyta	II kategorija. Atlikėjų skaičius: 1-2
Vakarų klasikinė, pasaulietinė instrumentinė muzika	Violončelė, vargonai (arba pianinas).	H. Purcell J. S. Bach	I kategorija. Atlikėjų skaičius: 2

„GEDULINGOSIOS VIOLONČELĖS SOLO“		L. Van Beethoven V. Bellini F. Chopin R. Wagner J. Massenet C. Saint - Saëns G. Fauré ir kt.	
--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Repertuaro įvairiapusiškumui įtakos turi ne tik tradicijų kaita, bet ir užsienio šalių patirtis. Pavyzdžiui Britanijoje populiariausia laidotuvių melodija pripažinta komikų „Monty Python“ daina. Komikų kolektyvo „Monty Python“ sarkastiškas himnas „Always Look On The Bright Side Of Life“ („Visuomet žvelk į šviesiąją gyvenimo pusę“) iš filmo „Brajeno gyvenimas“ („Life if Brian“) buvo pripažinta kaip populiariausia optimistinė laidotuvių melodija. Ši daina pranoko tokias religines giesmes, kaip „The Lord is My Shepherd“ ir „Abide with Me“ bei Franko Sinatros dainą „My Way“, Robbie Williamso „Angels“ ir „You ll Never Walk Alone“ (Britanijoje populiariausia laidotuvių melodija pripažinta komikų „Monty Python“ daina (2014), prieiga per internetą: https://www.15min.lt/zmones/naujiena/muzika/britanijoje-populiariausia-laidotuviu-melodija-pripazinta-komiku-monty-python-daina-1054-468399?utm_medium=copied) (Funeral Music (n. d.) Dignity, prieiga per internetą: <https://www.dignityfunerals.co.uk/arranging-a-funeral/planning-a-funeral/funeral-music/#popular-songs>)

Apibendrinant galima teigti, kad šiuolaikinės laidotuvės yra labai asmenišką pasirinkimas. Laidotuvių metu skambanti muzikos įvairovė rodo, kad žmonės, atsisakydami tradicinio požiūrio, nebijo siekti naujovių, vis labiau nori padaryti laidotuves suasmenintomis ir pagerbti savo artimą žmogų jiems priimtinu atsisveikinimu. Muzikos repertuaro pasiūloje išryškėja platus spektras kūrinių tiek žanro, tiek atlikimo formatuose. Siekiama laidotuvių ceremoniją atlikti profesionaliai ir priartinti prie gražaus reginio, kur pildomi visi užsakovo pageidavimai.

3. LAIDOJIMO TRADICIJŲ IR GEDULINGOS MUZIKOS

REPERTUARŲ KAITOS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas, organizavimas ir eiga

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Šio tyrimo tikslas – atskleisti laidotuvių tradicijų ir gedulingos muzikos repertuarų kaitą XIX – XXI amžiuje. Interviu sudaryto klausimyno pagalba siekta įgyvendinti užsibrėžtą tikslą ir išsikeltus uždavinius.

Kokybinio tyrimo pasirinkimo strategija buvo grindžiama Gaižauskaitės (2016, p. 23) teigimu, kad „kokybinio tyrimo procesas yra lankstus, skirtingi jo etapai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir aktyviai (vyksmo metu) veikiantys vieni kitus. <...> Kokybinio tyrimo metu vyksta „vaikščiojimas pirmyn–atgal“ tarp tyrimo proceso žingsnių.“ Kokybiniam tyrimui reikalingas atsakingas pasiruošimas ir planavimas. Be to, per tyrimo procesą priimti sprendimai yra nuolat peržiūrimi, vertinami informacijos pokyčių kontekste, renkant duomenis atsižvelgiama į tai, kas atrandama kiekvienu tyrimo etapu.

Interviu tyrimo eiga pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė. **Interviu tyrimo eiga**

Eil. nr.	Tyrimo eiga	Atliekami veiksmai
1.	Tyrimo temos tikslinimas, tyrimo lauko apibrėžimas.	Suformuojamas tyrimo tikslas, probleminiai klausimai ir numatomas tyrimo lauko plėtojimo planas.
2.	Metodiniai tyrimo plano sprendimai	Parengiamas tyrimo duomenų rinkimo metodas, apibrėžiamas tyrimo informantų atrankos klausimas, numatomos galimos problemos ir aptariami jų sprendimo būdai.
3.	Tyrimo vykdymas	Pusiau struktūruoto interviu organizavimas .
4.	Duomenų sisteminimas ir analizė.	Duomenų parengimas analizei, duomenų analizė ir interpretacija.
5.	Tyrimo rezultatų pristatymas.	Atliekama rezultatų analizė, formuluojamos.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dažniausiai kokybiniam interviu, kaip teigia Gaižauskaitė (2016, p. 20), yra sudaromas pusiau struktūruotas klausimynas, kitaip dar pavadintas interviu gairėmis arba klausimynu – gairėmis, kuriame iš anksto apgalvojamos pokalbio temos ir esminiai kiekvienos temos klausimai. Bet, kaip buvo minėta anksčiau, kokybinio tyrimo procesas yra lankstus ir klausimyno struktūra yra lanksti, todėl pagal realaus interviu eigą gali kisti tvarka, pagal kurią užduodami klausimai, tų klausimų formuluotės ir netgi gali būti užduodami papildomi klausimai.

Šiam tyrimui pusiau struktūruoto interviu metodas buvo pasirinktas todėl, kad, anot Tidikio (2003), šis metodas suteikia galimybę:

- Surinkti ne tik faktus, bet ir suprasti, kokia tiriamojo asmeninė nuomonė;
- Kalbėtis su tiriamuoju naudojant jam suprantamą kalbą ir terminus;
- Išsiaiškinti tiriamojo požiūrį į asmenines problemas ir surinkti pakankamai intymius duomenis;
- Stebėti ne tik tiriamojo atsakymų turinį, bet ir jo reakcijas į klausimus;
- Surinkti svarbią informaciją neturint specialių išteklių ar sąlygų;
- Pokalbis gali tarnauti ne tik kaip tyrimo būdas, bet ir kaip įtakos priemonė.

Norint išsiaiškinti šiuolaikinių laidotuvių giedotojų patirtį gedulingose apeigose buvo pasirinkti 8 informantai. Sudarytas pusiau struktūruoto interviu klausimynas, kuriame pateiktas 31 klausimas. Tyrimas atliktas Raseinių, Joniškio rajonuose bei Šiaulių mieste. Prieš atliekant pusiau struktūruotą interviu iš šiuolaikinių laidotuvių giedotojų buvo gautas žodinis sutikimas dalyvauti tyrime. Visi informantai dalyvavo savanoriškai. Su kiekvienu informantu buvo bendraujama atskirai, pasirinkus jiems patogią datą, laiką bei vietą.

Interviu metu pokalbis buvo įrašinėjamas diktofonu, informantai tyrimo analizėje buvo koduojami (A1, A2, A3, A4, A5 miesto giedotojai ir B1, B2, B3 ne miesto giedotojai). Analizuojant gautus duomenis, buvo taikytas turinio analizės metodas. Šiame tyrimo etape pateikti teiginiai buvo atsakingai suskirstyti į atskiras kategorijas ir subkategorijas, kurios buvo detalai analizuojamos. Tyrimo tikslui pasiekti buvo išskirtos tokios kategorijos:

- Laidotuvių tradicijų kaita.
- Gedulingos muzikos repertuaras.
- Gedulingos muzikos repertuaro aspektai.
- Gedulingos muzikos atlikėjai.
- Gedulingos muzikos atlikėjų emocijos.
- Gyvenamosios vietovės įtaka laidotuvių tradicijų kaitai.

Tyrimo etika. Visas tyrimo procesas yra etiškai pagrįstas nuo pradžios iki pabaigos. Atliekant tyrimą laikytasi šių etikos principų:

- 1) pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime;
- 2) suteikti (potencialiam) tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą;
- 3) saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą;
- 4) rūpintis tyrimo dalyvių saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti. (Gaižauskaitė, Valavičienė (2016), p. 59-60)

Imties charakteristika. Tyrime dalyvavo 6 moterys ir 2 vyrai. Informantų amžius labai skirtingas - nuo 34 iki 79 metų. Aukštąjį išsilavinimą yra įgiję 38% informantų, aukštesnįjį – 38%, spec. vidurinį -12%, vidurinį - 12%. Muzikinį išsilavinimą turi 63% informantų. Tyrimas buvo atliekamas nuo 2024 metų kovo 10 d. iki balandžio 10 d. Informantų socialiniai – demografiniai informantų duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. **Socialiniai – demografiniai informantų duomenys (N=8)**

Informantas	Lytis	Amžius, metai	Išsilavinimas
A1	Moteris	50 m.	Aukštesnysis
A2	Moteris	64 m.	Aukštesnysis
A3	Moteris	66 m.	Spec. vidurinis
A4	Vyras	79 m.	Vidurinis
A5	Moteris	34 m.	Aukštasis
B1	Moteris	60 m.	Aukštasis ne universitetinis
B2	Vyras	73 m.	Aukštasis
B3	Moteris	51 m.	Aukštesnysis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

3.2. Tyrimo rezultatų duomenų analizė

Kategorija: Laidotuvių tradicijų kaita.

Vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos laidotuvių tradicijoms, yra kultūrinė ir socialinė evoliucija. Kultūra keičiasi laikui bėgant, todėl ir laidotuvių praktikos gali keistis. Pavyzdžiui, senovės tradicijos gali prarasti savo reikšmę modernioje visuomenėje, o naujos tradicijos gali atsirasti dėl socialinių pokyčių ar naujų idėjų. Analizuojant pateiktus duomenis apie laidotuvių tradicijų kaitą (žr. 4 lentelę), šioje kategorijoje buvo išskirtos keturios subkategorijos: šiuolaikinių laidotuvių trukmė, apeigų diferencijavimas pagal mirties priežastį, amžių, senųjų tradicijų apraiška šiuolaikinėse laidotuvėse ir technologijų naudojimas šiuolaikinėse laidotuvėse.

4 lentelė. Laidotuvių tradicijų kaita (N=8)

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Laidotuvių tradicijų kaita	Šiuolaikinių laidotuvių trukmė	<p>„Daugiausiai 2 dienas, įskaitant ir pačias laidotuves.“ A1 „Dabar daugiausia ir antrą dieną laidoja.“ A2 „Du vakarai ir trečią dieną laidoja.“ A3 „Jau dabar yra per pusę, tiek 1 vakaro pagrabas, tiek 2 vakarų.“ A4 „Ilgiausiai laidotuvės trunka 2 dienas. Sakyčiau 3-4 kartus iš 10-ties giedame dviejų dienų laidotuvėse.“ A5 „1 diena ir išlydėjimas.“ B1 „Dabar 90 proc. yra 1 para. 1 Vakaras ir priešpiet išlaidojimas. Bet labai dažnai pasitaiko, ypač Raseinių rajone prašo 2 vakarus.“ B2 „Būna, kad žmogui mirus, kitą dieną jis laidojamas.“ B3 „... labai retai giedama du vakarus, dažniau vieną vakarą, daugumai užtenka išlydėti.“ B3</p>
	Apeigų diferencijavimas pagal mirties priežastį, amžių	<p>„Apeigos atliekamos visiems vienodai.“ A1 „Kiek laidojom ir paskenduolių, mišios aukojamos, ir iš giedojimo viską taip pat giedame, palydim mirusį kapinėse.“ A2 „Kunigas pasitinka karstą kapinėse, pašventina duobę ir palaidojam mirusį.“ A2 „Dabar jau nėra stipriai kaip anksčiau skirstymo su apeigom pagal mirties pobūdį.“ A3 „Anksčiau nekrikštytų vaikų bendrai nelaidodavo, būdavo atskiri kapai. Dabar visi laidojami ir apgiedami ta pačia tvarka.“ A3 „Dabar visi lygūs. Kaip klebonas sako, jeigu krikštytas tai reikia laidoti vienodai, nesvarbu ar jis ėjo į bažnyčią ar nėjo.“ A4 „Šiuolaikinėse laidotuvėse viskas paprasčiau yra. Nebent priklauso pagal amžių, žmonių emocijas ir nuo kunigo priklauso kada jis ateina. Bet iš esmės tas pats.“ B2 „Jokio skirtumo, jei ateiname tik į išlydėjimą, tai mirties priežasties net nesužinosime.“ B3 „Be to, jei artimieji pageidauja, visi laidojami su kunigu, apeigos tos pačios.“ B3</p>
	Senujų tradicijų apraiška šiuolaikinėse laidotuvėse	<p>„Dažniausiai reliktai ant giedotojų stalo būna padėti, labai retas atvejas, kad nebūtų, tuomet prašome kad atneštų pagal galimybes.“ A1 „Dabartiniuose gedulo namuose būna kitoks išplanavimas (tik kaimuose yra įprastas stalas su kryželiu ir žvake).“ B3 „Salės gale įsitaisome mes. Stalas tik trukdytų, užimtų vietą.“ B3 „... kai kurie miesto šiuolaikiniai gedulo namai to (aplinkos giedotojams sukūrimo – aut. past.) visiškai atsisakė net stalo giedotojams. Tik kėdės pastatytos...“ B2 „Kryželis būna ir dvi žvakės visada.“ A2 „Reliktai būtini, jei nebūtų tikrai prašytume atnešti. Bet dar taip nebuvo, visada būna padėti.“ A3 „Be relikty ant stalo nepradedam, labai svarbūs. Net negiedotumėm, visą laik paprašytumėm, jau turi būti kryželis ir dvi žvakės. Padegam žvakę ir tada pradėdam giedot.“ A4</p>

		<p>„Visada atvažiavę randame kryželį ir žvakę, būtinai ją uždegame, bet jei žmogus pasirinktų nepadėti šių relikvijų, manau, nesureikšmintumėm to.“ A5</p> <p>„O rajonuose yra pastatyti stalai, žvakės dega. Neprašau, kad atneštų, nes jie neturi paprasčiausiai, niekas relikvijų neneš.“ B2</p> <p>„Kurie žmonės žino, namuose jeigu miršta uždengia veidrodį, o jeigu ligoninėje miršta tai žvakė uždegama ir viskas.“ A2</p> <p>„Laikrodį sustabdydavo. Kas žino, tai daro dar ir dabar jei miršta namuose.“ A3</p> <p>„Veidrodžius uždengia. Yra rajonuose salės, bendruomenių namai, tai ten ir šokiai vyksta ir pagrabai, tai ten uždengia. O gedulo namuose tai niekas nedengia.“ B2</p> <p>„Labai retai yra prašoma praveisti gedulingus pietus.“ B1</p> <p>„Praktiškai jau dabar per gedulingus pietus jau negiedame, sukalbami poteriai, eilėraščių ir viskas.“ B2</p> <p>„Gedulingų pietų giedorius kviečia labai retai. Ta tradicija dar gajai kaimuose.“ B3</p>
	Technologijų naudojimas šiuolaikinėse laidotuvėse	<p>„Koridoriuje, prie įėjimo į salę, dega švieslentės su informacija apie velionį ir laidojimo laiką bei vietą, arba stovėlis, ant kurio rėmelis su informacija apie velionį ir laidojimo laiką bei vietą...“ B3</p> <p>„Kai negieda dieną skambant foninei muzikai reikalingas toks prisiminimas. O kai giedam tada jau išjungia (fotonuotraukas), nerodo.“ A2</p> <p>„Naujovė dabar (fotonuotraukų rodymas). Visa aparatūra dabar yra. Giedojimui nemaišo, mes savo giedam ir viskas.“ A4</p> <p>„...tik esu girdėjusi vieno žymaus kunigo pasisakymą prieš tai, neva turime su velioniu atsiveikinti su tokiu, kokiu jį pamename patys, nesivaikydami madingų sprendimų (fotonuotraukų rodymas – aut. past.).“ A5</p> <p>„Tankiai rodo (fotonuotraukas – aut. past.). Sakyčiau tai yra visai neblogai, nuomonė yra gera, ypatingai kada urna yra.“ B2</p>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Šiuolaikinių laidotuvių trukmė. Šioje subkategorijoje pateikiami teiginiai rodo, kaip kinta laidotuvių trukmė. Remiantis teorinėje dalyje analizuota teorija matome, kad ikirikščioniškoje ir krikščioniškoje kultūrose mirusiųjų namuose laikydavo tris ar net keturias paras, laidoti greitai buvo draudžiama, nes galvodavo, jog jis gali „prisikelti“. Interviu metu dauguma informantų nurodė, kad šiuolaikinės laidotuvės trumpėja ir trunka daugiausiai 2 paras - 1 vakaro šermenys ir laidotuvių diena: „Daugiausiai 2 dienas, įskaitant ir pačias laidotuves“ (A1), „Dabar daugiausia ir antrą dieną laidoja“ (A2), „Ilgiausiai laidotuvės trunka 2 dienas. Sakyčiau 3-4 kartus iš 10-ties giedame dviejų dienų laidotuvėse“ (A5). Vienas informantas nurodė, kad laidotuvės vyksta taip, kaip senovėje „Du vakarai ir trečią dieną laidoja“ (A3). Šis tradicijos

išlikimas daugiau aktualus ne miesto laidojimo aplinkoje. Tai rodo, kad papročiai nors ir kinta, bet dar turi išlaikytą tradicijų kultūrą. Ryškėja ir kita tradicijų kaitos tendencija – laidotuvių iškilmių trukmė sutrumpėja iki 1 paros: „Dabar 90 proc. yra 1 para. 1 Vakaras ir priešpiet išlaidojimas“ (B2), „Būna, kad žmogui mirus, kitą dieną jis laidojamas“ (B3).

Apeigų diferencijavimas pagal mirties priežastį, amžių. Ši subkategorija atskleidė, kad pasikeitė požiūris į velionio mirties priežastį, amžių ar kitus aspektus. Jeigu ikirikščioniškoje kultūroje buvo laikomasi prietarų, tokių, kai draudimas raudoti savižudžių, paskenduolių ar žaibo nutrenktų, tai šiandieninės laidotuvių apeigos paprastesnės: „Šiuolaikinėse laidotuvėse viskas paprasčiau yra...“ (B2) ir atliekamos visiems vienodai, nepriklausomai nuo mirties priežasties. Tai patvirtino 100 proc. apklaustųjų: „Apeigos atliekamos visiems vienodai“ (A1), „Kiek laidojom ir paskenduolių, mišios aukojamos ir iš giedojimo viską taip pat giedame, palydim mirusį kapinėse“ (A2), „Dabar jau nėra stipriai kaip anksčiau skirstymo su apeigom pagal mirties pobūdį“ (A3), „Anksčiau nekrikštytų vaikų bendrai nelaidodavo, būdavo atskiri kapai. Dabar visi laidojami ir apgiedami ta pačia tvarka“ (A3). Laidojimo apeigos nepriklauso net ir nuo tikėjimo gilumo. Jei velionis buvo krikštytas, tai bažnyčia nebevertina, ar uolus buvo tikintis ar ne. Artimųjų pageidavimu arba velionio valios išreiškimu – laidojama su bažnyčios apeigomis: „Dabar visi lygūs. Kaip klebonas sako, jeigu krikštytas tai reikia laidoti vienodai, nesvarbu ar jis ėjo į bažnyčią ar nėjo“ (A4), „Be to, jei artimieji pageidauja, visi laidojami su kunigu, apeigos tos pačios“ (B3).

Senųjų tradicijų apraiška šiuolaikinėse laidotuvėse. Ši subkategorija atskleidžia erdvių parinkimą gedulingos muzikos skambėjimui. Rašytiniuose šaltiniuose minima, jog XX amžiuje giedotojams šermenų metu būdavo svarbi aplinka. Giedodavo susėdę prie didelio stalo, uždengto balta staltiese, ant kurio būdavo padėtas kryželis ir dvi degančios žvakės. Interviu metu įdomu buvo išsiaiškinti, ar ši tradicija išlikusi šiuolaikinėse laidotuvėse. Dauguma informantų teigia, kad dar daug kur yra išlikę laidojimo reliktai. Jie simbolizuoja ryšį su tikėjimu, maldos galia: „Kryželis būna ir dvi žvakės visada“ (A2), „Be relikto ant stalo nepradedam, labai svarbūs. Net negiedotumėm, visą laik paprašytumėm, jau turi būti kryželis ir dvi žvakės. Padegam žvakę ir tada pradėdam giedot.“ (A4) „Reliktai būtini, jei nebūtų tikrai prašytume atnešti. Bet dar taip nebuvo, visada būna padėti“ (A3). Informantai pažymi ir daugiau išlikusių tradicijų, kurių vis dar laikomasi, ypač ne miesto aplinkos, laidojimo apeigose. Tai priklauso nuo apeigų žinojimo, noro jų laikytis ar prietarų turėjimo: „Kurie žmonės žino, namuose jeigu miršta uždengia veidrodį, o jeigu ligoninėje miršta tai žvakę uždegama ir viskas“ (A2), „Laikrodį sustabdydavo. Kas žino, tai daro dar ir dabar jei miršta namuose“ (A3), „Veidrodžius uždengia. Yra rajonuose salės, bendruomenių namai, tai ten ir šokiai vyksta ir pagrabai, tai ten uždengia. O gedulo namuose tai niekas nedengia“ (B2). Informantų atsakymai parodė ir liberalėjantį požiūrį į

laidotuvių tradicijų kaitą. Žmonės tampa lankstesni, daugiau prisitaiko prie pokyčių ar esamos situacijos: „*Visada atvažiavę randame kryželį ir žvakę, būtinai ją uždegame, bet jei žmogus pasirinktų nepadėti šių relikty, manau, nesureikšmintumėm to*“ (A5), „*O rajonuose yra pastatyti stalai, žvakės dega. Neprašau, kad atneštų, nes jie neturi paprasčiausiai, niekas relikty neneš*“ (B2), „*Dabartiniuose gedulo namuose būna kitoks išplanavimas (tik kaimuose yra įprastas stalas su kryželiu ir žvake)*“ (B3). Kai kurie informantai ne tik nesureikšmina tradicijų tęstinumo aspekto, bet netgi nemano esant tai svarbu. Tam įtakos gali turėti giedotojų požiūris į laidotuvių tradicijas kaip į pajamų šaltinį, atliekamą darbą, o ne sakralumo misijos atlikimą. „*Salės gale įsitaisome mes. Stalas tik trukdytų, užimtų vietą*“ (B3), „... *kai kurie miesto šiuolaikiniai gedulo namai to (aplinkos giedotojams sukūrimo – aut. past.) visiškai atsisakė, net stalo giedotojams. Tik kėdės pastatytos...*“ (B2). Keičiasi ir požiūris į laidotuvių giedotojų funkciją gedulingų pietų metu. Jeigu ankstesnėse laidotuvių tradicijose buvo būtinas giesmininkų dalyvavimas gedulinguose pietuose, kaip maldos ir pagarbos mirusiajam ženklas, tai šiandien informantai teigia, kad: „*Labai retai yra prašoma pravesti gedulingus pietus*“ (B1), „*Praktiškai jau dabar per gedulingus pietus jau negiedame, sukalbami poteriai, eilėraštis ir viskas*“ (B2), „*Gedulingų pietų giedorius kviečia labai retai. Ta tradicija dar gaji kaimuose*“ (B3). Šie teiginiai iliustruoja ne tik laidotuvių tradicijų kaitą, bet ir visuomenės socialinio aspekto reikšmingumą. Žmonės nori privatumo, greitesnės laidotuvių apeigų pabaigos, bendravimo tik su artimaisiais. Per gedulingus pietus daugiau vaišinamasi ir dalijamasi prisiminimais, nei meldžiamasi ar giedama.

Technologijų naudojimas šiuolaikinėse laidotuvėse. Ši subkategorija atskleidžia naujausias tendencijas laidotuvių tradicijų kaitoje. Tobulėjant skaitmeninėms technologijoms, atsiranda poreikis jas taikyti ir laidotuvių apeigose. Vis didesnę įtaką daro mados tendencijos ar užsienio šalių patirtis laidotuvių tradicijų organizavime. Kaip teigia informantai: „*Tankiai rodo fotonuotraukas. Sakyčiau tai yra visai neblogai, nuomonė yra gera, ypatingai kada urna yra*“ (B2), „*Koridoriuje, prie įėjimo į salę, dega švieslentės su informacija apie velionį ir laidojimo laiką bei vietą, arba stovėlis, ant kurio rėmelis su informacija apie velionį ir laidojimo laiką bei vietą...*“ B3. Dauguma informantų teigiamai vertino naujų laidojimo tradicijų atsiradimą, tačiau pažymėjo, kad jos neturi trukdyti jų darbui – melstis už mirusįjį: „*Naujovė dabar (fotonuotraukų rodymas - aut. past.). Visa aparatūra dabar yra. Giedojimui nemaišo, mes savo giedam ir viskas*“ (A4), „*Kai negieda dieną skambant foninei muzikai reikalingas toks prisiminimas. O kai giedam tada jau išjungia (fotonuotraukas - aut. past.), nerodo*“ (A2). Vienas informantas išreiškė abejonę dėl informacinių technologijų naudojimo laidotuvių tradicijose. Bažnyčios įtaka nuomonės formavime yra pakankamai reikšminga, tad daugelis dėl kylančių klausimų geriau linkę konsultuotis su dvasininkais: „...*tik esu girdėjusi vieno žymaus kunigo pasisakymą prieš*

tai, neva turime su velioniu atsisveikinti su tokiu, koku jį pamename patys, nesivaikydami madingų sprendimų (fotonuotraukų rodymas – aut. past.)“ (A5).

Šios kategorijos duomenų analizė parodo, kad laidotuvių tradicijų kaitoje kaip svarbus aspektas išlieka gyvenamoji vieta, nes ten dar fiksuojamos ilgesnės laidotuvės. Daugumoje atvejų laidotuvių apeigos atliekamos vienodai, nepriklausomai nuo mirties priežasties ar amžiaus, rodant šiuolaikinį požiūrį į lygiateisiškumą. Šiuolaikinėse laidotuvėse dar yra išlikę senųjų laidotuvių tradicijų relikvai ir papročiai, tačiau kintant ir liberalėjant visuomenės požiūriui į laidotuvių tradicijas, keičiasi ir paslaugų teikėjų (laidotuvių giedotojų) nuostatos – daugiau prisitaikoma prie užsakovo pageidavimų ir esamų aplinkybių.

Kategorija: Gedulingos muzikos repertuaras

Laidotuvių tradicijose reikšmingą vietą užima gedulingos muzikos atlikimas. Analizuojant pateiktus duomenis apie gedulingos muzikos repertuarą, buvo išskirtos 4 subkategorijos: tradicinių bažnytinių giesmių atlikimas, liaudies pamaldumo praktikos ir kitų atsisveikinimo giesmių atlikimas, šiuolaikinės dainos ir instrumentinės muzikos kūrinių repertuaras.

Tradicinių bažnytinių giesmių atlikimo (žr. 5 lentelę) subkategorija buvo sudaryta remiantis katalikų giesmyne pateiktomis tradicinėmis bažnytinėmis giesmėmis.

5 lentelė. Tradicinių bažnytinių giesmių atlikimas (N=8)

Giesmės pavadinimas	Informantas	Informantų imtis (N=8)
„O Dieve geriausias“	A1, A2, A3, A4, B1, B3	6
„Iš pačios gilumos“	A1, A2, A3, A4, B2, B3	6
„Dieve arčiau Tavęs“	A1, A2, A3, A4, A5, B2, B3	7
„Siauras kelias“	A1, A2, A3, A4, A5, B1	6
„O amžinybės Viešpatie“	A1, A2, A3, A4, A5, B1, B2	7
„Amžinasis Visagali“	A2, A3, B1	3
„Sveika, Karaliene“	A1, A4, A5, B2	4
„Prašome, Jėzau mielas“	A1, B1	2
„Viešpaties angelas“	A1, A2, A3, A4, A5, B2, B3	7
„Salve Regina“	B2	1
„Jėzau pas mane ateiki“	A1, B2, B3	3
„Jėzau, alpdamas daržely“	A1, A3, A4	3
„O Dieve Tėve“	A1, A2, A3, A4, B3	5
„Pasakyk man, geras Pone“	A1, B1	2
„Jėzaus Širdie Švenčiausias“	A1, B2	2
„Žinom širdį tokią“	A1, A2, A3, A4	4
„Dangaus Karaliaus Motina“	A1	1
„Marija, Marija“	A1, A2, A3, A4, A5, B2	6
„Sveika, Marija, Dangaus Lelija“	A2, B1, B2	3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis informantų pateikta informacija, dažniausiai (po 7 kartus) minėtos giesmės buvo „*Dieve arčiau Tavęs*“, „*O amžinybės Viešpatie*“ ir „*Viešpaties angelas*“. Tai rodo jų svarbą ir populiarumą tarp įvairių laidotuvių tradicijų giedotojų. Šios giesmės galėtų būti laikomos pagrindinėmis laidotuvių giesmėmis, kurios dažniausiai atliekamos per religines apeigas. Pakankamai populiarios (po 6 - 5 kartus) minėtos giesmės „*O Dieve geriausias*“, „*Iš pačios gilumos*“, „*Siauras kelias*“, „*Marija, Marija*“ ir „*O Dieve Tėve*“. Ypač yra pageidaujama giesmė „*Marija, Marija*“, nes giesmės melodijos ir žodžių dermė labai atliepia laidotuvių dalyvių emocinę būseną. Nors ir atliekamos rečiau, bet vis dar svarbios yra tokios giesmės kaip „*Sveika, Karaliene*“, „*Žinom širdį tokią*“, „*Sveika, Marija, Dangaus Lelija*“, „*Amžinasis Visagali*“, „*Jėzau pas mane ateiki*“ ir „*Jėzau, alpdamas daržely*“. Jos buvo paminėtos po 4 - 3 kartus. Buvo giesmių, kurias paminėjo tik vienas ar du informantai. Tai rodo jų mažesnį populiarumą arba tai gali būti susiję su regioniniais ar specifiniais pasirinkimo skirtumais. Be to, informantai A1 ir A2 minėjo daugelį giesmių, o tai rodo jų plačią giesmių žinių bazę ir galbūt didesnę dalyvavimą tradicinėse laidotuvių ceremonijose. Informanto B2 atliekamų giesmių repertuare taip pat paminėta nemažai giesmių, o informantų B1 ir B3 pateikti duomenys rodo, kad jie mažiausiai atlieka tradicinių bažnytinių giesmių. Kai kurie informantai minėjo labai specifines giesmes, tokias kaip „*Salve Regina*“ (tik B2) ir „*Dangaus Karaliaus Motina*“ (tik A1), o tai gali reikšti regioninius arba asmeninius skirtumus giesmių pasirinkime. Populiariausios giesmės rodo stiprų tradicijų išlaikymą, nes jos yra žinomos ir atliekamos daugumoje laidotuvių. Tuo tarpu rečiau minimos giesmės gali atspindėti tradicijų kaitą arba prisitaikymą prie individualių pageidavimų. Dauguma dažniau minėtų giesmių, kaip „*Dieve, arčiau Tavęs*“, „*Viešpaties angelas*“, turi aiškų religinį ir dvasinį turinį, kuris atlieka svarbų vaidmenį laidotuvių metu. Rečiau minimos giesmės gali turėti specifines funkcijas ar reikšmes tam tikroms apeigų dalims.

Liaudies pamaldumo praktikos ir kitų atsisveikinimo giesmių atlikimo subkategorijos duomenys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. **Liaudies pamaldumo ir kitos atsisveikinimo giesmės (N=8)**

Giesmės pavadinimas	Informantas
„Sudiev sudiev man laikas eit“	A1, A5
„Štai baigiau kelionę žemės šios taku“	A1
„Kaip man skaudu“	A2
„Prie kapo“	A2
„Ilgai šioj žemėj Tavęs ieškojau“	A2
„Gėlė nežemiška“	A2
„Jau sutema pasaulį užliūliavo“	A2
„Viešpats pakrantėj stovėjo“	A2
„Ateik ateik, o Jėzau mielas“	A2

„Valdove Didis“	A2
„Būk ramus“	A2
„Kur augai tu šventasis kryžiaus medi“	A2, A5, B3
„Su galinga rožančiaus malda“	A2
„Garbė garbė Marijai“	A2
„Kai ieškai Dievo pažvelk į gėlę“	A2
„Atleisk man Viešpatie“	A2
„Trumpas mūsų amžius“	A2
„Norim ar nenorim mirsime kiekvienas“	A2, A4
„O siela nemari“	A2, A4
„Verki prie karsto“	A2, A4
„Dieve aukščiausias“	A2
„Sielai vis neaišku būna“	A2, A4
„Gana jau gana“	A2, A4
„Žmogau pabuski“	A2, A4
„Dangaus tėvynė“	A2, A4
„Linksmybe mano“	A2, A4
„Užgeso žvaigždė“	A2, A4
„Marija Magdalena“	A2, A4
„Kai piktas pasaulis“	A4
„Pirmą vakarą giedame Kalvarijos kalnus“	A2
„Marijos vardas“	A4
„Dar viena diena štai baigias“	A4, B3
„Labanakt, Jėzau“	A4
„Dievas mūsų prieglauda“	A4
„Brangusis Jėzau“	A5
„Jėzus kviečia“	A5
„Marija Motina brangi“	A5
„Ant kryžiaus“	A5
„Ilgiuos Taveš, o Jėzau“	A4
„Ave Marija“ (Bacho, Caccinio)	A5
„Į amžiną džiaugsmo tėvynę“	A5
„Stovi Motina“	A5
„Laidotuvių himnas“	A5
„Leisk priartėti“	A5, B2
„Leisk prisiglausti“	B2
„Rūpesčiai pranyks“	B2
„Nors dulkės ir kaitra“	B2, B3
„Už tuos kurie baigė“	B3
„Kristų sutikau“	B3
„Marija, vesk į dangų“	B3
„Kaip ištroškusi elnė“	B3
„Aš be Taveš“	B3
„Labanakt Marijai“	B3
„Laimink savo žmones“	B3
„Anapus saulės“	B3
„Dangiškos malonės“	B3
„Ta šalis“	B3
„Kelias“	B3
„Sudie“	B3
„Iš šios žemelės“	B3
„Išėjo siela į Tėvynę“	B3
„Viešpatie, Jėzau“	B3
„Dangaus ramybė“	B3
„Kaip ruduo pakando rožę“	B3
„Glausk mane, mano Jėzau, prašau“	B3
„Mano dangus“	B3
„Antrą vakarą giedame rožančių ir kalbame poterius už mirusius“	A2
„Žemaičių Kalvarijos kalnai“	A4

„Rožinis“	A4
„Jėzaus širdies litanija“	A4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis informantų pateikta informacija, kai kurios giesmės buvo minėtos daugiau nei vieno informanto, rodančios jų populiarumą ir svarbą laidotuvių metu. Dažniausiai minėtina giesmė buvo „*Kur augai tu, šventasis kryžiaus medis*“ (A2, A5, B3). Kitos giesmės, kurios buvo atliekamos dviejų informantų (pvz. „*Sudiev sudiev man laikas eit*“ (A1, A5), „*Dar viena diena štai baigias*“ (A4, B3), „*Verki prie karsto*“ (A2, A4 ir kt.) rodo tam tikrą laidotuvių giedotojų bendrą repertuarą ir jų svarbą šių apeigų metu, tačiau nebuvo taip plačiai paplitusios kaip dažniausiai minėtos katalikų giesmyno giesmės. Kai kurios giesmės, informantų paminėtos individualiai, leidžia daryti prielaidą, kad šios giesmės dažniau naudojamos tam tikrose lokaliuose vietose ar bendruomenėse, o tai rodo jų specifinį naudojimą tam tikrose laidotuvių apeigose arba asmeniniuose pasirinkimuose.

Remiantis informantų pateiktais duomenimis matome, kad labai sumažėjo liaudiškų pamaldumo praktikų atlikimas. *Žemaičių Kalvarijos kalnus* gieda tik 2 informantai: „*Pirmą vakarą giedame Kalvarijos kalnus*“, (A2), *Žemaičių Kalvarijos kalnus* (A4). Taip pat tik du informantai (A2, A4) gieda *Rožinį* ir tik vienas informantas (A4) gieda *Jėzaus širdies litaniją*. Tai rodo, kad liaudiško pamaldumo praktika nyksta ir jos vietą vis labiau užima populiarios atsisveikinimo giesmės. Informantas A2 turėjo itin platų repertuarą, apimančią tiek tradicines, tiek šiuolaikines giesmes, taip pat giesmes skirtas specifinėms apeigoms: „*Antrą vakarą giedame rožančių ir kalbame poterius už mirusius*“ (A2). Informantai A2 ir B3 turėjo platų repertuarą, apimančią įvairias, įskaitant specifines ir retai naudojamas, giesmes.

Šiuolaikinių dainų atlikimo subkategorijos duomenys pateikti 7 lentelėje. Šiuolaikinės dainos laidotuvėse dažnai pasirenkamos dėl savo gebėjimo perteikti asmeniškus jausmus ir prisiminimus, kurie gali būti svarbūs gedintiems. Jos atspindi ir modernų požiūrį į laidotuvių ceremoniją, kuri nebėra tik tradicinė, bet ir personalizuota, atspindinti mirusiojo gyvenimo ir pomėgių aspektus.

7 lentelė. **Šiuolaikinės dainos** (N=8)

Dainos pavadinimas	Autorius	Informantas
„Baltas paukštis“	Muz. ir žodž. V. Kernagio	A5, B2
„Pušų viršūnėse rudens naktis sustojo“	Muz. R. Girskytės - Berlovienės, žodž. J. Degutytės	A5
„Maža legenda“	Muz. A. Stačkovo, žodž. A. Baltakio	A5
„Paukščiai“	Muz. K. Smorigino, liet. tekstas A. Churgino	B2

„Lietus“	Muz. ir žodž. „Aktorių trio“	B2
„Langas“	Muz. E. Kučinsko, žodž. A. Elensio	B2
„Švelnumas“	Muz. A. Raudonikio, žodž. E. Selelionio	B2
„Tu, kuris aukštai“	Muz. G. Bizet, žodž. V. Palčinskaitės	B2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip rodo tyrimo duomenys, dažniausiai pasirenkama daina „*Baltas paukštis*“ (muz. ir žodž. V. Kernagio). Ši daina buvo pasirinkta du kartus (informantai A5 ir B2). V. Kernagio kūrinys yra populiarus dėl savo poetiškumo ir metaforiško teksto, kuris gali būti interpretuojamas kaip sielos skrydis į anapusinį pasaulį. Ši daina sukuria ramią ir apmąstymui skirtą atmosferą, todėl yra dažnai naudojama laidotuvėse. Informanto A5 pasirinktas dainos „*Pušų viršūnėse rudens naktis sustojo*“ (muz. R. Girskytės -Berlovienės, žodž. J. Degutytės) tekstas ir muzika sukuria melancholišką ir nostalgikišką nuotaiką, kuri puikiai tinka laidotuvėms. To paties informanto pasirinkta daina „*Maža legenda*“ (muz. A. Stačkovo, žodž. A. Baltakio) yra lyriška ir jautri, o jos tekstas gali būti suvokiamas kaip paguoda ir prisiminimas apie praeities akimirkas. Informanto B2 pasirinktos dainos „*Paukščiai*“ (muz. K. Smorigino, liet. tekstas A. Churgino) ir „*Lietus*“ (muz. ir žodž. „Aktorių trio“) taip nėra atsitiktinės. „*Paukščių*“ dainos tematika apie paukščius gali simbolizuoti laisvę ir sielos skrydį, o daina „*Lietus*“ dažnai asocijuojamas su atsinaujinimu ir liūdesiu, todėl tokia daina gali sukurti prasmingą atmosferą per laidotuves. Kitos trys informanto B2 pasirinktos dainos – „*Langas*“ (muz. E. Kučinsko, žodž. A. Elensio, „*Švelnumas*“ (muz. A. Raudonikio, žodž. E. Selelionio) ir „*Tu, kuris aukštai*“ (muz. G. Bizet, žodž. V. Palčinskaitės) savo lyrizmu, lengvumu ir simbolika laidotuvių ceremonijoje gali suteikti vilties ir paguodos gedintiesiems. Išanalizavus gautus duomenis, galima teigti, kad informantas A5 renkasi dainas, kurios dažnai turi poetišką ir dvasingą prasmę. Šios dainos paprastai turi gilų emocinį ir simbolinį turinį, kuris padeda išreikšti liūdesį, prisiminimus ir paguodą. Informanto pasirinkimai rodo jautrumą ir gebėjimą kurti prasmingą laidotuvių atmosferą. Informantas B2 yra įvairiapusiškesnis savo pasirinkimuose, įtraukiantis tiek klasikinės, tiek šiuolaikinės muzikos elementus. Jo pasirinktos dainos dažnai turi gilų emocinį turinį ir geba suteikti paguodą, prasmę ir viltį gedintiesiems. Informantas B2 taip pat įtraukia populiariosios muzikos elementus, kurie gali būti artimesni šiuolaikinei auditorijai. Kiti tyrime dalyvavę informantai šiuolaikinių dainų neatlieka, todėl ir nepateikė duomenų.

Tyrimo duomenys rodo, kad šiuolaikinės dainos, pasirinktos laidotuvėms, atspindi tiek tradicinį, tiek modernų požiūrį į šią ceremoniją. Dažniausiai pasirenkamos dainos, tokios kaip „*Baltas paukštis*“, rodo bendrą susitarimą dėl jų tinkamumo šiai progai. Kitos, individualiai pasirenkamos dainos, atskleidžia asmeninius ir/ar šeimos pageidavimus, kurie praturtina laidotuvių ceremoniją prisiminimais ir emocijomis.

Instrumentinės muzikos kūrinių repertuaro atlikimo subkategorijoje (žr. 8 lentelę) analizuojamas instrumentinės muzikos kūrinių atlikimo repertuaras. Instrumentiniai kūriniai, naudojami laidotuvėse, taip pat kuria emocinį poveikį. Šie kūriniai dažnai pasirenkami dėl jų galios perteikti liūdesį, viltį ir dvasinę paguodą. Pažvelkime į pateiktus kūrinius, jų autorius ir informantus, kurie pasirinko šiuos kūrinius savo laidotuvių apeigose.

8 lentelė. **Instrumentinės muzikos kūrinių repertuaras (N=8)**

Instrumentinio kūrinio pavadinimas	Autorius	Informantas
„Gulbė“	C. Saint-Saëns	A5
„Ave Maria“	F. Schubert	A5, B2
„Ave vertum“	V. A. Mozart	A5
„Stabat Mater“	Autorius nežinomas	A5
„Traumerei“	R. Schumann	A5
„Ave Maria“	G. Caccini	A5, B2
„You Raise Me Up“	R. Lovland	B2
„My Way“	P. Anka	B2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip rodo tyrimo duomenys, instrumentinės muzikos kūrinius atlieka tie patys informantai, kurie laidotuvių apeigose atlieka ir šiuolaikines dainas. Dažniausiai pasirenkami (buvo minėti du kartus) informantų A5 ir B2 yra tiek F. Schuberto, tiek G. Caccini kūriniai. Šios giesmės dažnai naudojamos laidotuvėse dėl savo raminančio ir dvasinio tono, kuris puikiai tinka gedulo apeigoms. F. Schuberto ir G. Caccini versijos pasižymi skirtingais muzikos stiliais, bet abu kūriniai sukuria panašią emocinę atmosferą. „Gulbė“ (C. Saint - Saëns) buvo pasirinkta informanto A5. „Gulbė“ yra labai emocingas ir lyrinis kūrinys, dažnai naudojamas dėl savo gebėjimo perteikti ramybę ir eleganciją, „Ave verum“ (V. A. Mozart) - informanto A5 pasirinktas kūrinys. V. A. Mozarto „Ave vertum“ yra klasikinis bažnytinis kūrinys, kuris savo švelnumu ir dvasiniu turiniu puikiai tinka laidotuvėms. „Stabat Mater“ (autorius nežinomas) taip pat pasirinktas informanto A5. „Stabat Mater“ yra tradicinis katalikiškas himnas, kuris giedamas per gedulo apeigas. Jo autorius nežinomas, tačiau himnas turi ilgą istoriją ir yra žinomas dėl savo gilumo ir religinio turinio. „Traumerei“ (R. Schumann) pasirinktas informanto A5. R. Schumanno „Traumerei“ yra lyrinis ir svajingas kūrinys, kuris sukuria introspektyvią ir ramią atmosferą. „You Raise Me Up“ (R. Lovland) informanto B2 pasirinktas kūrinys. Šis šiuolaikinis kūrinys yra populiarus dėl savo įkvepiančio teksto ir melodijos, kuri suteikia vilties

ir paguodos. „*My Way*“ (P. Anka) taip pat pasirinktas informanto B2. „*My Way*“ yra žinomas dėl savo stipraus ir asmenišką teksto, kuris gali būti labai prasmingas per laidotuves, kai prisimenama mirusiojo gyvenimo kelionė. Duomenų analizė rodo, kad informantas B2 rodo įvairovę savo pasirinkimuose, įtraukiant tiek klasikinius kūrinius kaip „*Ave Maria*“ (G. Caccini), tiek šiuolaikinius, populiarius kūrinius kaip „*You Raise Me Up*“ ir „*My Way*“. Tai gali rodyti šiuolaikinių tendencijų įtaką ir norą pritaikyti laidotuves pagal asmenines ar šeimos nuostatas. Informantas A5 pasižymi klasikinių ir tradicinių kūrinių pasirinkimu, kurie dažnai naudojami laidotuvėse dėl savo emocinio ir dvasinio turinio. Tai rodo gilią pagarbą tradicijoms ir norą sukurti ramią, apmąstymui skirtą atmosferą. Instrumentiniai kūriniai, pasirinkti laidotuvėms, atspindi platų emocijų spektrą nuo tradicinės ramybės ir dvasinės paguodos iki šiuolaikinių įkvepiančių ir asmeninių pasirinkimų. Dažniausiai minėti kūriniai, tokie kaip „*Ave Maria*“, rodo, kad yra bendras susitarimas dėl jų tinkamumo šiai ceremonijai. Tuo tarpu retesni ir individualūs pasirinkimai, tokie kaip „*My Way*“ ar „*You Raise Me Up*“, parodo laidotuvių muzikos repertuaro įvairovę ir personalizaciją. Remiantis informantų pateikta informacija galima teigti, kad laidotuvių muzikos atlikimo tendencijos krypta daugiau į krikščionišką ir šiuolaikinę muziką, o jų pasirinkimo dažnumas parodo, kaip tradicijos ir modernumas gali susijungti laidotuvių apeigose.

Kategorija: Gedulingos muzikos repertuaro kaitos aspektai.

Tyrimo metu kategorijoje Gedulingos muzikos repertuaro kaitos aspektai (žr. 9 lentelę) buvo išskirtos penkios subkategorijos: repertuaro pasirinkimo ypatumai, apeiginės laidotuvių raudų funkcijos nykimas, bažnytinių ir šiuolaikinių giesmių giedojimo paskirtis, dainų ir instrumentinės muzikos įtraukimas į repertuarą ir užsakovo įtaka laidotuvių muzikos repertuaro pasirinkimui.

9 lentelė. **Gedulingos muzikos repertuaro kaita** (N=8)

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Gedulingos muzikos repertuaro kaitos aspektai	Repertuaro pasirinkimo ypatumai	<p>„Mes daugiau laikomės tradicinio giedojimo, kad kažkas labai įtakotų tai nepasakyčiau, ar tai užsakovas ar kiti faktoriai.“ A1</p> <p>„Pasirenkame giesmes kur gražesnės, arčiau širdies, melodija, tekstas ir kad žmonėms patiktų, vis vien jiems reikia išklausti.“ A2</p> <p>„Visai būna, kitąkart paprašo, kad atliktumėm kokią giesmę.“ A3</p> <p>„Laikomės savo sudaryto katalikiško giesmyno giesmių repertuaro, giedame šermenines giesmes.“ A3</p> <p>„Tradicijos, iš senelių, tėvų, katalikų giesmynų, maldynų išmoktos bažnytinės giesmės.“ A4</p> <p>„Dažniausiai tai užsakovo įtaka, kitokio repertuaro</p>

		<p>pasirinkimui.“ A5</p> <p>„Dažnai žmonės, sudalyvavę kieno nors laidotuvėse ir išgirdę kitokesnį mūsų repertuarą, kreipiasi į mus, nes patiko šiuolaikiškesnis variantas.“ A5</p> <p>„... su ansamblio giesmininkais giedame tradicines, liturgine, kantičkinės ir laidotuvių (šermenines) ir apeiginės giesmes.“ B1</p> <p>„Kitiems reikia labai senų giesmių, vien religinių, kiti išvis sako – kuo labiau šiuolaikiškesnių, kad mažiau graudintų.“ B2</p>
	Apeiginės laidotuvių raudų funkcijos nykimas	<p>„Aš sakyčiau, kad tai yra emocija, meditacija, lygus ritmas, pokalbis su mirusiuoju, graudėnimas.“ A1</p> <p>„Mūsų krašte neraudodavo, neteko net girdėti.“ A2</p> <p>„Raudų mūsų krašte nebuvo girdėti, aš apie jas nieko nežinau, neesu girdėjusi.“ A3</p> <p>„Žinau tik teoriškai, kad yra kažkur, bet pas mus tai ne.“ A3</p> <p>„Raudose kreipimasis į numirėlį, giesmėse – į numirėlį ir Viešpatį.“ A4</p> <p>„...o tokių senų raudų kokios buvo anksčiau tikrai nebenaudoja tikrai niekas.“ B2</p> <p>„Per praktikos metus nesu girdėjusi raudų, mūsų krašte jos ir nebuvo naudojamos.“ B3</p>
	Bažnytinių ir šiuolaikinių giesmių giedojimo paskirtis	<p>„Bažnytinės giesmės – vienareikšmiškai malda už mirusįjį, santykis su Viešpačiu, Švč. Mergele Marija.“ A1</p> <p>„Religinės giesmės - kreipimasis į Viešpatį, prašymas padėti sielai rasti vietą Dangaus Karalystėje“. A4</p> <p>„Šiuolaikinėse giesmėse sakyčiau yra didesnis akcentas į viltį, į šviesią amžinybę, tai yra daugiau giedančio žmogaus į santykį su Dievu, tokio šlovinančio pobūdžio.“ A1</p> <p>„Manyčiau, kad daugelis giesmių, kurios yra perdirbtos jos yra iš raudų daugiau padarytos.“ B2</p>
	Dainų ir instrumentinės muzikos įtraukimas į repertuarą	<p>„Kitiems reikia labai senų giesmių, vien religinių, kiti išvis sako – kuo labiau šiuolaikiškesnių, kad mažiau graudintų.“ B2</p> <p>„Dabar tokia tendencija, jog prašo šiuolaikinių daug giesmių, gal nebūtinai žmonės tokie tikintys, tai mes dainuojame „Aktorių trio“ dainas“. B2</p> <p>„Įžanga, pragrojimai grojami, posmeliai giedami, klavišai lydi visą vokalą. Be klavišų giedame tik kapinėse.“ B2</p> <p>„Mūsų repertuare, instrumentinis pritarimas naudojamas giedant giesmes įžangos ir pabaigos pragrojimuose.“ B1</p> <p>„Žemaičių Kalvarijos kalnai, giedamas rožančius giedamas tik pritariant kanklėmis. Nėra jokių įžangos ir pabaigos pragrojimų.“ B1</p> <p>„Instrumentais grojame tik įžangose ir pragrojimuose. Tuo metu pailsi balsai.“ A5</p>
	Užsakovo įtaka laidotuvių muzikos repertuaro pasirinkimui	<p>„Mes turime labai platų spektrą ir dažnai pasiklausiam užsakovo ko jie norėtų, ar miręs jaunas žmogus, ar senas.“ B2</p> <p>„Giesmės visos tos pačios.“ A4</p> <p>„Kol kas, kiek teko dirbti, visos laidotuvės vyko įprasta tvarka, tiesiog kitokios šakos tikėjimo laidotuvėse, pvz. liuteronų, griežtai prašoma negroti ar negiedoti jokių giesmių susijusių su Marija.“ A5</p> <p>„Renkasi artimieji. Ko pageidauja: ar daugiau maldos</p>

		ar, kad būtų gražu.“ B1 „Jei tenka giedoti ir vakare, pabendrauji su artimaisiais, daugiau sužinai apie velionį.“ B3
--	--	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Repertuaro pasirinkimo aspektai. Šioje subkategorijoje tyrimo klausimo atsakymus patvirtinantys teiginiai rodo, kad repertuaro pasirinkimas priklauso nuo keleto faktorių. Dalis giedotojų laikosi daugiau tradicinio ar savo susidaryto giedojimo repertuaro, kas rodo, kad tradicijos yra stipri motyvacija repertuaro pasirinkimui: „Mes daugiau laikomės tradicinio giedojimo, kad kažkas labai įtakotų tai nepasakyčiau, ar tai užsakovas ar kiti faktoriai“ (A1), „... su ansamblio giesmininkais giedame tradicines, liturgine, kantičkinės ir laidotuvių (šermenines) ir apeigines giesmes“ (B1). Informantas A3 prioritetą teikia katalikiško giesmyno giesmėms: „Laikomės savo sudaryto katalikiško giesmyno giesmių repertuaro, giedame šermenines giesmes“ (A3), o informantas A4 akcentuoja tradicijų perdavimą iš kartos į kartą: „Tradicijos, iš senelių, tėvų, katalikų giesmynų, maldynų išmoktos bažnytinės giesmės“ (A4). Kiti informantai teigė esą lankstesni ir prisitaiko prie užsakovo norų: „Visaip būna, kitąkart paprašo, kad atliktumėm kokią giesmę“ (A3), „Dažniausiai tai užsakovo įtaka, kitokio repertuaro pasirinkimui“ (A5), „Dažnai žmonės, sudalyvavę kieno nors laidotuvėse ir išgirdę kitokesnį mūsų repertuarą, kreipiasi į mus, nes patiko šiuolaikiškesnis variantas.“ (A5). Užsakovo norai dažniausiai būna kintantys, nepastovūs, nes: „Kitiems reikia labai senų giesmių, vien religinių, kiti išvis sako – kuo labiau šiuolaikiškesnių, kad mažiau graudintų“ (B2). Repertuaro pasirinkimą lemia ir giesmių grožis, nes būtent muzika turi didžiausią poveikį emocijoms vidinės būsenos išgyvenimui: „Pasirenkame giesmes kur gražesnės, arčiau širdies, melodija, tekstas ir kad žmonėms patiktų, vis vien jiems reikia išklaudyti“ (A2).

Apeiginės laidotuvių raudų funkcijos nykimas. Šioje subkategorijoje siekta išsiaiškinti, ar dar yra išlikusi raudojimo funkcija. Senovės šermenyse raudos buvo reikalingos ne tik išreikšti gailestį netekus artimo žmogaus, bet ir kaip tam tikra apeiginė priemonė, turėjusi padaryti vienokios ar kitokios įtakos mirusiojo likimui: „Aš sakyčiau, kad tai yra emocija, meditacija, lygus ritmas, pokalbis su mirusiuoju, graudėnimas“ (A1), „Raudose kreipimasis į numirėlį, giesmėse – į numirėlį ir Viešpatį“ (A4). Deja, reikia pastebėti, kad dauguma informantų nurodė, jog apie raudas teko tik girdėti, nes: „... tokių senų raudų, kokios buvo anksčiau, tikrai nebenaudoja niekas“ (B2). Tai, kad keletas informantų teigė, jog jų krašte neraudojama mirusiojo: „Mūsų krašte neraudodavo, neteko net girdėti“ (A2), „Raudų mūsų krašte nebuvo girdėti, aš apie jas nieko nežinau, nesu girdėjusi“ (A3), „Per praktikos metus nesu girdėjusi raudų, mūsų krašte jos ir nebuvo naudojamos“ (B3), „Žinau tik teoriškai, kad yra kažkur, bet

pas mus tai ne“ (A3) galima daryti prielaidą, kad raudos buvo paplitę tik tam tikruose regionuose.

Bažnytinių ir šiuolaikinių giesmių giedojimo paskirtis. Šioje subkategorijoje tyrimo metu siekta išsiaiškinti giedotojų nuomonę apie bažnytinių ir šiuolaikinių giesmių giedojimo paskirtį. Informantai teigia, kad: „Bažnytinės giesmės – vienareikšmiškai malda už mirusįjį, santykis su Viešpačiu, Švč. Mergele Marija“ (A1), „Religinės giesmės - kreipimasis į Viešpatį, prašymas padėti sielai rasti vietą Dangaus Karalystėje“ (A4). Apibūdinant šiuolaikines giesmes informantai akcentavo giesmėse užfiksuotą vilties akcentą: „Šiuolaikinėse giesmėse sakyčiau yra didesnis akcentas į viltį, į šviesių amžinybę, tai yra daugiau giedančio žmogaus į santykį su Dievu, tokio šlovinančio pobūdžio“ (A1). Stengiantis atskleisti giesmių paskirtį, vienas informantas rado sąsajas tarp giesmių ir raudų: „Manychiau, kad daugelis giesmių, kurios yra perdirbtos, jos yra iš raudų daugiau padarytos“ (B2), o raudomis stengiamasi išsakyti netekties skausmą.

Dainų ir instrumentinės muzikos įtraukimas į repertuarą. Šioje subkategorijoje atsiskleidė repertuaro formavimo ypatumai. Kaip teigia informantai: „Kitiems reikia labai senų giesmių, vien religinių, kiti išvis sako – kuo labiau šiuolaikiškesnių, kad mažiau graudintų“ (B2). Giedantys liaudiško pamaldumo giesmes atlikėjai daugiau susikoncentruoja į teksto prasmę, o ne į instrumentinį pagrojimą: „Žemaičių Kalvarijos kalnai, giedamas rožančius giedamas tik pritariant kanklėmis. Nėra jokių įžangos ir pabaigos pragrojimų“ (B1). Tačiau pastaruoju metu ypač populiarėja vokalinio ir instrumentinio repertuaro derinimas. „Įžanga, pragrojimai grojami, posmeliai giedami, klavišai lydi visą vokalą. Be klavišų giedame tik kapinėse“ (B2), „Mūsų repertuare, instrumentinis pritarimas naudojamas giedant giesmes įžangos ir pabaigos pragrojimuose“ (B1). Kaip teigia informantai, instrumentiniai grojimai reikalingi ne tik repertuaro pajvairinimui, bet balsų poilsiui: „Instrumentais grojame tik įžangose ir pragrojimuose. Tuo metu pailsi balsai“ (A5). Kartais repertuaro formavimui turi įtakos klausytojų ar užsakovų pageidavimai: „Dabar tokia tendencija, jog prašo šiuolaikinių daug giesmių, gal nebūtinai žmonės tokie tikintys, tai mes dainuojame „Aktorių trio“ dainas“ (B2).

Užsakovo įtaka laidotuvių muzikos repertuaro pasirinkimui. Analizuojant informantų teiginius apie užsakovo pageidavimus repertuarami, ryškėja tendencija, kad galutinį sprendimą, kokia gedulinga muzika skambės per laidotuves, priima užsakovas: „Mes turime labai platų spektrą ir dažnai pasiklausiam užsakovo ko jie norėtų, ar miręs jaunas žmogus, ar senas“ (B2), „Renkasi artimieji. Ko pageidauja: ar daugiau maldos ar, kad būtų gražu“ (B1), „Jei tenka giedoti ir vakare, pabendrauji su artimaisiais, daugiau sužinai apie velionį“ (B3). Kaip apibendrina vienas informantas: „Giesmės visos tos pačios“ (A4), nes jų paskirtis – sukurti kuo saugesnę aplinką laidotuvių metu. Kartais, kaip teigia vienas informantas, saugumas gali būti

susijęs su tikėjimo papročiais: „Kol kas, kiek teko dirbti, visos laidotuvės vyko įprasta tvarka, tiesiog kitokios šakos tikėjimo laidotuvėse, pvz. liuteronų, griežtai prašoma negroti ar negiedoti jokių giesmių susijusių su Marija“ (A5).

Pateikti šios kategorijos duomenys atskleidžia keletą svarbių aspektų apie repertuaro pasirinkimą laidotuvių metu. Daugelis giedotojų laikosi tradicijų, perimtų iš ankstesnių kartų, ir renkasi giesmes pagal jų estetinę vertę bei emocinį poveikį. Užsakovų pageidavimai dažnai daro didelę įtaką repertuaro pasirinkimui, ypač jei jie yra susipažinę su laidotuvių repertuaro pasiūla. Raudos daugelyje regionų nebenaudojamos, jų vietą užima bažnytinės giesmės, kurios atlieka panašią emocinę ir dvasinę funkciją. Šiuolaikinės giesmės dažnai praturtinamos instrumentine muzika, kas padaro gedulingos muzikos repertuarą patrauklesniu.

Kategorija: Gedulingos muzikos atlikėjai

Analizuojant pateiktus duomenis apie gedulingos muzikos atlikėjus (žr. 10 lentelę), šioje kategorijoje buvo išskirtos trys subkategorijas: kolektyvų sąstatas, gedulingos muzikos atlikėjo veiklos tikslas ir prasmė, bei profesionalių ir neprofesionalių laidotuvių giedotojų reikšmė užsakovui.

10 lentelė. Gedulingos muzikos atlikėjai (N=8)

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Gedulingos muzikos atlikėjai	Kolektyvų sąstatas	<p>„Esame du vyrai ir dvi moterys.“ A1 „Giedame dviese su sese.“ A2 „Kolektyve yra 2 vyrai ir 2 moterys.“ A3 „Aš vienas vyras ir dvi moterys.“ A4 „Mūsų kolektyvą sudaro 3 asmenys.“ A5 „Kolektyve yra 6 giesmininkai pastoviai ir visur giedantys.“ B1 „Mes grojame dviese.“ B2 „Šiuo metu komandoje 7 žmonės“ B3</p>
	Gedulingos muzikos atlikėjo veiklos tikslas, prasmė	<p>„Savirealizacija, finansinė paskata jau čia atėjo vėliau.“ A1 „Tuomet atėjo ir finansinė paskata, bet pirminė mintis buvo padėti žmonėms nelaimėje.“ A1 „Mano pomėgis čia yra, aš nuo jaunystės giedu jau 40 metų, nes man tai patinka.“ A2 „Mes pinigų neimam už tą giedojimą.“ A3 „Kad taip išeiti kažkur, turėti užsiėmimą, pasibūti su žmonėmis.“ A3 „Mirusieji paskatino. Artimieji prašo, tai kaip nepadėsi.“ A4 „Pirmiausia pasirinkčiau savirealizaciją.“ A5 „Buvau susižavėjusi kantičkinų giesmių grožiu.“ B1 „Atsirado laisvo laiko ir atsirado finansinė paskata.“ B2 „Norėjosi būti „plataus profilio“, panaudoti turimas žinias.“ B3 „Finansinė paskata labai motyvuoja.“ B3 „Ir prasminga, ir naudinga.“ B3</p>

	Profesionalių/neprofesionalių laidotuvių giedotojų reikšmė užsakovui	<p>„Ta tradicija šermeninio giedojimo ir yra parėjusi ne iš profesionalų, tai iš mūsų senelių, tėvų iš lūpų į lūpas perduodama tradicija.“ A1</p> <p>„... jei taip visiems užtektų, kad tik profesionalai giedotų, bet yra tokių situacijų, kad nėra tų profesionalų ir reikia padėti žmonėms užtat ir padedam.“ A2</p> <p>„Turim didžiulę patirtį, nes giedam bažnyčios chore ir pagrabuose.“ A2</p> <p>„Nu gal nelabai užtenka profesionalų, kitiems patinka mėgėjai.“ A3</p> <p>„Jeigu žmonės sutinka, sugeba pagiedoti, ar būtinai tik profesionalai su smuiku.“ A4</p> <p>„Manau svarbu, kad muzikantai orientuotųsi kur randasi, svarbu žinoti gedulines apeigas norint dirbti šį darbą, bet ne visada, manau, tai turi būti profesionalus gedulingos muzikos atlikėjas.“ A5</p> <p>„Galvoju, kad profesionalūs gedulingos muzikos atlikėjai turėtų mokėti atlikti ne tik giesmes, bet ir kitas pamaldumo praktikas.“ B1</p> <p>„Jeigu žmogus sugeba, gali būti ir neprofesionalas, bet jei instrumentą valdyti tai vis tiek turi būti profesionalas.“ B2</p> <p>„Šiandien kitaip net neįsivaizduoju.“ B3</p>
--	--	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kolektyvų sąstatas. Šioje subkategorijoje pateikiami teiginiai rodo įvairių gedulingos muzikos kolektyvų sudėtį ir lytį. Sudėtis labai įvairi - 2, 3 ir 4 asmenų grupės: „Giedame dviese su sese“ (A2), „Mes grojame dviese“ (B2), „Aš vienas vyras ir dvi moterys“ (A4), „Mūsų kolektyvą sudaro 3 asmenys“ (A5), „Esame du vyrai ir dvi moterys“ (A1), „Kolektyve yra 2 vyrai ir 2 moterys“ (A3). Pasitaiko ir didesnių kolektyvų: „Kolektyve yra 6 giesmininkai pastoviai ir visur giedantys“ (B1), „Šiuo metu komandoje 7 žmonės“ (B3).

Gedulingos muzikos atlikėjo veiklos tikslo, prasmės subkategorijoje pateikti teiginiai rodo, kodėl žmonės užsiima gedulingos muzikos atlikimu. Pirminė motyvacija dažnai būna padėti žmonėms, o finansinė paskata atsiranda vėliau: „Pirmiausia pasirinkčiau savirealizaciją“ (A5), „Kad taip išeiti kažkur, turėti užsiėmimą, pasibūti su žmonėmis“ (A3), „Savirealizacija, finansinė paskata jau čia atėjo vėliau“ (A1), „Tuomet atėjo ir finansinė paskata, bet pirminė mintis buvo padėti žmonėms nelaimėje“ (A1), „Norėjosi būti „plataus profilio“, panaudoti turimas žinias <...> Finansinė paskata labai motyvuoja <...> Ir prasminga, ir naudinga“ (B3). Kai kurie atlikėjai užsiima šia veikla dėl savo pomėgio ir ilgametės tradicijos: „Mano pomėgis čia yra, aš nuo jaunystės giedu jau 40 metų, nes man tai patinka“ (A2). Kai kurie informantai atsisako užmokesčio už savo paslaugas, labiau vertindami socialinį aspektą: „Mes pinigų neimam už tą giedojimą“ (A3), „Mirusieji paskatino. Artimieji prašo, tai kaip nepadėsi“ (A4), o kartais motyvacija kyla iš susižavėjimo muzikos grožiu: „Buvau susižavėjusi „kantičkinių“ giesmių

grožiu“ (B1). Reikia pastebėti, kad finansinis užmokestis dažniausiai pasitaiko ne miesto giedotojų tarpe. Miesto atlikėjai į šią veiklą žiūri kaip į darbą, kuris turi nešti pelną.

Profesionalių/neprofesionalių laidotuvių giedotojų reikšmė užsakovui. Šioje subkategorijoje išryškėjo tradicijos perdavimo iš karto į kartą reikšmingumas. Ypač tai aktualu buvo tuo metu, kai nebuvo profesionalių atlikėjų ir profesionalaus požiūrio į šios veiklos atlikimą. Aktualu ir šiandien, kai trūksta profesionalių gedulingos muzikos atlikėjų: „*Ta tradicija šermeninio giedojimo ir yra parėjusi ne iš profesionalų, tai iš mūsų senelių, tėvų iš lūpų į lūpas perduodama tradicija*“ (A1), „... *jei taip visiems užtektų, kad tik profesionalai giedotų, bet yra tokių situacijų, kad nėra tų profesionalų ir reikia padėt žmonėms užtat ir padedam*“ (A2), „*Nu gal nelabai užtenka profesionalų, kitiems patinka mėgėjai*“ (A3). „*Šiandien kitaip net neįsivaizduoju.*“ (B3), „*Jeigu žmogus sugeba, gali būti ir neprofesionalas, bet jei instrumentą valdyti tai vis tiek turi būti profesionalas*“ B2. Informantai, vertindami profesionalius gedulingos muzikos atlikėjus, turi ir pastebėjimų: „*Galvoju, kad profesionalūs gedulingos muzikos atlikėjai turėtų mokėti atlikti ne tik giesmes, bet ir kitas pamaldumo praktikas.*“ B1. Net trys informantai mano, kad patirtis ir žmonių gebėjimai gali būti svarbesni nei formalus profesionalumas: „*Turim didžiulę patirtį, nes giedam bažnyčios chore ir pagrabuose*“ (A2), „*Manau svarbu, kad muzikantai orientuotųsi kur randasi, svarbu žinoti gedulines apeigas norint dirbti šį darbą, bet ne visada, manau, tai turi būti profesionalus gedulingos muzikos atlikėjas*“ (A5).

Šios kategorijos duomenų analizė parodo, kad gedulingos muzikos atlikėjų kolektyvų sudėtis labai įvairi, o veiklos tikslai gali būti skirtingi – nuo savirealizacijos ir moralinio įsipareigojimo iki finansinės paskatos. Profesionalumo reikšmė taip pat skiriasi: nors kai kurie mano, kad profesionalūs atlikėjai yra būtini, kiti vertina tradicijas ir neprofesionalių atlikėjų gebėjimus. Tai atspindi kultūrinę ir socialinę įvairovę bei skirtingus požiūrius į gedulingos muzikos atlikėjų vaidmenį ir svarbą.

Kategorija: Gedulingos muzikos atlikėjų emocijos

Analizuojant pateiktus duomenis iš lentelės (žr. 11 lentelę) matyti, kad ši kategorija suskirstyta į tris subkategorijas: gedulingos muzikos atlikėjo emocijų raiška laidotuvių metu, laidotuvių dalyvių elgsena ir trikdžiai, bei emocinės būsenos kūrimas bendros maldos pagalba.

11 lentelė. **Gedulingos muzikos atlikėjų emocijos** (N=8)

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Gedulingos muzikos atlikėjų emocijos	Gedulingos muzikos atlikėjo emocijų raiška laidotuvių metu	„ <i>Pirmosios laidotuvės būdavo sunku emociškai.</i> “ A1 „ <i>Galbūt su laiku kuo daugiau giedi vis tiek apsipranti.</i> “ A1

	<p>„Jeigu yra laidojamas kūdikis, jaunas žmogus, tuo metu sunku su emocijomis, mes esame ir patys žmonės, turim jausmus, tai yra sudėtinga susilaikyti nuo tų emocijų, bet su laiku darosi vis lengviau, apsiprantam gal kažkaip.“ A1</p> <p>„Na reikia atsiriboti, nes jeigu kartu skausmą perneši tai neis pagiedoti.“ A2</p> <p>„Aš labai jautri esu, tai visokių tokių giesmių graudulingų išvis vengiu labai.“ A3</p> <p>„Na kitąkart jei gerai pažystamas žmogus ir „Viešpaties angelą“ sunku pagiedoti prieš išleidžiant.“ A4</p> <p>„Labai retu atveju išgyvenu velionio artimųjų skausmą, man tai natūralus reiškinys, skaudu tik kai matai mirusius vaikus, kas pasitaiko retai, tada tikrai neįmanoma nejaust tos širdgėlos, bet įprastai atsiribuju nuo svetimų skausmo.“ A5</p> <p>„Emociškai būna sunku, bet stengiamės įvairiais būdais nuo to atsiriboti.“ B1</p> <p>„Stengiuosi atsiriboti, bet nuo jaunų žmonių mirčių sunku atsiriboti. Ta prasme emocijos vis tiek paima viršų ir nemalonu groti jauniems žmonėms.“ B2</p> <p>„Tikrai nesitapatiname, mūsų misija – padėti, pasimelsti.“ B3</p>
Laidotuvių dalyvių elgsena. Trikdžiai	<p>„Kartais ir užsimiršta, kad garsiai bendrauja, tuomet paprašome tyliau bendrauti. Bet tai būna labai retai.“ A1</p> <p>„Būna, kiti erzeliuoja garsiai prie karsto susėdę, kitąsyk net raminti reikia.“ A4</p> <p>„O buvo taip, kad mums pasakė, kiek jūs čia giedosit, gana jau, jis ir taip jau šventas yra.“ A4</p> <p>„Tačiau kai jau girdisi asmeniniai pokalbiai, pašmaikštavimai nesusiję su laidotuvių reikalais ir tokį pokalbį išgirsta kiekvienas ir palydi žvilgsniais tada tampa nejauku, blaškosi visų dėmesys.“ A5</p> <p>„Mes su tuo kovojam labai, yra žmonių, kurie tyliai sėdi, gedi, klausosi muzikos, išlaisvina emocijas, bet yra kurie susitinka gimines ir padaro vos ne giminių balių. Ir tada šurmuly, turgus ir mes jau ne vieną kartą raminam. Prašom prisiminti kur atėjot.“ B2</p> <p>„Atsiranda nereikalingumo jausmas, kažkaip automatiškai pradedi elgtis, mažiau įdedi širdies, nes atrodo, kad niekam nesvarbu.“ B3</p>
Emocinės būsenos kūrimas bendros maldos pagalba	<p>„Žmonės įsitraukia į tai...“ A3</p> <p>„Pasibaigus maldai, padėkojame už bendrą maldą.“ B1</p> <p>„Kartais net visa salė meldžiasi.“ B2</p> <p>„Jei artimieji ir giminės praktikuojantys katalikai, meldžiasi visi.“ B3</p>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Gedulingos muzikos atlikėjo emocijų raiška laidotuvių metu. Šioje subkategorijoje pateikiami teiginiai atskleidžia įvairias emocines patirtis, su kuriomis susiduria atlikėjai. Teiginiai rodo, kad pradžioje gedulingos muzikos atlikimas buvo emociškai sunkus, tačiau su laiku atlikėjai pripranta prie emocinių iššūkių: „Pirmosios laidotuvės būdavo sunku emociškai“ (A1), „Galbūt su laiku kuo daugiau giedi vis tiek apsipranti“ (A1), „Jeigu yra laidojamas kūdikis, jaunas žmogus, tuo metu sunku su emocijomis, mes esame ir patys žmonės, turim

jausmus, tai yra sudėtinga susilaikyti nuo tų emocijų, bet su laiku darosi vis lengviau, apsiprantam gal kažkaip“ (A1). Kiti informantai pažymi, kad atlikėjai turi mokytis atsiriboti nuo emocijų, kad galėtų atlikti savo darbą: „Na reikia atsiriboti, nes jeigu kartu skausmą perneši tai neis pagiedoti“ (A2), „Emociškai būna sunku, bet stengiamės įvairiais būdais nuo to atsiriboti“ (B1), „Labai retu atveju išgyvenu velionio artimųjų skausmą, man tai natūralus reiškinys <...> įprastai atsiriboju nuo svetimų skausmo“ (A5), „Tikrai nesitapatiname, mūsų misija – padėti, pasimelsti“ (B3). Kai kurie atlikėjai vengia giedoti ypatingai jautrias giesmes dėl savo emocinio jautrumo: „Aš labai jautri esu, tai visokių tokių giesmių graudulingų išvis vengiu labai“ (A3) ir pripažįsta, kad yra sunku giedoti pažįstamo žmogaus laidotuvėse: „Na kitąkart jei gerai pažystamas žmogus ir „Viešpaties angelą“ sunku pagiedoti prieš išleidžiant“ (A4).

Laidotuvių dalyvių elgsena. Trikdžiai. Kartais gedulingos muzikos atlikėjai patiria įvairius trikdžius, kurie susiję su laidotuvių dalyvių elgsena. Dalyviai kartais elgiasi netinkamai, pamiršdami apie situacijos rimtumą: „Kartais ir užsimiršta, kad garsiai bendrauja, tuomet paprašome tyliau bendrauti. Bet tai būna labai retai“ (A1), „Būna, kiti erzeliuoja garsiai prie karsto susėdę, kitąsyk net raminti reikia“ (A4). Kai kurie informantai pastebėjo, kad laidotuvių dalyviai kartais drąsiai reiškia savo nuomonę dėl giedojimo trukmės: „O buvo taip, kad mums pasakė, kiek jūs čia giedosit, gana jau, jis ir taip jau šventas yra“ (A4). Asmeniniai pokalbiai gali trikdyti ir blaškyti dėmesį: „Tačiau kai jau girdisi asmeniniai pokalbiai, pašmaikštavimai nesusiję su laidotuvių reikalais ir tokį pokalbį išgirsta kiekvienas ir palydi žvilgsniais tada tampa nejauku, blaškosi visų dėmesys“ (A5). Kai laidotuvių dalyviai elgiasi nepagarbiai velionio atžvilgiu, keičiasi ir giedotojų elgesys bei emocijos - jie jaučia, kad jų darbas nereikalingas: „Mes su tuo kovojam labai, yra žmonių, kurie tyliai sėdi, gedi, klausosi muzikos, išlaisvina emocijas, bet yra kurie susitinka gimines ir padaro vos ne giminių balių. Ir tada šurmulys, turgus ir mes jau ne vieną kartą raminam. Prašom prisiminti kur atėjot“ (B2), „Atsiranda nereikalingumo jausmas, kažkaip automatiškai pradedi elgtis, mažiau įdedi širdies, nes atrodo, kad niekam nesvarbu“ (B3).

Emocinės būsenos kūrimas bendros maldos pagalba. Šioje subkategorijoje siekta išsiaiškinti, ar bendra malda gali padėti sukurti tinkamą emocinę būseną. Kaip teigia informantai, bendra malda įtraukia žmones į ceremoniją ir apima visus dalyvius: „Žmonės įsitraukia į tai...“ (A3), „Kartais net visa salė meldžiasi“ (B2). Religiniai įsitikinimai stiprina bendrą maldos poveikį, sukuria bendrumo jausmą ir užbaigia ceremoniją: „Jei artimieji ir giminės praktikuojantys katalikai, meldžiasi visi“ (B3), „Pasibaigus maldai, padėkojame už bendrą maldą“ (B1). Religiniai įsitikinimai stiprina bendrą maldos poveikį.

Šios kategorijos duomenų analizė atskleidžia, kad gedulingos muzikos atlikėjai susiduria su emociniais iššūkiais, kuriuos kartais sunku valdyti, ypač pradžioje arba esant jautrioms

situacijoms. Dalyvių elgsena taip pat gali būti trikdanti, o tai gali paveikti atlikėjų emocinę būseną ir motyvaciją šiam darbui, tačiau bendra malda padeda kurti tinkamą emocinę atmosferą, stiprinant bendrumo jausmą tarp dalyvių ir atlikėjų.

Kategorija: Gyvenamosios vietovės įtaka laidotuvių tradicijų kaitai

Analizuojant duomenis iš pateiktos lentelės (žr. 12 lentelę) matyti, kad laidotuvių tradicijų kaitai įtakos turi lokali gyvenamoji vietovė. Ši kategorija yra suskirstyta į dvi subkategorijas: miesto gedulingos muzikos atlikėjų išskirtinumas ir ne miesto gedulingos muzikos atlikėjų savitumas.

12 lentelė. **Gyvenamosios vietovės įtaka laidotuvių tradicijų kaitai (N=8)**

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Gyvenamosios vietovės įtaka laidotuvių tradicijų kaitai	Miesto gedulingos muzikos atlikėjų išskirtinumas.	„Mums giedojimas šermenyse ar laidotuvėse yra papildomas pajamų šaltinis.“ B1 „Prasminga veikla, darnus muzikalus kolektyvas, nevargina, mėgiama veikla ir papildomos pajamos.“ B3
	Ne miesto gedulingos muzikos atlikėjų savitumas.	„Žmogui reikia padėti, kada žmogus prašo, o mes galim tai padaryti tai mes tą ir padarome.“ A2 „Manau, kad tokiu būdu padedame nelaimėje, padėti žmonėms tokią sunkią valandą.“ A3 „Prašo žmonės, padėt nelaimėj, pietus pavalgai. Su žmonėm pabendraut, o ką veiksi daugiau.“ A4 „Todėl, kad patinka dirbti tokį darbą, jaučiuosi gerai tai darydama, "savose vėžiose", tai man papildomas pajamų šaltinis.“ A5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Miesto gedulingos muzikos atlikėjų išskirtinumas. Šioje subkategorijoje pateikiami teiginiai rodo, kad miesto atlikėjai pabrėžia savo veiklos profesionalumą ir prasmingumą: „Prasminga veikla, darnus muzikalus kolektyvas, nevargina, mėgiama veikla ir papildomos pajamos“ (B3). Miesto atlikėjams gedulingos muzikos atlikimas yra ne tik tradicija, bet ir papildomas pajamų šaltinis „Mums giedojimas šermenyse ar laidotuvėse yra papildomas pajamų šaltinis“ (B1).

Ne miesto gedulingos muzikos atlikėjų savitumo subkategorijoje atsispindi atlikėjų požiūriai ir motyvai, kurie yra labiau susiję su bendruomenės pagalba ir moralinėmis vertybėmis: „Žmogui reikia padėti, kada žmogus prašo, o mes galim tai padaryti tai mes tą ir padarome“ (A2), „Manau, kad tokiu būdu padedame nelaimėje, padėti žmonėms tokią sunkią valandą“ (A3).

Šie teiginiai rodo stiprų bendruomenės jausmą ir norą padėti žmonėms sunkiu metu, kai to reikia. Reikia pastebėti, kad ne miesto atlikėjams svarbi yra ir socialinė sąveika bei bendruomeniškumas. Vienas informantas pabrėžė asmeninį pasitenkinimą ir veiklos džiaugsmą, kas yra savita ne miesto atlikėjų motyvacija „*Todėl, kad patinka dirbti tokį darbą, jaučiuosi gerai tai darydama, „savose vėžiose ...“ (A5).*

Šios kategorijos duomenų analizė parodo, kad miesto ir ne miesto gedulingos muzikos atlikėjai skiriasi savo požiūriais ir motyvais. Miesto atlikėjai daugiau dėmesio skiria profesiniam požiūriui ir finansinei naudai, tuo tarpu ne miesto atlikėjai pabrėžia bendruomenės pagalbą ir moralinį įsipareigojimą. Abu požiūriai parodo skirtingas tradicijų ir veiklos reikšmes priklausomai nuo gyvenamosios vietovės.

Apibendrinat tyrimo rezultatus galima teigti, kad, analizuojant duomenis apie laidotuvių tradicijas ir muzikos repertuaro pasirinkimus, išryškėja keletas svarbių tendencijų ir skirtumų. Kai kuriose vietovėse (ypač ne miesto) vis dar fiksuojamos ilgesnės laidotuvės, kurios rodo vietos papročių išlikimą, tačiau daugumoje atvejų laidotuvių apeigos atliekamos vienodai, nepriklausomai nuo mirties priežasties ar amžiaus. Tai atspindi šiuolaikinį požiūrį į lygiateisiškumą. Nors šiuolaikinėse laidotuvėse dar yra išlikę senųjų tradicijų relikvai ir papročiai, tačiau keičiantis ir liberalėjant požiūriui visuomenės į laidotuvių tradicijas, taip pat keičiasi ir paslaugų teikėjų nuostatos.

Dabar daugiau prisitaikoma prie užsakovų pageidavimų ir esamų aplinkybių. Kai kurios giesmės, paminėtos individualiai informantų, leidžia daryti prielaidą, kad jos dažniau naudojamos tam tikruose regionuose ar bendruomenėse, o tai rodo jų specifinį naudojimą laidotuvių apeigose arba asmeniniuose pasirinkimuose. Tyrimo duomenys rodo, kad liaudies pamaldumo praktika nyksta. Šiuolaikinės dainos, pasirinktos laidotuvėms, atspindi tiek tradicinį, tiek modernų požiūrį į šią ceremoniją. Dažniausiai pasirenkamos dainos, tokios kaip „Baltas paukštis“, rodo bendrą susitarimą dėl jų tinkamumo šiam įvykiui. Kitos, individualiai pasirenkamos dainos, atskleidžia asmeninius ir šeimos pageidavimus, kurie praturtina laidotuvių ceremoniją asmeniškais prisiminimais ir emocijomis.

Remiantis informantų pateikta informacija, galima teigti, kad laidotuvių muzikos atlikimo tendencijos krypsta daugiau į krikščionišką ir šiuolaikinę muziką. Šių pasirinkimų dažnumas parodo, kaip tradicijos ir modernumas gali susijungti laidotuvių apeigose. Daugelis giedotojų ir ansamblių laikosi tradicijų, perimtų iš kartų, ir renkasi giesmes pagal jų estetinę vertę bei emocinį poveikį. Užsakovų pageidavimai dažnai daro didelę įtaką repertuaro pasirinkimui, ypač jei jie yra susipažinę su kitų laidotuvių repertuaru. Raudos daugelyje regionų nebenaudojamos, jų vietą užima bažnytinės giesmės, kurios atlieka panašią emocinę ir dvasinę funkciją. Šiuolaikinės giesmės dažnai praturtinamos instrumentine muzika, kad gedulingos muzikos

repertuaras būtų patrauklesnis. Gedulingos muzikos atlikėjų kolektyvų sudėtis labai įvairi, o veiklos tikslai gali būti įvairūs – nuo savirealizacijos ir moralinio įsipareigojimo iki finansinės paskatos. Profesionalumo reikšmė taip pat skiriasi: nors kai kurie mano, kad profesionalūs atlikėjai yra būtini, kiti vertina tradicijas ir neprofesionalių atlikėjų gebėjimus. Tai atspindi kultūrinę ir socialinę įvairovę bei skirtingus požiūrius į gedulingos muzikos atlikėjų vaidmenį ir svarbą.

Gedulingos muzikos atlikėjai susiduria su emociniais iššūkiais, kuriuos kartais sunku valdyti, ypač pradžioje arba esant jautrioms situacijoms. Dalyvių elgsena taip pat gali būti trikdanti, o tai gali paveikti atlikėjų emocinę būseną ir motyvaciją. Vis dėlto bendra malda padeda kurti tinkamą emocinę atmosferą, stiprinant bendrumo jausmą tarp dalyvių ir atlikėjų.

Miesto ir ne miesto gedulingos muzikos atlikėjai skiriasi savo požiūriais ir motyvais. Miesto atlikėjai daugiau dėmesio skiria profesiniam požiūriui ir finansinei naudai, tuo tarpu ne miesto atlikėjai pabrėžia bendruomenės pagalbą ir moralinį įsipareigojimą. Abu požiūriai parodo skirtingas tradicijų ir veiklos reikšmes priklausomai nuo gyvenamosios vietovės.

Apibendrinant galima teigti, kad laidotuvių tradicijos ir muzikiniai pasirinkimai nuolat keičiasi, atspindėdami tiek tradicijas, tiek šiuolaikinį požiūrį. Analizuojant informantų pateiktus duomenis, galima pastebėti skirtingų požiūrių ir skirtingų pasirinkimų tendencijas, kurios praturtina laidotuvių ceremonijas ir padeda išlaikyti emocinį bei kultūrinį ryšį su praeitimi.

IŠVADOS

1. XIX – XXI amžiuje keitėsi mirties, kaip vieno etapo pabaigos ir kažko naujo pradžios, suvokimas. Iki krikščioniškoje, senovės apeigų, kultūroje, nesuprasdami mirties fakto, žmonės tikėjo, kad miręs žmogus gyvena ir toliau, tik pakeičia pavidalą – tampa vėle, kuri gyviesiems yra pavojinga. Taip suvokiant mirtį stengtasi apsisaugoti nuo mirusioje kerštavimo kuriant papročius, maginius veiksmus, apsisaugojimo priemones. Atėjus krikščionybei į mirtį imta žiūrėti kaip į galimybę pratęsti gyvenimą pomirtinėje erdvėje – Dangaus karalystėje, todėl pasiekti šį tikslą galima laikantis krikščioniškų papročių, meldžiantis ir giedant giesmes. Šiuolaikinė mirties interpretacija yra daugiau nukreipta į ritualinių paslaugų išpildymą, nei į mirties fakto filosofinį suvokimą.

2. Artimojo mirtis yra skaudi netektis, nepriklausomai nuo laikmečio, kuriame žmonės gyvena. Skiriasi tik atsisveikinimo būdai. Laidotuvių papročiai atspindi gyvųjų pasaulėžiūrą, vertybes, gyvenimo būdą. Iki krikščioniškų (senovinių) ir krikščioniškųjų laidotuvių tradicijose galima išvelgti rimtį ir ilgesnį atsisveikinimo laiką, kad spėtų atvykti artimieji, kad sielai užtektų laiko atsiskirti nuo kūno, kad giesmėmis ir budėjimu išeinančiajam būtų lengvesnis pomirtinis gyvenimas. XXI amžiuje mirusieji į paskutinę kelionę dažniausiai palydimi laikantis krikščioniškųjų tradicijų pagal finansines galimybes, išsilavinimą bei estetinį suvokimą.

3. Laidotuvių muzikos repertuaras kito, pereidamas nuo regioninių tradicijų ir kantičkinių giesmių prie platesnio stilistinio spektro, apimančio tiek senąsias giesmes, tiek modernias melodijas, tiek populiariosios kultūros įtaką. Nuo XVI a. susiformavo stiprios regioninės laidotuvių giedojimo ciklo tradicijos, kurios ilgainiui buvo apibendrintos kantičkinių giesmių pavadinimu. Šios tradicijos pasižymėjo specifiniais atlikimo būdais ir melodijomis, būdingomis atskiriems Lietuvos etnografiniams regionams. XIX a. nusistovėjęs kantičkinių giesmių repertuaras pamažu nyksta iš liaudiškojo pamaldumo praktikos ir formuojasi krikščioniškų giesmių ir maldų giedojimas. Šiuolaikinės muzikos įtaka, naujos giesmės bei profesionalų ir mėgėjų kūryba keičia senąsias tradicijas. Pastaraisiais dešimtmečiais į laidotuvių muziką vis labiau įsiskverbia populiarioji kultūra, apimanti tiek populiariosios muzikos klasikinius kūrinius, tiek kūrinius, kurie nėra tiesiogiai susiję su tradicinėmis bažnytinėmis giesmėmis ar klasikinėmis melodijomis. Tai rodo, kad dabartinėje kultūroje laidotuvių muzika dažnai pritaikoma pagal individualius pageidavimus, o ne griežtai apibrėžtas tradicijas.

4. Tyrimas atskleidė, kad pasikeitus požiūriui į mirtį ir atsisveikinimo su velioniu būdams, pakito ir laidotuvių tradicijos. Didžiausią įtaką laidotuvių tradicijų kaitai turėjo šarvojimo vietos pasikeitimas – iš namų aplinkos pereita į laidojimo sales. Tai sąlygojo, kad labai sutrumpėjo laikas, skirtas atsisveikinti su mirusiuoju (nuo trijų iki vienos paros), sumažėjo arba visai neliko

budinčių per naktį prie velionio, nebeliko magiškais laikytų simbolių uždengimo, sutrumpėjo giedojimo trukmė šermenų metu. Tradicijų pasikeitimas turėjo įtakos ir gedulingos muzikos pasikeitimui – kelias valandas trukusių *Kalnių* giedojimo ar kitų liaudies pamaldumo praktikų atlikimo iki šiuolaikinės klasikinės ar populiarios muzikos atlikimo.

LITERATŪRA

20 Uplifting Funeral Songs to Honor Your Loved One's Life (n. d.), <https://rfhr.com/20-uplifting-funeral-songs-to-honor-your-loved-ones-life/>

Arles, A. (1993). Mirties supratimas vakarų kultūros istorijoje. (Iš prancūzų kalbos vertė Gedgaudaitė, B., Šarkūnaitė, D.). Vilnius, 28.

Basanavičius, A. (1970). *Apie vėles bei nekrokultą senovės lietuvių // Basanavičius J. Rinktiniai raštai*. Vilnius, 324.

Blažauskaitė A. (2009), magistro darbas „Katalikiškų laidotuvių liaudies pamaldumo praktikos: tradicija, dabartis, edukaciniai aspektai“, 24, 28-29, 30-31.

Britanijoje populiariausia laidotuvių melodija pripažinta komikų „Monty Python“ daina (2014) https://www.15min.lt/zmones/naujiena/muzika/britanijoje-populiariausia-laidotuviu-melodija-pripazinta-komiku-monty-python-daina-1054-468399?utm_medium=copied

De Profundis (n. d.), <https://laidotuviumuzikantai.lt/>

Dundulienė, P. (1999). Senieji lietuvių šeimos papročiai. Vilnius, 241 – 249, 255 - 260, 276.

Funeral Music (n. d.) Dignity, <https://www.dignityfunerals.co.uk/arranging-a-funeral/planning-a-funeral/funeral-music/#popular-songs>

Garnevičiūtė, R. (2009–2011). *Etnografinės ekspedicijos „Katalikiškų laidotuvių apeigos ir papročiai Lietuvoje: XX – XXI a. sandūra“* medžiaga. VDU ER, Nr. 2074, t. 10, 86.

Gaižauskaitė, I. Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 59-60.

Garnevičiūtė, R. (2014). *Muzikantai katalikų laidotuvėse Vakarų Lietuvoje: tradicijos kaita XX–XXI a. sandūroje*. Tradicija ir dabartis, 56-57, 59 – 62.

Garnevičiūtė, R. (2010). *Giesmės ir giedojimas katalikų laidotuvėse Kaune (XXI a. pradžia)*. *Liaudies kultūra*, 3, ISSN 0236-0551, 28-36.

- Garnevičiūtė, R. (2010). *Katalikiškų laidotuvių papročių kaita XX-XXI a. sandūroje*. Žiemgala, 2, ISSN 1392-3781, 20-27.
- Garnevičiūtė, R. (2014). *Tradicijos ir modernumo sąlyčiai katalikų laidotuvėse Lietuvoje XX-XXI a. sandūroje. Giedojimo vieta ir jos kaita*. Lietuvos muzikologija, ISSN 1392-9313, 58.
- Gimbutienė, M. (2002). *Laimos palytėta*. Vilnius, 32.
- Gudaitytė, B. (2007). *Savęs pažinimas - kelias į tikrąją tikrovę*. Soter nr. 23, 51.
- Ivanauskaitė, V. *Mirtis ir laidotuvės vėlyvosiose karinėse – istorinėse dainose: folkloriniai naujos istorinės patirties atspindžiai*. Tautosakos darbai XXXII 2006. ISSN 1392–2831 Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Janulaitis, A. (1923) *Iš lietuvių folkloro*. Tauta ir žodis, nr. 1, Kaunas, 344.
- Juška, A. (1954). *Lietuviškos dainos*. T. III. Vilnius, 89.
- Kajackas, A. (1998). *Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje*. Kaunas, 133.
- Kašinskas, V. (1997). *Laidojimo apeigos*. Liaudies kultūra, nr. 5, Vilnius, 18.
- Katalikų bažnyčios katekizmas (2015),
<https://katekizmas.lt/kbks/dalis2/skyrius2/poskyris4/laidotuves>
- Katalikų Bažnyčios Katekizmas (1996), nr. 1684. Kaunas, 357.
- Katalikų giesmynas (2009). Kaunas, 48-270
- Keičiasi laidotuvių tradicijos – artimieji nori kitų dalykų* (2018) <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2018/01/12/news/keiciasi-laidotuviu-tradicijos-artimieji-nori-kitu-dalyku-4209034>
- Laidotuvės* (1964). Lietuvių etnografijos bruožai. Vilnius, 523.
- Laidotuvės* (n. d.). Svirnas, <https://svirnas.wordpress.com/skroblio-romuva/seimos-sventes/laidotuves/>
- Laidotuvių apeigynas (2004). Vilnius, 7.
- Laidotuvių muzika* (n. d.), Amžiaus vartai, <https://www.amziausvartai.lt/lt/straipsniai/12-straipsniai/69-laidotuviu-muzika>
- Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas (2003). Bažnyčios žinios.

<http://www.lcn.lt/bzinios/bz0320/320dok1.html>

Lietuvos gyventojų požiūris į kremavimą keičiasi (2020)

<https://www.alfa.lt/straipsnis/50419217/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-kremavima-keiciasi/>

Liturginis maldynas (1997). Ketvirtas pataisytas leidimas. Vilnius, 282.

Liturginis maldynas (1992). Kaunas, 411.

Mirusiųjų apraudojimas (1966). Kraštotyra. Vilnius, 134.

Motuzas, A. (2004). Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas, 156, 260.

Motuzas, A. (2005). Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas, 149.

Motuzas, A. (2007). *Katalikiškų pridedamųjų pamaldų muzika Lietuvoje pagal Bažnyčios dokumentus: sacrum ir profanum*. In Soter, nr. 24 (52), 172 – 180.

Neikurs, L. (n. d.), Sabatos biblijos mokykla. *Šiuolaikinės muzikos poveikis žmogaus psichikai*

<https://dievozodis.lt/neklasifikuota/siuolaikines-muzikos-poveikis-zmogaus-psichikai/>

Norinkevičiūtė, R. (1999). *Dzūkų raudotojos*. Dienovidis, nr. 3, 11.

Norinkevičiūtė, R. (1999). *Raudojimo prasmė dzūkų laidojimo apeigose*. Gama, nr. 23, 29.

Norinkevičiūtė, R. (1999). *Tradicinis raudojimas ir aplinka*. Liaudies kultūra, nr. 5, 36.

Popular songs and reflective music for funerals (n. d.), <https://www.funeralpartners.co.uk/help-advice/arranging-a-funeral/music-for-funerals/>

Ramonas, A., Moltmannas, J., Balthasaras, H. (2008). *Kryžiaus teologija*. Logos, nr. 55, 8.

Rastauskas, A. (1999). *Mirimas ir laidotuvės Lietuvoje*. Artuma, nr. 10, 18.

Ratzinger, J. (1996). Eschatologija. Mirtis ir amžinasis gyvenimas. Vilnius, 70 – 72.

Raudos. Lietuvių tautosakos apybraiža (1963). Vilnius, 254.

Sauka, D. (1982). Lietuvių tautosaka. Vilnius, 117, 120 – 123.

Smuikavimas lietuvių laidotuvėse ir mirusiųjų minėjimo papročiuose (1999), Šiaurės Atėnai, Nr. 41, 5.

Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje Gaudium et Spes. Vatikano II susirinkimas (2001), nr. 11. Kaunas, 136.

Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje Gaudium et Spes. Vatikano II susirinkimas (2001), nr. 22. Kaunas, 140.

Vėlius, N. (1983). *Senovės baltų pasaulėžiūra*. Vilnius.

Vyšniauskaitė, A., Kalnius, P. ir Paukštytė, R. (1995). *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius, 442-443, 459.

Vitėnas, A. (2005). Žemaičių Kalvarija. Kančios kelias: istorija, tradicijos ir architektūros ryšys su evangeline Jeruzale. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 229 - 251.

Žarskienė, R. (2019). *Laidotuvių repertuaras ir paribių gyventojų tapatybė: Raseinių rajono atvejis*. Lietuvos muzikologija, 20, 177-187. ISSN 1392-9313, 179, 180.

Žičkienė, A. (2004). *Trijų muzikinės kultūros sluoksnių sandūra Lietuvių mirusiųjų pagerbimo apeigose*. Tautosakos darbai XX (XXVII). ISSN 1392-2831, 75-83.

Žičkienė, A. (2014). *Daina ir ritualas: folklorinė dimensija šiuolaikinėse laidotuvėse*. 53. Lietuvos muzikologija, nr. 15, 152 – 154.

Židonytė, A. (2023). Civilinės laidotuvės Lietuvoje XX a. 7–9 dešimtmetyje. Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.